

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ

2018 - 2019

II.

HALİT AYDIN

BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ

2018

Kitabın Türü

Kurumsal Yayın

Hazırlayan

İAÜ Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi

Genel Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ

İAÜ TARMER - Müdür

Editör

Öğr. Gör. Öznur SEVME

İAÜ TARMER - Müdür Yardımcısı

Basım Yeri ve Yılı

İstanbul - 2019

Kitap Tasarımı

İAÜ Görsel Tasarım Birimi

Baskı ve Cilt

E-ISBN

978-625-7783-01-9

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Kısaltmalar 4

GİRİŞ YAZILARI

İAÜ Mütevellî Heyet Başkanı
Doç. Dr. Mustafa AYDIN 5

İAÜ Rektörü
Prof. Dr. Yadigâr İZMİRLİ 6

İAÜ TARMER Müdürü
Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ 7

İAÜ Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin
Kuruluş Amacı, Misyon ve Vizyonu 8

3

ÖDÜL ALAN MAKALELER

Birincilik Ödülü - Prof. Dr. Hayriye ATİK
"Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanma'ya Etki Eden Faktörler ve Sonuçları" 11

İkincilik Ödülü - Dr. Öğr. Üyesi Gül Esra ATALAY, Nihal KONCU AKHUY,
Tugay CANDAN, Gülseren ÇOBAN, Zehra GÜNEŞ
*"Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanmalara Etki Eden Bir Faktör Olarak
Yeni Medya Teknolojileri ve Sosyal Medya"* 59

Üçüncülük Ödülü - İrfan KALAYCI
*"2012-2016 Döneminde Türkiye'de Boşanma Olgusu:
İktisadi Şifreler ve Tematik Önergeler"* 107

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ASAGEM	:	T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼đ¼
ATHGM	:	Aile ve Toplum Hizmetleri Genel M¼d¼rl¼đ¼
BM	:	Birleřmiř Milletler
CDB	:	Cinsiyete Duyarlı B¼t¼celeme
ÇBÖ	:	Çok Boyutlu Öl¼ekleme
Fİ	:	Feminist İktisat
İBBS	:	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
KMO	:	Kaiser-Meyer-Olkin
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPSS	:	Statistical Package For The Social Sciences (Sosyal Bilimler İ¼in İstatistik Programı)
T.C.	:	T¼rkiye Cumhuriyeti
TARMER	:	Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
TBMM	:	T¼rkiye B¼y¼k Millet Meclisi
TBNA	:	T¼rkiye Boşanma Nedenleri Araştırması
T¼İK	:	T¼rkiye İstatistik Kurumu
YME	:	Yaşam Memnuniyeti Endeksi

Bilimsel araştırmalara ve özgün akademik üretimlere son derece önem veren üniversitemiz, nitelikli projelerin gelişimine katkı sağlayarak akademik çalışmalarını teşvik etmek amacıyla kampüsümüze adını veren muhterem babamızın ismini taşıyan önemli bir organizasyon başlatmış ve Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezimizin öncülüğünde bu akademik çalışmayı belirli periyotlarla hayata geçirmiştir.

Bu kapsamda yürütölen sosyo-költürel çalışmalar çerçevesinde, ödöl takdim töreni 2016 yılında gerçekleştirilen I. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'nin konusu *“Çok Költürlölük ve Köreselleşme Tartışmaları Bağlamında Türkiye'nin Sosyo-Költürel Değişim Süreci”* olmuş; 2018 yılında neticelendirilen II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'nin çalışma başlığı ise *“Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanmaya Etki Eden Faktörler ve Sonuçları”* olarak belirlenmiştir. İşte sizlere ulaştırılan bu yayınlada II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'nde dereceye giren akademik metinler derlenmiş ve yapılan araştırmaların, benzeri çalışmalar için kaynak teşkil etmesi sağlanmıştır.

Bilimin aydınlık ışığında ilerlemenin ölkemiz açısından önemini vurgulamak ve akademik üretimleri teşvik etmek gayesiyle İAÜ TARMER çatısı altında düzenlenen bu önemli çalışmanın gerçekleşmesi adına Düzenleme Komitesi'nde görev alan tüm hocalarımıza ve yöneticilerimize teşekkürlerimi sunuyor; hayatını eğitime ve insanın kemalet yolculuğuna adanmış kıymetli babamızın adını taşıyan bu değerli organizasyonda dereceye giren tüm akademisyenleri ve araştırmacıları tebrik ediyorum.

Geçtiğimiz yıl ikincisini neticelendirdiğimiz Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri, üniversitemiz bünyesinde faaliyet gösteren araştırma merkezlerinden sosyal alanda çalışan Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenmekte ve her organizasyonda farklı bir sosyal tema belirlenerek araştırmacıların toplumsal alandaki akademik çalışmaları teşvik edilmektedir.

II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'nde bu amaç çerçevesinde üç değerli çalışma dereceye layık görülmüş ve *"Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanmaya Etki Eden Faktörler ve Sonuçları: İl Düzeyi Verilerden Hareketle Ampirik Bir Analiz"*, *"Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanmalara Etki Eden Bir Faktör Olarak Yeni Medya Teknolojileri ve Sosyal Medya"* ve *"2012-2016 Döneminde Türkiye'de Boşanma Olgusu: İktisadi Şifreler ve Tematik Önergeler"* başlıklı araştırmalar sırasıyla birincilik, ikincilik ve üçüncülük ödülü ile ödüllendirilmiştir.

Şüphesiz ki bilimsel çalışmaların artırılması hususundaki en önemli ölçütlerden birisi de özgün üretimdir ve "Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri" tam da bu hassasiyetle hareket etmekte; akademik araştırmaların nicelikleri kadar niteliklerinin de artırılabilmesi noktasında ciddi bir katkı yapmaktadır. Tüm bu önemli gayretlerin hayata geçmesinde emeği olan hocalarımıza, merkez yöneticilerimize ve değerlendirme kurulu üyelerimize teşekkürlerimi sunar; dereceye giren akademisyenlerimizin bu önemli başarılarını kutlarım.

Prof. Dr. Yedigâr İZMİRLİ

Rektör

Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi (TARMER), Üniversitemiz bünyesinde kurulmuş önemli bir Araştırma Merkezi'dir. İAÜ adına 2013 Yılından beri toplumumuzu, yakından ilgilendiren pek çok sorun, konu ve alanla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu değişik konu, alan ve sorunlarla ilgili olarak araştırma, çalıştay, sempozyum, konferans ve panel gibi etkinliklerle çalışmalarını yürütmektedir.

TARMER'in yürüttüğü önemli çalışmalardan birisi de artık geleneksel hale getirdiğimiz ve iki yılda bir uygulayacağımız 'Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri' projemizdir.

Geçtiğimiz yıl ikincisini gerçekleştirdiğimiz "Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri" de bu kapsamdaki çalışmalar içerisinde yerini almıştır. Konumuz: "Son Beş Yılda Türkiye'de Boşanmaya Etki Eden Faktörler ve Sonuçları"dır. Bu konu, toplumumuzu hem yakından ilgilendiren, hem de giderek sarsma istidadı taşıyan bir konudur. Bu çalışma ile hem toplumumuz açısından çok önemli bir sorunu gündeme almış, onu irdelemiş ve çözümlerini üretmiş, hem de sosyal alandaki akademik araştırma ve çalışmaları teşvik edici bir organizasyon gerçekleştirmiş olduk.

II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'nde dereceye giren eserlerin yayınlştırılmasına, esirgemenen her türlü desteği veren, İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanımız Sn. Doç. Dr. Mustafa Aydın Bey'e ve İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. Yadiğâr İzmirli Hanımefendi'ye şükranlarımızı sunuyoruz. TARMER'in bu çalışmasına destek veren bütün diğer yönetici ve hocalarımıza da ayrıca teşekkürü bir borç biliyoruz.

Ayrıca, II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülleri'ne başvuran 31 adet eseri, büyük bir titizlikle inceleyerek, dereceye giren çalışmaları belirleyen Değerlendirme Kurulumuza, bu fedakârca çalışmalarından dolayı, ayrı ayrı hepsine şükranlarımızı sunuyorum.

Bu yoğun çalışma ve titiz incelemeler sonucunda dereceye giren Değerli Bilim ve Araştırma İnsanlarını ve eserlerini de ayrıca candan tebrik ediyorum. Onların, daha nice başarılı eserler üretmelerini ve toplumumuzun hizmetine sunmalarını temenni ediyorum.

Önümüzdeki dönemlerde, toplumsal hayatımızı yakından ilgilendiren sosyal olguları irdelemeye yönelik bu tarz akademik teşvik projelerimizin artması, hedefimizdir.

İ.A.Ü. (TARMER) olarak, toplumumuz açısında önemli bir konuya yönelik böyle önemli bir eseri sizlere sunmaktan onur ve kıvanç duyduğumuzu da belirtmek isterim.

Bu vesileyle selam, sevgi ve başarı dilekelerimizi sunuyoruz.

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ

Tarmer Müdürü

**Toplumsal Araştırmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin
Kuruluş Amacı, Misyon ve Vizyonu**

8 Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi TARMER, 2013 yılında İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde ve Sn. Prof. Dr. Mustafa Saim Yeprem'in öncülüğünde kurulmuştur. TARMER'in aslî misyonu; içinde bulunduğumuz kültürün ve sosyal yapının bilimsel veriler çerçevesinde tanınması ve tanıtılmasına yönelik faaliyetler yürütmek ve aynı zamanda toplumumuzdaki farklı kültürlerin birbirleri arasındaki etkileşimi açığa çıkararak evrensel barışa katkı koyacak çalışmalarda bulunmaktadır. Dolayısıyla hem kendi kültürümüzün ve toplumsal yönelimlerimizin incelenmesine, doğru tanınıp tanıtılmasına ve sosyal zemindeki temel problemlerin (okuma oranının azalması, aile yapısının bozulması, boşanma oranlarının yükselmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin tesis edilememesi, işsizlik olgusu, sosyal kutuplaşma, toplumda şiddet temâyülünün artması vs.) masaya yatırılarak analiz edilmesine, hem de bir zenginlik arz eden farklı kültürel yapılar arasındaki etkileşimin açığa çıkarılmasına yönelik bütüncül bir toplumsal hizmet anlayışı; TARMER'in temel misyonudur.

İçinde bulunulan toplumun kültür yapısının bilimsel verilere dayalı olarak araştırılıp incelenmesi, târihî seyir içinde çeşitli kültürlerin birbirleriyle olan etkileşimin tespiti, her tür inanç, dil, din, ırk gibi faktörlerin bu oluşum içindeki

rollerinin izlenmesi, çağdaş dünyada iç ve dış olmak üzere felsefi-düşünsel, ideolojik/siyasal, bilimsel, târihî, teknolojik ve benzeri sosyal akımların toplum kültürümüz üzerindeki tesirlerinin ortaya çıkarılabilmesi için akademik çalışmalar ve araştırmalar yapılması, yayınlanması, ortaya çıkacak ürünlerin üniversite ortamındaki seminer, sempozyum, konferans gibi bilimsel ve kültürel etkinlikler aracılığıyla topluma aktarılması ve böylece oluşacak özgür düşünce ve bilgi birikiminin evrensel değerlerle birlikte en geniş anlamda yaygınlaştırılması da yine merkezin aslı amaçlarındandır. Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi'nin vizyonu ise; bu temel misyon çerçevesinde herhangi bir dünya görüşüne ya da perspektife takılmaksızın çok yönlü ve evrensel bilgiye ulaşan, yürütülecek çalışmalarla edinilen bu geniş ölçekli verileri toplumla paylaşan ve yaşadığımız sosyal problemleri anlayıp aşmak adına üretilen çözümlere etkin açılımlarla katkıda bulunan aktif bir araştırma merkezi olmaktır.

II.

HALİT AYDIN

BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ'NDE

BİRİNCİLİK ALAN ESER

“Son Beş Yılda Türkiye’de

Boşanmaya Etki Eden Faktörler ve Sonuçları:

İl Düzeyi Verilerinden Hareketle Ampirik Bir Analiz”

Prof. Dr. Hayriye ATİK

Erciyes Üniversitesi

**SON BEŞ YILDA TÜRKİYE'DE
BOŞANMAYA ETKİ EDEN FAKTÖRLER VE SONUÇLARI:
İL DÜZEYİ VERİLERDEN HAREKETLE AMPİRİK BİR ANALİZ**

Prof. Dr. Hayriye Atik¹

GİRİŞ

Aile, gelecek nesilleri yetiştiren ve toplumun devamını sağlayan bir kurumdur. Bu nedenle, ailenin huzuru ve yapısı gelecek nesillerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Mutlu bireylerden oluşan aileler, nitelikli bireyleri topluma kazandırabilmektedirler. Günümüzde, toplumların ekonomik gelişmesi ve kalkınması en önemli üretim faktörlerinden biri olan nitelikli emek sayesinde mümkün olmaktadır.

Aile yapısının bozulması ve ailenin dağılması anlamına gelen boşanma, toplum üzerinde olumsuz etkiler doğurmakta; toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını önleyerek tüm toplumun dağılmasına yol açmaktadır. Ayrıca dağılmış aileler tarafından çoğu kez nitelikli bir şekilde yetiştirilemeyen bireyler, toplumsal gelişme ve kalkınmayı da yavaşlatmaktadır.

Bu çalışmanın konusu; Türkiye'de son yıllarda önemli oranda artış gösteren boşanma olgusuna yol açan faktörler ve boşanmanın sonuçlarıdır. Araştırmanın amacı; Türkiye'de son beş yılda ortaya çıkan boşanmalara yol açan faktörleri ampirik analizlerle belirlemek ve boşanmanın sonuçlarını tartışmaktır.

Türkiye'de boşanma nedenlerini ortaya koyan çok sayıda değerli çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğunda, boşanma nedenleri çoğu kez belirli bir il ya da belirli bir bölge üzerinde yapılan gözlemlerle belirlenmeye çalışılmıştır. Oruç ve Kurt (2009), Kır ve Bülbül (2012), Aybey (2015), Doğan (2016) tarafından yapılan çalışmalar, bu grupta yer alan çalışmalara örnek olarak verilebilir. Bazı çalışmalarda ise, anketler

¹ Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, İktisadi gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı Başkanı, E-posta: atik@erciyes.edu.tr.

yardımıyla daha fazla sayıda bölge ve farklı kültürel seviyedeki kişiler gözleme dahil edilmeye çalışılmıştır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2008 ve 2014 yıllarında yapılan Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması (TBNA) ile Yıldırım (2004) tarafından yapılan çalışmalar, bu grupta yer alan çalışmalara örnek olarak verilebilir. Bu çalışmada ise, tüm Türkiye bağlamında boşanmaya yol açan faktörler ele alınmıştır. Araştırma, sadece belirli iller ve bölgeler bağlamında anket uygulanan veya kişisel görüşme yapılan az sayıda örnek yerine, tüm Türkiye’de son beş yılda ortaya çıkan boşanmalardan yararlanarak Türkiye’de boşanmaya yol açan faktörleri ampirik olarak ortaya koyması bakımından diğer çalışmalardan ayrılmakta ve literatüre özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmamız, ampirik analizden önce uyguladığı toplulaştırma yöntemi ile de diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Araştırmada kullanılan istatistiksel analiz yöntemi, açımlayıcı faktör analizidir. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılan çalışmalarda, boşanmaya yol açan faktörlerin belirlenmesinde, faktör analizinin yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Faktör analizinde gözlem sayısının 50’den az olmaması gerektiği vurgulanmaktadır (Nakip, 2003: 407). Bu nedenle, uygulanacak faktör analizinde gözlem sayısının yeterli olabilmesi için il düzeyi verilerden yararlanılmış; her il, bir gözlem olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, Türkiye’deki 81 il analizde kullandığımız gözlemleri oluşturmuştur. Böylece, sadece belirli illerin analize dahil edildiği daha önceki araştırmalardan farklı olarak, Türkiye’deki tüm iller analize dahil edilmiştir. Ayrıca, az sayıda ilde veya bölgede az sayıda kişi ile görüşülerek yapılan araştırmalardan ayrı olarak, Türkiye’de gerçekleşen tüm boşanmaların analize dahil edilmesi nedeniyle de çalışma önem arz etmektedir.

Ampirik analizde son beş yıla (2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016) ait veriler kullanılmıştır. Boşanma üzerinde etkisi olabilecek 43 değişken ampirik analize dahil edilmiştir. Bu değişkenlerin seçiminde literatürde yer alan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Tüm veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yayınlarından elde edilmiştir. Faktör analizinde kullandığımız veriler, analizden önce toplulaştırılmıştır. Yaptığımız toplulaştırma işlemi şu şekilde açıklanabilir. İlk gözlemimiz, il plaka sıralamasında ilk sırada yer alan Adana ilidir. İlk değişkenimiz ise, “geçimsizlik” nedeniyle gerçekleşen boşanma sayılarıdır. Adana ilinde geçimsizlik nedeniyle 2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında ortaya çıkan boşanma sayıları toplanmış ve tek bir veri olarak ilk değişkenle

ilgili sütuna yazılmıştır. Analizlerimizde kullandığımız ikinci değişken “terk” nedeniyle gerçekleşen boşanmalardır. Yine Adana ilinde terk nedeniyle, 2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında ortaya çıkan boşanma sayıları toplanmış ve tek bir veri olarak ilk gözlemi oluşturan Adana ilinin karşısına ikinci değişken verisi olarak yazılmıştır. Diğer değişkenler ve diğer illere ait verilerin toplulaştırılması da bu şekilde yapılmıştır. Her bir gözleme ait veriler, son beş yılın toplamı olarak bu şekilde hazırlandıktan sonra, faktör analizi uygulamasına geçilmiştir. Bu toplulaştırma sayesinde, son beş yıla ait boşanma sayıları, analize sadece tek bir yıl verisi gibi dahil edilmiştir. Analizler SPSS 20 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm “boşanma” olgusunun tanımlanmasına ayrılmıştır. İkinci bölümde Türk Medeni Kanunu’na göre boşanma nedenleri incelenmiştir. Üçüncü bölüm, boşanmaya yol açan faktörlerin ele alındığı literatür taramasına ayrılmıştır. Dördüncü bölüm, son beş yılda Türkiye’de ortaya çıkan boşanmaları çeşitli açılardan ele almaktadır. Evlilik süresine göre boşanmalar, nedenlerine göre boşanmalar ve istatistiki bölge birimlerine göre boşanmalar bu bölümde ele alınan başlıca konulardır. Beşinci bölümde çalışmada kullanılacak ampirik analiz yöntemi ve veriler hakkında bilgi verilmektedir. Altıncı bölümde ampirik analiz bulguları sunulmakta ve bunlar yorumlanmaktadır. Yedinci bölümde boşanmanın sonuçları eşler ve çocuklar açısından tartışılmaktadır. Çalışmanın sekizinci bölümü “sonuç” kısmına ayrılmıştır.

I) BOŞANMA OLGUSU

Boşanma, en genel tanımla, hukuki olarak evliliğin sona erdirilmesidir. Dolayısıyla, evli çiftlerin zaman zaman problemler nedeniyle ayrı yaşamaları ya da birlikte yaşamalarına rağmen birbirleriyle iletişim halinde olmamaları durumu, fiilen boşanmış gibi görünseler bile boşanma olarak kabul edilmemektedir. Daha detaylı bir tanımla boşanma; “eşler henüz hayatta iken, kanunda öngörülmüş bir sebebe dayanarak eşlerden birinin açacağı dava sonucunda evlilik birliğine hâkimin kararı ile son vermek” şeklinde tanımlanmaktadır (Akıntürk, 2002: 15).

Hukuki olarak evlilik birliğinin hâkim kararı ile sonlandırılması, farklı sonuçlara yol açan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma ile hukuki olarak sadece eşler boşanmış olsa bile, boşanma sadece eşler arasında olmamakta; ebeveynler ve çocuklar

arasında, çocuklar arasında, aileler ve akrabalar arasında olmaktadır (Kır, Bülbül, 2012: 100). Boşanma sonucunda çocuklardan bazılarının annesinde, bazılarının ise babasında kalması boşanmanın ebeveynler ve çocuklar arasında olmasına yol açmaktadır.

II) TÜRK MEDENİ KANUNU'NA GÖRE BOŞANMA NEDENLERİ

Boşanmaya yol açan faktörler ülkelere ve bölgelere göre farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde en fazla boşanma nedeni olan faktörler, bazı ülkelerde en düşük boşanma nedenleri arasında yer almaktadır. Türk Medeni Kanunu boşanma nedenlerini özel nedenler ve genel nedenler olarak ikiye ayırmıştır. Özel boşanma nedenleri, Türk Medeni Kanunu'nun 161. ve 165. Maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre özel boşanma nedenleri (Türk Medeni Kanunu 2001, Md.161-165); a) zina, b) hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, c) suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, d) terk, e) akıl hastalığı olarak sıralanmıştır. Genel boşanma nedenleri ise Türk Medeni Kanunu'nun 166. Maddesinde düzenlenmiştir. Genel nedenler; evlilik birliğinin temelinden sarsılması, anlaşmalı boşanma ve fiili ayrılık şeklinde sıralanmış ve Madde 166'nın birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarında düzenlenmiştir.

A) Zina

Medeni Kanun'un 161. Maddesi, eşlerden biri zina yaparsa diğerinin boşanma davası açabileceğini belirtmiştir. Dava, olayın öğrenilmesinden sonraki altı ay içinde açılabilir. Ancak, olayın gerçekleşmesinden sonraki beş yıl içinde açılmayan davalarda dava düşmektedir.

B) Hayata Kast, Pek Kötü veya Onur Kırıcı Davranış

Medeni Kanun Madde 162; hayata kast, pek kötü muamele veya onur kırıcı bir davranış karşısında eşlerin boşanma davası açabileceklerini belirtmiştir. Dava hakkı, boşanma sebebinin öğrenilmesinden itibaren altı ay içinde açılabilir. Boşanma sebebinin ortaya çıkmasından sonra beş yılın geçmesiyle dava hakkı düşmektedir.

C) Suç İşleme ve Haysiyetsiz Hayat Sürme

Medeni Kanun Madde 163'e göre, eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürerse, diğer eş boşanma davası açabilir. Zimmet, ihtiras, irtikâp, rüşvet, sahtecilik, dolandırıcılık; küçük düşürücü suç olarak kabul edilmektedir. Genelev

patronluğu yapmak, kumarbazlık, ayyaşlık; haysiyetsiz hayat sürmeye örnek olabilecek davranışlardır. Medeni Kanun, bu gruba giren davalarda hak düşürücü süre tanımamıştır.

D) Terk

Terk, Türk Medeni Kanunu'nun 164. Maddesi'nde düzenlenmiştir. Maddeye göre, eşlerden biri evlilikten doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek üzere evden ayrılmışsa veya evi terk etmişse ve altı ay içinde geri dönmemişse, diğer eş boşanma davası açabilmektedir. Diğer eşin ortak konuta dönmesini engelleyen eşe de terk nedeniyle dava açabilmektedir. Bu maddeye dayanarak dava açabilmek için eşlerden birinin herhangi bir haklı sebebe dayalı olmadan ortak konuttan ayrılmış olması gerekmektedir.

E) Akıl Hastalığı

Medeni Kanun Madde 165, akıl hastalığı sonucunda boşanma eyleminin gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Kanuna göre, eşlerden birinin akıl hastası olması durumunda, hayat, diğer eş için çekilmez hale gelirse ve akıl hastası olan eşin iyileşmesinin mümkün olmadığı sağlık raporları ile kesinleşirse, diğer eş boşanma davası açabilecektir. Akıl hastalığına dayalı boşanma davasının açılmasında herhangi bir zaman sınırı belirlenmemiştir.

F) Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması

Medeni Kanun'un 166. Maddesi, birinci ve ikinci fıkralarda düzenlenmiştir. Bu maddeye göre hâkimin boşanmaya karar verebilmesi için "objektif" ve "subjektif" koşul olarak adlandırılan iki koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu koşullardan birincisi, evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olması, ikincisi ise hayatın çekilmez hale gelmiş bulunmasıdır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014: 32).

G) Anlaşmalı Boşanma

Türk Medeni Kanunu'nun 166. Maddesi üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Hâkimin bu sebebe göre boşanmaya hükmedebilmesi için çeşitli koşullar gerekmektedir. Bunlardan birincisi; evliliğin en az bir yıl sürmüş olmasıdır. İkincisi, eşlerin boşanmak için mahkemeye birlikte başvurmaları veya bir eşin açtığı davanın diğeri tarafından kabul edilmiş olmasıdır. Sonuncu koşul, hâkimin tarafları mahkemede bizzat dinlemesi ve tarafların boşanmanın mali sonuçlarına ve çocukların durumuna ilişkin yapacakları protokolü onaylamasıdır.

H) Fiili Ayrılık

“Ortak hayatın yeniden kurulamaması” şeklinde de adlandırılmaktadır. Medeni Kanun’un 166. Maddesi dördüncü fıkrasında düzenlenmiştir. İlgili fıkraya göre; *“Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi halinde, her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamışsa evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır ve eşlerden birinin istemi üzerine boşanmaya karar verilir.”*

Bu açıklamalar; boşanmanın genel nedenleri ve özel nedenlerinin Türk Medeni Kanunu’nda açık ve net bir şekilde belirlendiğini ortaya koymaktadır.

III) BOŞANMAYA YOL AÇAN FAKTÖRLER: LİTERATÜR

Boşanmaya yol açan faktörleri belirlemek amacıyla çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaları incelediğimizde, boşanma nedenleri ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre az çok farklılık gösterse de pek çok nedenin tüm toplumlarda aynı olduğu gözlenmektedir.

1985 yılında Cleek ve Pearson tarafından yapılan çalışmada boşanma nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: İletişim problemleri, mutsuzluk, uyumsuzluk, duygusal taciz, finansal problemler, cinsel problemler, eşin alkol bağımlılığı, eşin aldatması, fiziksel taciz, eşin anne ve babası, çocuklar, dinsel farklılıklar, zihinsel hastalıklar, eşin uyuşturucu şiddeti, aldatma, kadınların bağımsızlığı, boşanmak isteyen eşin alkol bağımlılığı, boşanmak isteyen eşin uyuşturucu bağımlılığı (Cleek ve Pearson, 1985: 181).

Başka bir araştırmaya göre, boşanma üzerinde etkisi olduğu düşünülen başlıca faktörler; kadınların bağımsızlığı, erken evlilik, ekonomik faktörler, sosyal becerilerin düşüklüğü, liberal boşanma yasaları, uyumsuzluğa yol açan cinsel faktörler, rol çatışmaları, alkol ve madde bağımlılığı, eşler arasında hırçınlığa yol açan farklar, dini faktörler ve diğer faktörler şeklinde ele alınmıştır (Lowenstein, 2005: 154).

Levinger, boşanma nedenleri ile ilgili araştırmasında kadınların daha fazla fiziksel şiddet, finansal problemler, alkol bağımlılığı ve sevgi eksikliğinden bahsederken; erkeklerin daha fazla eşin ailesi ile ilgili problemler ve cinsel problemlerden rahatsız olduklarını ortaya koymuştur (Levinger, 1966).

Tablo 1: De Graaf ve Kamijn Tarafından Belirlenen Boşanma Nedenleri

Ana Nedenler	Ana Nedenler İçinde Yer Alan Alt Nedenler
İlişkiyle İlgili Olanlar	-Farklı ortamlarda büyüme -Yeteri kadar dikkatli olmama -İletişim kurma güçlüğü -Cinsel sorunlar
Davranışlarla İlgili Olanlar	-Eşin boş zaman faaliyetleri -Eşin alışkanlıkları -Eşin harcamaları -Fiziksel şiddet -Eşin alkol veya madde problemleri -Eşin kişisel problemleri
Sadakatle İlgili Olanlar	-Eşin sadakatsizliği -Davalının sadakatsizliği
İş Bölümü	-Eşin dışarda çok uzun süre çalışması -Ev işlerinin paylaşımı
Diğerleri	-Çocukların yetiştirilmesi -Çocuk sahibi olma konusunda anlaşmazlık -Eşin arkadaşlarıyla problemler -Eşin ailesiyle problemler -Zevkler ve tercihlerdeki farklılıklar -Dinsel farklılıklar

Kaynak: De Graaf, Paul ve Kalmijn, M. (2006), "Divorce Motives in a Period of Rising Divorce: Evidence from A Dutch Life History Survey", *Journal of Family Issues*, 27 (4), p. 494.

Hollanda üzerine yapılan bir araştırmada boşanma nedenleri biraz daha çeşitlendirilmiş ve beş grupta toplanmıştır. Bu gruplar; ilişkiyle ilgili olanlar, davranışlarla ilgili olanlar, sadakatle ilgili olanlar, iş bölümü ve diğerleri şeklinde gruplandırılmıştır (De Graaf ve Kalmijn, 2006: 494). Bu gruplar altında yer alan nedenler Tablo 1’de yer almaktadır.

Boşanmaya yol açan faktörleri belirlemek amacıyla ülkemizde de çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Burada bunlardan sadece yakın dönemde yapılanlar üzerinde durulacaktır. Türkiye’de yapılan detaylı çalışmalar genellikle T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM) tarafından yürütülmüştür. Bunlardan birincisi, 2008 yılı verilerine dayalı olarak hazırlanan Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması (TBNA) olarak bilinmektedir. Araştırma kapsamında, İstatistik Bölge Birimi Sınıflaması (İBBS) 1 düzeyinde toplam 12 ilde, 2000 yılı ve sonrasında boşanmış olan 18 yaş üstü bireylerle görüşülmüştür (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2008). Çalışma sonucunda elde edilen boşanma sebepleri; eşlerin sorunlara ilgisiz kalmaları, ilgisizlik, taraflardan birinin kendi fikirlerinin doğru olduğunu ileri sürmesi, eşlerin karşılıklı suçlamaları şeklinde sıralanmıştır. TBNA, 2014 yılında tekrarlanmıştır. 2014 yılı sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2’de yer alan boşanma nedenleri, 2014 yılında yapılan TBNA için görüşme yapılan kişilerden alınan yanıtlara göre en sık rastlanan nedenlerden en az rastlanan nedenlere doğru sıralanmıştır. Tablo 2’de yer alan bulgulara göre, ilk sırada yer alan boşanma nedeni, yakın çevrenin müdahalesidir. İkinci sırada yer alan neden ise, duygusal ilişkidir. Aldatma, ekonomik sorunlar ve şiddet ilk sıralarda yer alan boşanma nedenleri olarak gözlenmektedir.

Boşanmalarla ilgili ikinci araştırma, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) tarafından 2010 yılında yapılan “Tek Ebeveynli Aileler Araştırması” olarak bilinen araştırmadır. Ana amacı, tek ebeveynli ailelerin sorunlarını belirlemek olan bu araştırmada, boşanmanın etkileri de ele alınmıştır. Araştırma yedi kentte 473 bireyle görüşülerek yapılmıştır. Çalışma kapsamında görüşülen bireyler, boşanmanın nedenlerinden çok sonuçları üzerindeki fikirlerini dile getirmişlerdir. Buna göre, boşanmış ebeveynlerin maddi sıkıntılarla karşılaştıkları, toplumdan dışlandıkları ve artan sorumluluklara sahip oldukları gözlenmiştir (Başbakanlık ASAGEM, 2010).

Tablo 2: 2014 Yılı Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına Göre Boşanmaya Yol Açan Faktörler

Boşanma Nedeni
Yakın çevre
Duygusal ilişki
Aldatma
Ekonomik sorunlar
Şiddet
Alışkanlıklar
Ev içi görev ve sorumluluklar
Yaşam tarzı
Değerler/hayat görüşü
Cinsel hayat
Çocuklarla ilgili sorunlar
Çalışma hayatı
Evlilik öncesi eşini yeteri kadar tanımama
Hastalık
Evlenme yaşı
Çocuk sahibi olamamak
Eğitim düzeyi
Yaş farkı
İnanç/mezhep
Akraba evliliği

Kaynak: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2014), *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, s.75.

Bu konuda benzer bir araştırma, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ATHGM tarafından her beş yılda bir yaptırılan “Türkiye Aile Yapısı Araştırması”dır. Araştırma, 2006, 2011 ve 2013 yıllarında yapılmıştır. Temel amacı boşanma nedenlerini belirlemek olmayan bu araştırma, boşanmaya dair az sayıda soru ile boşanma nedenlerine ve sonuçlarına dair ipuçları vermektedir. 2011 yılında yapılan araştırmada, 24.647 kişiyle görüşme yapılmış ve boşanmış bireylere boşanma nedenleri sorulmuştur. Ortaya çıkan boşanma nedenleri şu şekilde özetlenebilir: “İçki ve kumar”, “dayak-kötü muamele”, “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama”, “aldatma”, “aldatılma”, “eşlerin sorumsuzluğu ve ilgisizliği”, “çocuk olmaması”, “eşin ailesine saygısız davranma”, “aile-içi cinsel taciz”, “eşin ailesinin aile-içi ilişkilere karışması”, “eşin tedavisi zor bir hastalığa yakalanması”, “hırsızlık, dolandırıcılık, gasp” gibi suçlar... (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ATHGM, 2013: 204).

Boşanma üzerinde etkisi olan faktörler; kadınların bağımsızlığı, erken evlilik ve çocuk sayıları, ekonomik ve finansal faktörler, entelektüel-egitimsel ve sosyal yeteneklerin eksikliği, boşanmayı kolaylaştıran yasalar, cinsel problemler, rol çatışmaları, alkolizm ve madde bağımlılığı, aldatma ve şiddet başlıkları altında incelenecektir.

A) Kadınların Bağımsızlığı

Kadınlar, özellikle gelişmiş ekonomilerde kariyer gelişimlerine bağlı olarak ekonomik bağımsızlık kazanmışlardır. Kadın bağımsızlığının boşanma üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar; kadınların iş tecrübeleri, kazançları ve iş yoğunlukları üzerinde durmuştur.

a) Kadınların İş Tecrübesi

Ermisch (1986) yaptığı çalışmada, evliliklerin genellikle kadınların iş tecrübesine sahip olmaları ve kariyerlerini devam ettirmeleri sonucunda sona erdiğini belirtmiştir. Kadınların iş tecrübesine sahip olmaları, hâlihazırda evlilik problemlerine sahip olunması durumunda, evlilik için risk oluşturmaktadır. Japonya ile ilgili bir çalışma, 1960’lı yılların ortalarından itibaren boşanma oranlarının iki kattan daha fazla artış gösterdiğini ortaya koymuştur (Ogawa, Ermisch, 1994). Bu sonuç, kadınların işgücüne katılımlarının hızla artmasına bağlanmıştır. Özellikle tam zamanlı (full time) kadınların tarım-dışı

sektörlerdeki mesleklerde ortaya çıkan istihdam artışının, ayrılma ve boşanma oranlarındaki artışla yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır (Ruggles, 1997).

b) Kadınların Elde Ettikleri Kazançlar

Kadınların kazançlarındaki artışlar, boşanma oranlarını artırmıştır. Bunun nedeni, mutsuz evlilik yürüten kadınların elde ettikleri gelirler ile kendilerine ve ailelerine bakabilme şansına kavuşmuş olmalarıdır (Lowenstein, 2005: 156).

c) Kadınların İş Yoğunluğu

Portman ve Kalmijn (2002) tarafından Alman toplumu üzerine yapılan bir çalışmada kadınların iş hayatındaki yoğunlukları, kadınların elde ettikleri statü ve işgücü piyasasında eşleri ile karşılaştırıldığında elde ettikleri başarının boşanmaya yol açan faktörler olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışma sonunda elde edilen bulgular, çalışan kadınların çalışmayan kadınlara göre % 22 daha fazla boşanma riski taşıdıklarını ortaya çıkarmıştır.

B) Erken Evlilik ve Çocuk Sayıları

Bazı araştırmalar, 18 yaşından önce yapılan evliliklerde, 20 yaşından sonra yapılan evliliklere göre boşanma riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, çocuk sayısı fazla olan kadınların, çocuk sayısı az olan kadınlara göre daha az boşandıkları gözlenmiştir. Erkek çocuğa sahip olup olmama, kadınların boşanma kararlarında etkili olan başka bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Erkek çocuğa sahip olmayan kadınların, en az bir erkek çocuğa sahip olan kadınlara göre daha fazla boşanma riskine sahip oldukları gözlenmiştir (Zeng vd., 1992; Lowenstein, 2005).

C) Ekonomik ve Finansal Faktörler

Genç Amerikalılar üzerine yapılan bir araştırma, boşanma ve ayrılma kararları üzerinde ekonomik faktörlerin çok fazla etkili olduğunu göstermiştir (Burgess vd., 1997). Finlandiya ile ilgili başka bir araştırma, erkeklerin gelir düzeyinde ortaya çıkan artışların boşanma riskini azalttığını; buna karşılık, kadınların gelir düzeyinde ortaya çıkan artışların boşanma riskini arttırdığını ortaya koymuştur.

D) Entelektüel, Eğitimsel ve Sosyal Yeteneklerin Eksikliği

Pek çok araştırma, eğitim düzeyi ve sosyal sermayesi düşük olan gruplarda boşanma riskinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin daha iyi bir eş seçecekleri ve evliliği daha iyi yürütebilecekleri ileri sürülmüştür (Lowenstein, 2005: 158).

E) Boşanmayı Kolaylaştıran Yasalar

Bazı çalışmalar, boşanmayı kolaylaştıran yasaların boşanmayı artırıcı etkilerini göstermiştir. İngiltere’de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra boşanmalarda ortaya çıkan artışın temel nedeni olarak, boşanma yasaları gösterilmiştir (Smith, 1997). Yapılan çalışmalar, İskoçya, İngiltere ve Wales bölgesinde ortaya çıkan boşanma artışında, boşanma için gerekli olan sürenin azaltılmasının ve boşanma için herhangi bir gerekçeye ihtiyacı ortadan kaldıran yasaların boşanmayı artırıcı faktörler olduğu belirlenmiştir (Binner, Dines, 2001).

F) Cinsel Problemler

Cinsel problemler boşanmaya yol açabilmektedir. Mazur ve Booth (1998) tarafından yapılan bir çalışma, erkeklerdeki testosteron hormonu yüksekliğinin evlilikte uyumsuzluğa yol açarak boşanmayı artırdığını göstermiştir. Allen ve Brinig (1998) tarafından yapılan araştırma, kadın ve erkeklerin zaman içinde cinsel isteklerinde meydana gelen değişimi ve bunun boşanma üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, farklı dönemlerde eşlerin cinsel ihtiyaçlarında ortaya çıkan değişimin ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uyumsuzlukların boşanmaya yol açtığı gözlenmiştir.

G) Rol Çatışmaları

Yapılan araştırmalar, kadınların çalışma hayatına girmesi sonucunda ortaya çıkan rol çatışmalarının boşanmaya yol açtığını ortaya koymuştur. Çalışan Suudi kadınlar üzerinde yapılan bir araştırma, kültürel ve yasal açıdan erkeklerin egemen kılındığı Suudi toplumunda, kadınların rollerinin değişime uğradığını ve boşanmaların arttığını ortaya koymuştur (Abdel Hameed Al Khateeb, 1998). Amerikan toplumu üzerine yapılan benzer

bir araştırmada ise, rol çatışmalarının boşanmaları tetiklediği gözlenmiştir (Pasley vd., 2001).

H) Alkolizm ve Madde Bağımlılığı

ABD’de alkol tüketimi ve boşanma üzerine etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bir araştırma, alkol bağımlılığının boşanma üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Aynı araştırma, boşanmanın alkollü içeceklerin tüketimini artırdığını da göstermiştir (Cases ve diğ., 1999). Sağlıkla ilgili alışkanlıklar ve boşanma ilişkisi, Fu ve Goldman (2000) tarafından yapılan çalışmada da araştırılmıştır. Araştırma bulguları; obezite gibi sağlık sorunlarının ne kadınlar ne de erkeklerde boşanma eğilimini artırmadığını; buna karşılık, sigara ve uyuşturucu kullanımı gibi alışkanlıkların boşanma eğilimini artırdığını göstermiştir.

İ) Aldatma

Yabancı ülkelerde ve ülkemizde yapılan araştırmalarda en yaygın boşanma nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Cleek, Pearson, 1985; Kitson, Holmes, 1992; Amato, Previti, 2003 tarafından yapılan çalışmalarda önemli boşanma nedeninin aldatma olduğu ortaya çıkmıştır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2014 yılında yapılan TBNA’nda, aldatma üçüncü sırada yer alan boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Tablo 2).

Oruç ve Kurt (2009) tarafından boşanma nedenlerini belirlemek amacıyla Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 yılları arasında gelen sorular üzerine dayalı olarak yapılan bir araştırmada, ilk sırada yer alan boşanma nedeninin aldatma olduğu belirtilmiştir. Müftülüklere başvuran kadınların % 36’sı, eşlerinin kendilerini aldattığı için boşanmak istediklerini dile getirmişlerdir (Oruç, Kurt, 2009: 308). Aynı çalışmada eşlerini aldatan erkeklerin maddi durumları da incelenmiştir. Görüşme yapılan kadınların bir kısmı eşlerinin “işsiz” olduğunu, bir kısmı ise varlıklı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla, eşin maddi durumunun aldatma üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

J) Şiddet

Şiddet, dünyada giderek artan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal, cinsel, ekonomik veya fiziksel nitelikte olabilmektedir. Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır: “Fiziksel güç veya iktidarın, kasıtlı bir güç veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda, maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır (Arın, 1996:305).

Aile içi şiddet ilk sıralarda yer alan bir boşanma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bloom vd., (1985) tarafından yapılan bir çalışmada, erkeklerin fiziki şiddet uygulamaları en önemli boşanma nedeni olarak ortaya çıkmıştır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2014 yılında yapılan TBNA’nda şiddet boşanma nedeni olarak altıncı sırada yer almıştır. (Bkz. Tablo 2).

IV) TÜRKİYE’DE BOŞANMA ORANLARI

Türkiye’de boşanma oranları; evlilik süresine göre boşanma oranları, nedenlerine göre boşanmalar ve istatistiki bölge birimleri itibariyle boşanmalar başlıkları altında ele alınacaktır.

A) Evlilik Süresine Göre Boşanma Oranları

2012-2016 yılları arasındaki beş yılda, Türkiye’de boşanma sayıları 123.325 ve 131.830 arasında değişmiştir. Son beş yılda boşanmanın en düşük olduğu yıl 123.325 boşanma ile 2012 yılı; en yüksek olduğu yıl ise 131.830 boşanma sayısı ile 2015 yılıdır (Bkz. Tablo 3). 2015 yılı ile karşılaştığımızda, 2016 yılında boşanma sayısında % 4,3’lük bir azalma ortaya çıkmıştır. Ele aldığımız son yıl itibariyle boşanma sayılarının düşmesi olumlu bir gelişmedir.

Tablo 3: Evlilik Süresine Göre Türkiye’de Boşanmalar (2012-2016)

Evlilik Süresi	2012		2013		2014		2015		2016	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam Boşanma	123325	100	125305	100	130913	100	131830	100	126164	100
Bir yıldan az	4080	3,3	4385	3,5	4727	3,6	4814	3,6	4550	3,6
1-5 Yıl	44797	36,3	46,094	36,8	47090	36,0	47075	35,7	44816	35,5
6-10 Yıl	26144	21,2	26938	21,5	28595	21,8	28384	21,5	26531	21,0
11-15 Yıl	18225	14,8	17696	14,1	17987	13,7	18276	13,9	17833	14,2
16-20 Yıl	12750	10,3	12934	10,3	14083	10,8	14252	10,8	13994	11,1
21-25 Yıl	8159	6,6	8086	6,5	8623	6,6	8850	6,7	8779	7,0
26+ Yıl	8863	7,2	8918	7,1	9538	7,3	9957	7,6	9495	7,5
Bilinmeyen	307	0,3	254	0,2	270	0,2	222	0,2	166	0,1

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2013, 2014, 2015, 2016.

Tablo 3 ile ilgili diğer gözlemlerimiz şu şekilde sıralanabilir:

i)Evlilik süresinin bir yıldan daha az olduğu boşanmalar, 2012 yılında toplam boşanmalar içinde % 3,3'lük bir orana sahipken, 2013 yılında ilk olarak % 3,5'e yükselmiş; sonraki yıllarda ise % 3,6'lık bir orana yükselmiştir.

ii)Evlilik süresinin 1-5 yıl arasında olduğu boşanmalar, ele aldığımız dönemde en yüksek orana sahip olmuştur. 2012'de bu gruba giren boşanmaların oranı % 36,3; 2013'de % 36,8; 2014'te % 36,0; 2015'te % 35,7 ve 2016'da % 35,5 olarak

gerçekleşmiştir. Bu bulgu, boşanmaların büyük bir bölümünün evliliğin ilk beş yılında ortaya çıktığını göstermektedir.

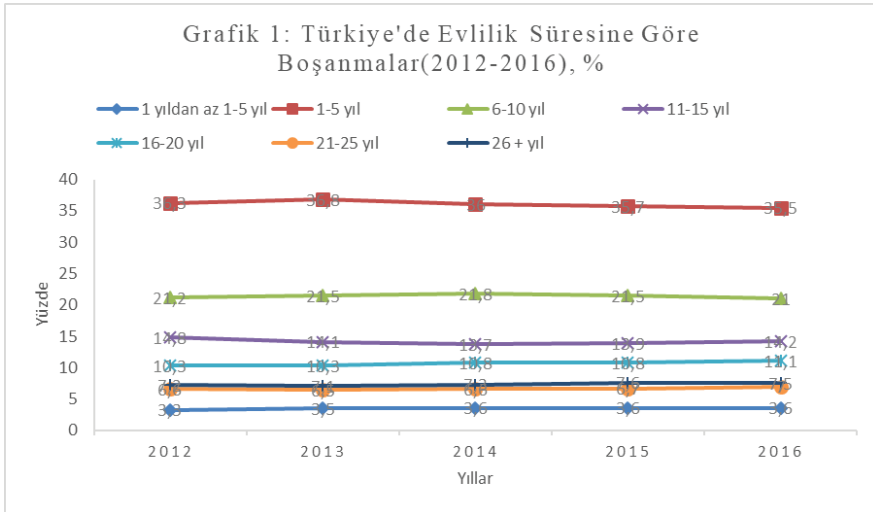
iii) Evlilik süresinin 6-10 yıl arasında olduğu boşanmalar, evlilik süresinin 1-5 yıl arasında olduğu boşanmalardan sonra, ikinci en yüksek paya sahiptir. Ele aldığımız dönemde, bu grupta yer alan boşanmaların toplam boşanmalar içindeki payı, % 21,0 ve % 21,8 arasında değişmektedir.

iii) 2012-2016 yılları arasında, evlilik süresinin 11-15 yıl arasında olduğu boşanmaların toplam boşanmalar içindeki payı % 13,9 ve % 14,8 arasında değişmiştir. Bu grupta yer alan boşanmalar, toplam boşanmalar içinde üçüncü sırada yer almıştır.

iv) Ele aldığımız dönemde, evlilik süresinin 16-20 yıl arasında olduğu boşanmalar, toplam içinde % 10-% 11'lik paya sahip olmuştur.

v) Evlilik süresinin 21-25 yıl arasında olduğu boşanmalar, toplam boşanmalar içinde % 6-% 7'lik paya sahip olurken; evlilik süresinin 26 yıl ve üzerinde olduğu boşanmalar, toplam içinde % 7,1 ve % 7,6 arasında değişen oranlara sahip olmuştur.

Grafik 1, evlilik süresine göre ele aldığımız boşanmaların, 2012-2016 döneminde istikrarlı bir seviyede devam ettiğini göstermektedir.

Türkiye'deki boşanma oranlarını Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki boşanma oranları ile karşılaştırmak amacıyla Tablo 4 hazırlanmıştır. Tablo 4'deki kaba boşanma oranları, belirli bir yıldaki boşanma sayısı o yıldaki nüfusa bölünerek hesaplanmıştır. Ayrıca, rakam her 1000 kişi için ilan edilmiştir.

Tablo 4: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Kaba Boşanma Oranları (1960- 2015), (Her 1000 Kişide Bir)

Ülkeler	1960	1970	1980	1990	2000	2015
Belçika	0,5	0,7	1,5	2,0	2,6	2,2
Bulgaristan	:	1,2	1,5	1,3	1,3	1,5
Çek Cumhuriyeti	1,4	2,2	2,6	3,1	2,9	2,5
Danimarka	1,5	1,9	2,7	2,7	2,7	2,9
Almanya	1,0	1,3	1,8	1,9	2,4	2,0
Estonya	2,1	3,2	4,1	3,7	3,1	2,6
İrlanda	-	-	-	-	0,7	0,6 ^a
Yunanistan	0,3	0,4	0,7	0,6	1,0	1,3 ^b
İspanya	-	-	-	0,6	0,9	2,1
Fransa	0,7	0,8	1,5	1,9	1,9	1,9
İtalya	-	0,3	0,2	0,5	0,7	1,4
Kıbrıs	:	0,2	0,3	0,6	1,7	2,1
Letonya	2,4	4,6	5,0	4,0	2,6	2,6
Litvanya	0,9	2,2	3,2	3,4	3,1	3,2
Lüksemburg	0,5	0,6	1,6	2,0	2,4	2,4
Macaristan	1,7	2,2	2,6	2,4	2,3	2,1
Malta	-	-	-	-	-	0,9
Hollanda	0,5	0,8	1,8	1,9	2,2	2,0
Avusturya	1,1	1,4	1,8	2,1	2,4	1,9
Polonya	0,5	1,1	1,1	1,1	1,1	1,8
Portekiz	0,1	0,1	0,6	0,9	1,9	2,1 ^a
Romanya	2,0	0,4	1,5	1,4	1,4	1,6
Slovenya	1,0	1,1	1,2	0,9	1,1	1,2
Slovakya	0,6	0,8	1,3	1,7	1,7	1,8
Finlandiya	0,8	1,3	2,0	2,6	2,7	2,5
İsveç	1,2	1,6	2,4	2,3	2,4	2,5
İngiltere	:	1,0	2,6	2,7	2,6	1,9
Hırvatistan	1,2	1,2	1,2	1,1	1,0	1,4
Türkiye	0,4	0,3	0,4	0,5	0,5	1,7

Notlar: ^a 2013

^b 2014

Kaynak: AB Ülkeleri 1960-2000 Yılları: Doğan, Şahin, (2016), "Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 4, s. 996 ve 997;

2015 Yılı:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00013&plugin=1>

Türkiye verisi: 1960, 1970, 1980, 1990 ve 2000 yılları: TÜİK, İstatistiksel Göstergeler: 1923-2013, s.40.

AB ülkelerinden bir kısmında boşanma sonradan bir hak olarak kabul edilmiştir. Buna göre, boşanma 1970 yılına kadar İtalya'da, 1981'e kadar İspanya'da, 1995'e kadar İrlanda'da ve 2011'e kadar da Malta'da yasal olarak mümkün değildi. Tablo 4 ile ilgili gözlemlerimiz şu şekilde sıralanabilir:

i) Ele aldığımız dönemde AB ülkelerindeki boşanma oranları genel olarak yükselmekle birlikte, 2015 yılında pek çok ülkede küçük düşüşler gözlenmektedir. Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Estonya, İrlanda, İtalya, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Finlandiya, İngiltere, Hırvatistan 2000-2015 yılları arasında küçük düşüşlerin olduğu ülkelere örnek olarak verilebilir.

ii) 2015 yılı itibarıyla, boşanma oranının en yüksek olduğu AB ülkesi, %0 3,2'lik oranla Litvanya'dır. Bu ülkeyi %0 2,9'luk oranla Danimarka izlemektedir. Estonya ve Letonya %0 2,6'lık oranlarla üçüncü sırada yer almaktadır. Finlandiya ve İsveç %0 2,5'lik oranla, yüksek boşanma oranına sahip olan diğer ülkelerdir. AB ile ilgili bu bulgularımız, boşanma oranlarının iki grup ülkede yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Birinci gruptakiler, Litvanya, Estonya ve Letonya gibi sonradan bağımsızlık kazanan ve AB'ye sonradan katılan ülkelerdir. İkinci gruptakiler ise Danimarka, Finlandiya ve İsveç gibi AB'nin en gelişmiş üyeleridir.

iii) Türkiye'de boşanma oranı, 1960-2000 yılları arasında AB ülkelerine göre çok düşük düzeylerde seyretmiştir. Ancak, 2000-2015 arasında büyük bir sıçrama göstermiştir. Buna rağmen, Türkiye'de boşanma oranı (%0 1,7) 2015 yılı itibarıyla AB'nin pek çok ülkesinden daha düşüktür. Elbette bu durum Türkiye adına sevindiricidir.

Türkiye'nin AB karşısındaki durumunu daha net bir şekilde ortaya koyabilmek amacıyla, Türkiye'ye ait boşanma oranları AB ortalaması (AB-28) ve Euro bölgesine üye olan 18 ülkenin (Euro-18) ortalaması ile de karşılaştırılmıştır. Tablo 5'te yer alan verilerden elde edilen gözlemler şu şekilde sıralanabilir;

i) AB-28'de 2004-2007 döneminde, %0 2,1 civarında pek fazla değişmeden devam eden boşanma oranı, 2008-2013 döneminde %0 2 ve %0 1,9 civarına inmiştir.

ii) Euro-18'de boşanma oranları, AB ortalaması ile yakın düzeyde seyretmektedir.

iii) Türkiye'deki boşanma oranları, AB-28 ve Euro-18'in altında seyretmektedir. Bununla birlikte, 2009 döneminden sonra, AB ile olan fark azalmıştır. (Bkz. Grafik 2). Bunun nedeni, bir taraftan önceki yıllara göre Türkiye'deki boşanma oranlarının artış göstererek 1,4'ten 1,6'ya yükselmesi, diğer taraftan AB'deki ve Euro bölgesindeki

boşanma oranlarının 2'den 1,9'a gerilemesidir. Kadınların iş gücüne katılım oranlarında meydana gelen artış, boşanma oranlarının artmasında önemli etkenlerden biri olarak gösterilmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014; 45). Bu bağlamda, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarını, boşanma oranlarının artış gösterdiği 2009 yılından önceki ve sonraki dönem için incelediğimizde, literatürdeki bulguları destekler bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; kadınların işgücüne katılma oranı 2008 yılında % 24,5 iken, 2009 yılında artış göstererek % 26 düzeyine ulaşmıştır. (Tansel, 2012: 61). Ele aldığımız yıllarda kadınların iş gücüne katılımını artıran önemli bir faktör, yarı zamanlı (part-time) çalışma imkânlarındaki artıştır. Özellikle kadınlar, yarı zamanlı çalışmayı ev içi ve ev dışı sorumluluklarını birlikte yürütmek amacıyla tercih etmektedirler. Türkiye'de yarı zamanlı çalışanlara bakıldığında kadınların erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir (Kulu, 2013: 158-159). Türkiye'de yarı zamanlı istihdam edilen kadınların toplam istihdam içindeki oranı 1994 yılında % 18,5, 2006 yılında % 17,3, 2007 yılında % 18,6, 2008 yılında % 19 ve 2009 yılında % 23,5'e çıkmıştır (Sarieroğlu, 2011: 42). 2011 yılında kadınların % 24,7'si kısmi süreli çalışırken, erkeklerin % 6,8'i kısmi süreli çalışmaktadır (Kulu, 2013: 158-159).

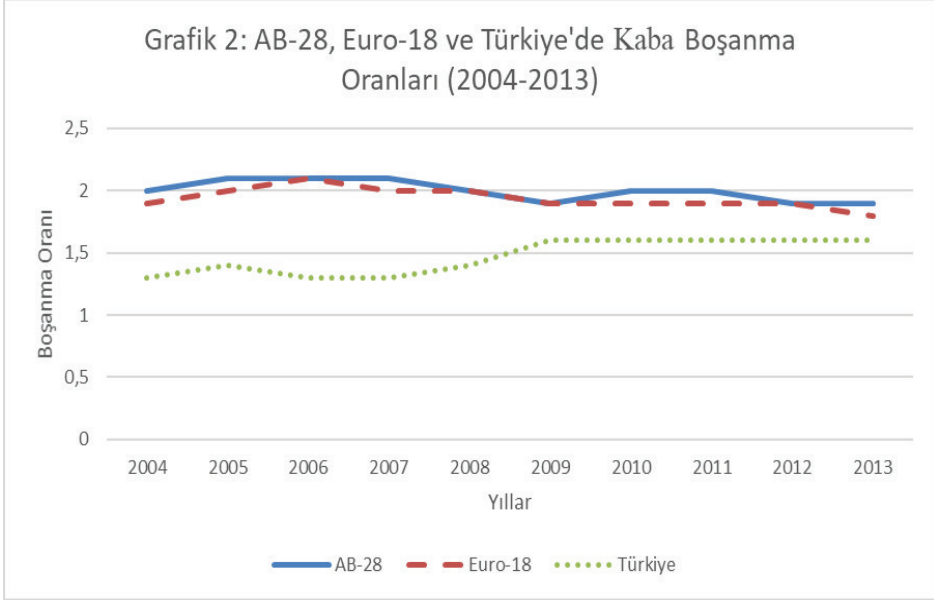
Tablo 5: AB-28, Euro-18 ve Türkiye'de Kaba Boşanma Oranları (2004-2013),

(Her 1000 Kişide Bir)

Ülkeler	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
AB-28	2	2,1	2,1	2,1	2	1,9	2	2	1,9	1,9
Euro-18	1,9	2	2,1	2	2	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8
Türkiye	1,3	1,4	1,3	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6

Kaynak:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00013>. Erişim Tarihi: 28.11.2017.

B) Nedenlerine Göre Boşanmalar

TÜİK, boşanma nedenlerini; akıl hastalığı, cana kast ve pek fena muamele, cürüm ve haysiyetsizlik, geçimsizlik, zina, evi terk, diğer ve bilinmeyen olmak üzere sekiz grupta toplamıştır. Aslında bu gruplama, Medeni Kanun'da sıralanan nedenler ile aynıdır. Çünkü boşanmalar Medeni Kanun'da belirtilen gerekçelerden birine uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Tablo 6, Türkiye'de nedenlerine göre boşanmaları incelemek amacıyla düzenlenmiştir. Boşanma nedenleri arasında geçimsizlik ilk sırada yer almaktadır. "Bilinmeyen" ve "Diğer" grupları, geçimsizlik nedeniyle meydana gelen boşanmalardan sonra en kalabalık gruplardır. Evi terk ve zina, sonraki sırada yer alan boşanma nedenleridir (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Türkiye’de Nedenlerine Göre Boşanmalar (2012-2016)

Boşanma Nedenleri	2012	2013	2014	2015	2016
Akıl Hastalığı	52	40	61	57	43
Cana Kast ve Pek Fena Muamele	30	31	31	38	27
Cürüm ve Haysiyetsizlik	26	37	36	34	44
Diğer	1050	1149	1280	1149	978
Geçimsizlik	119921	121627	126732	128152	123052
Zina	71	80	107	103	86
Evi Terk	276	238	200	210	163
Bilinmeyen	1899	2103	2466	2086	1771

Kaynak: TÜİK, *Boşanma İstatistikleri 2016*.

C) İstatistiki Bölge Birimleri İtibarıyla Boşanmalar

Türkiye’deki boşanma oranları, istatistiki bölge birimleri itibarıyla da incelenmiştir. Bölge birimleri itibarıyla kaba boşanma oranlarını göstermek amacıyla düzenlenen Tablo 7 ile ilgili gözlemlerimiz şu şekilde sıralanabilir:

i) 2016 yılında tüm bölge birimlerindeki kaba boşanma oranları, 2015 yılı ile karşılaştırıldığında düşme eğilimi göstermiştir.

ii) Ele aldığımız dönemde Ege bölgesi, kaba boşanma oranlarının en hızlı seyrettiği bölge olmuştur.

iii) İstanbul, Ege, Batı Marmara, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz bölgeleri genellikle Türkiye ortalamasının üzerinde boşanma oranlarının bulunduğu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

iv) Karadeniz bölgesi, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde yer alan; Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz bölgelerinde boşanma oranları Batı bölgelerine göre düşüktür. Bunun nedeni, boşanmaya yol açan faktörler bakımından (kadınların ekonomik özgürlüğü, eğitim düzeyi vb.) Türkiye’nin doğu ve batı bölgeleri arasındaki önemli farklarla açıklanabilir.

Tablo 7: Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri İtibarıyla Kaba Boşanma Oranları (2012-2016), ‰

Bölgeler	2012	2013	2014	2015	2016
Türkiye	1,64	1,65	1,70	1,69	1,59
İstanbul	1,95	1,93	2,03	1,93	1,84
Batı Marmara	1,77	1,78	1,95	1,98	1,87
Ege	2,30	2,25	2,29	2,36	2,22
Doğu Marmara	1,73	1,79	1,80	1,79	1,73
Batı Anadolu	2,11	2,08	2,07	1,97	1,88
Akdeniz	1,84	1,89	1,96	1,96	1,82
Orta Anadolu	1,67	1,63	1,76	1,77	1,69
Batı Karadeniz	1,36	1,37	1,42	1,43	1,32
Doğu Karadeniz	0,98	0,98	1,01	1,05	0,95
Kuzeydoğu Anadolu	0,59	0,63	0,63	0,63	0,63
Ortadoğu Anadolu	0,58	0,61	0,64	0,60	0,62
Güneydoğu Anadolu	0,64	0,68	0,71	0,71	0,61

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2016.

V) ANALİZ YÖNTEMİ VE VERİLER

Bu çalışmada çok değişkenli istatistiksel yöntemlerinden biri olan faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizi, birbirleriyle ilişkili çok sayıda değişkeni az sayıda anlamlı ve birbirinden bağımsız faktörler veya yeni değişkenler haline getiren bir yöntemdir. Faktör analizinde, aralarında yüksek korelasyon olan değişkenler seti bir araya getirilerek faktör adı verilen genel değişkenler oluşturulmaktadır. Faktör analizi genel olarak iki amaçla kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, değişken sayısını azaltmak; diğeri değişkenleri sınıflandırmaktır (Kalaycı, 2009: 321).

Tablo 8: Ampirik Analizde Kullanılan Değişkenler ve Kodları

Değişken	Kodlar	Dönem ve Veri
1. Geçimsizlik nedeniyle boşanma sayıları	Geçimsizlik	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
2. Terk nedeniyle boşanma sayıları	Terk	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
3 Akıl hastalığı nedeniyle ortaya çıkan boşanma sayıları	Aklıl hastalığı	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
4. Cana kast nedeniyle ortaya çıkan boşanma sayıları	Cana kast	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
5. Cürüm nedeniyle ortaya çıkan boşanma sayıları	Cürüm	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
6. Zina nedeniyle ortaya çıkan boşanmalar	Zina	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
7. Yukarıdakilerden farklı nedenlerle ortaya çıkan boşanmalar	Diğer	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
8. Nedeni bilinmeyen boşanmalar	Bilinmeyen	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
Kadının yaşı ile ilgili değişkenler		
9. Kadının yaşının 16-19 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş1619	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
10. Kadının yaşının 20-24 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş2024	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
11. Kadının yaşının 25-29 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş2529	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
12. Kadının yaşının 30-34 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş3034	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
13. Kadının yaşının 35-39 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş3539	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları

14. Kadının yaşının 40-44 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş4044	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
15. Kadının yaşının 45-49 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş4549	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
16. Kadının yaşının 50-54 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş5054	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
17. Kadının yaşının 55-59 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Kadyaş5559	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
Erkeğin yaşı ile ilgili değişkenler		
18. Erkeğin yaşının 20-24 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş2024	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
19. Erkeğin yaşının 25-29 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş2529	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
20. Erkeğin yaşının 30-34 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş3034	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
21. Erkeğin yaşının 35-39 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş3539	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
22. Erkeğin yaşının 40-44 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş4044	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
23. Erkeğin yaşının 45-49 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş4549	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
24. Erkeğin yaşının 50-54 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş5054	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
25. Erkeğin yaşının 55-59 yıl aralığında olduğu boşanmalar	Erkyaş5559	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
Boşanmış eşler arasındaki yaş farkı ile ilgili değişkenler		
26. Eşler arasındaki yaş farkının bir yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı1yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
27. Eşler arasındaki yaş farkının iki yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı2yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları

28. Eşler arasındaki yaş farkının üç yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı3yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
29. Eşler arasındaki yaş farkının dört yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı4yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
30. Eşler arasındaki yaş farkının beş yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı5yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
31. Eşler arasındaki yaş farkının altı yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı6yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
32. Eşler arasındaki yaş farkının yedi yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı7yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
33. Eşler arasındaki yaş farkının sekiz yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı8yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
34. Eşler arasındaki yaş farkının dokuz yıl olduğu boşanma sayıları	Yaşfarkı9yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
Evlilik süresi ile ilgili değişkenler		
35. Evliliğin bir yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi1yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
36. Evliliğin iki yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi2yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
37. Evliliğin üç yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi3yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
38. Evliliğin dört yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi4yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
39. Evliliğin beş yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi5yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
40. Evliliğin altı yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi6yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
41. Evliliğin yedi yıl sürdüğü boşanmalar	Evliliksüresi7yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları

42. Evliliğin sekiz yıl sürdüğü boşanmalar	Evlilik süresi 8 yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları
43. Evliliğin dokuz yıl sürdüğü boşanmalar	Evlilik süresi 9 yıl	81 il için 2012-2016 dönemine ait boşanma sayıları

Boşanmaya etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla çok sayıda çalışmada açıklayıcı faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları; Cleek ve Pearson (1985), de Graaf ve Kalmijn (2006) ve Doğan (2016)'dır.

Ampirik analizde kullandığımız veriler TÜİK'den derlenmiştir. Boşanma üzerinde etkili olduğu kabul edilen 43 değişken kullanılmıştır (Bkz. Tablo 8). Faktör analizinde kullanılan gözlem sayısını artırmak amacıyla daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'deki 81 il gözlem olarak alınmıştır. Her bir il için Tablo 8'de ele aldığımız her bir boşanma nedenine ait 2012-2016 yılları arasındaki boşanma verileri toplanarak tek bir veri elde edilmiştir. Böylece, her bir il için ilgili boşanma nedeniyle son beş yılda ortaya çıkan boşanmalar analize dahil edilmiştir.

VI) BULGULAR VE YORUM

Faktör analizi ve buna benzer diğer çok değişkenli istatistiksel analiz yöntemlerine başlamadan önce yapılması gereken ilk işlem, farklı ölçü birimlerinde ifade edilen değişkenlerin standartlaştırılmasıdır. Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin hepsi türlerine göre boşanma sayılarını göstermektedir. Dolayısıyla, analizde kullanılan değişkenler, "sayı" dışında herhangi bir gösterge ile ölçülmedikleri için analizden önce standartlaştırma işlemine gerek kalmamıştır.

Faktör analizinde ilk aşama veri seti için faktör analizi yönteminin uygunluğunun değerlendirilmesidir. Uygunluk değerlendirilmesi iki yöntemle yapılmaktadır. Bu amaçla kullanılan yöntemlerden biri, korelasyon matrisinin oluşturulmasıdır. Değişkenler arasındaki korelasyonların yüksek olması, değişkenlerin ortak faktörler oluşturacağı anlamına gelmektedir.

Faktör analizinin kullanılıp kullanılmayacağı iki ayrı testle belirlenmektedir. Bu testlerden ilki, Bartlett tarafından geliştirilen *küresellik* (sphericity) testidir. Bartlett testinde ana kütle içinde yer alan değişkenler arasında herhangi bir ilişkinin olup

olmadığı ortaya konmaya çalışılır. H_0 hipotezi, değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığını; H_1 hipotezi ise ilişkinin varlığını göstermektedir. H_0 hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğu, veri setinin faktör analizi için uygun olduğu ortaya çıkmaktadır.

Faktör analizinin kullanılıp kullanılmayacağını ortaya koyan bir diğer test, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testidir. KMO testi, örneklem yeterliliğini ölçmektedir. KMO testi ile gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğü karşılaştırılmaktadır. KMO'nun 0,5'in üzerinde olması gerekir. Bazı araştırmalarda bu oranın 0,6'nın üzerinde olması istenmiştir (Kalaycı, 2009: 321-322; Norusis, 1993: 52). Dolayısıyla, KMO testinde bulunan değer 0,50'nin altındaysa örneklem yeterli bulunmamakta; 0,50 "zayıf", 0,60 "orta", 0,70 "iyi", 0,80 "çok iyi" ve 0,90 "mükemmel" olarak kabul edilmektedir (Sharma,1996: 116). KMO, "1" numaralı formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$KMO = \frac{\sum_{i \neq j} r_{ij}^2}{\sum_{i \neq j} r_{ij}^2 + \sum_{i \neq j} a_{ij}^2} \quad (1)$$

Formülde yer alan r_{ij} , "i" ve "j" değişkenleri arasındaki basit korelasyon katsayısını göstermektedir. Payda kısmında yer alan a_{ij} ise, "i" ile "j" arasındaki kısmi korelasyon katsayısını ifade etmektedir.

Tablo 9: KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem yeterlilik Testi		,929
Bartlett's Testi	Ki-kare değerleri	19007,590
	Serbestlik Derecesi	903
	Anlamlılık	,000

Verilerin açıklayıcı faktör analizine uygun olup olmadığını test etmek için Tablo 9'da yer alan KMO ve Bartlett testleri sonuçları incelenmiştir. KMO katsayısının 0,929 olması, örneklem büyüklüğünün mükemmel düzeyde olduğu anlamına gelmekte; veri sayısının faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir.

Tablo 9'a göre, Bartlett Küresellik testi değeri; 19007,590'dır. Bu değer, 0.00 anlamlılık düzeyinde geçerlidir. Anlamlılık düzeyinin 0,05'den daha küçük olması arzu edilmektedir. Bu durumda, H_0 hipotezi reddedilmektedir. Yani, Bartlett Küresellik testi anlamlı bulunmuştur. Bu durumda, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcuttur. Başka bir ifade ile veri seti faktör analizi için uygundur.

Ortak varyans değerleri tablosunda (Tablo 10), ilk sütun değişkenlerin veri girişi tablosundaki kısaltılmış isimlerini, ikinci sütun başlangıç öz değerlerini, üçüncü sütun ise çıkartma değerlerini göstermektedir. Ortak varyans değerleri, 0-1 arasında bir değer almaktadır. "0" değeri, ortak faktörlerin herhangi bir varyansı açıklamadığını gösterirken; "1" değeri, ortak faktörlerin tüm varyansı açıkladığını göstermektedir. Ortak varyans değerleri tablosuna göre, boşanmaya yol açan faktörlerden biri olan "geçimsizlik", varyansın % 99,9'unu açıklamaktadır. Yapılan analizler sonucunda, ortak varyans tablosunda yer alan boşanma faktörlerinin yüksek değerleri (% 39,1 ve % 99,9) son derece iyi sonuçlar elde ettiğimizi göstermektedir.

Tablo 10: Ortak Varyans Tablosu (Communalities)

	Initial	Extraction
(Geçimsizlik)	1,000	,999
(Terk)	1,000	,476
(Akılhastalığı)	1,000	,391
(Canakast)	1,000	,751
(Cürüm)	1,000	,641
(Zina)	1,000	,865
(Diğer)	1,000	,781
(Bilinmeyen)	1,000	,452
(Kadyaş1619)	1,000	,786
(Kadyaş2024)	1,000	,973
(kadyaş2529)	1,000	,998
(Kadyaş3034)	1,000	,997
(Kadyaş3539)	1,000	,996
(Kadyaş4044)	1,000	,994
(Kadyaş4549)	1,000	,993
(Kadyaş5054)	1,000	,993
(Kadyaş5559)	1,000	,989
(Erkyaş2024)	1,000	,946
(Erkyaş2529)	1,000	,983
(Erkyaş3034)	1,000	,998
(Erkyaş3539)	1,000	,997
(Erkyaş4044)	1,000	,995
(Erkyaş4549)	1,000	,995
(Erkyaş5054)	1,000	,992
(Erkyaş5559)	1,000	,990
(Yaşfarkı1yıl)	1,000	,998
(Yaşfarkı2yıl)	1,000	,998
(Yaşfarkı3yıl)	1,000	,999
(Yaşfarkı4yıl)	1,000	,999
(Yaşfarkı5yıl)	1,000	,999
(Yaşfarkı6yıl)	1,000	,999
(Yaşfarkı7yıl)	1,000	,999
(Yaşfarkı8yıl)	1,000	,998
(Yaşfarkı9yıl)	1,000	,997
(Evliliksüresi1yıl)	1,000	,996
(Evliliksüresi2yıl)	1,000	,997
(Evliliksüresi3yıl)	1,000	,997
(Evliliksüresi4yıl)	1,000	,998
(Evliliksüresi5yıl)	1,000	,998
(Evliliksüresi6yıl)	1,000	,997
(Evliliksüresi7yıl)	1,000	,994
(Evliliksüresi8yıl)	1,000	,998
(Evliliksüresi9yıl)	1,000	,997

Extraction Method: Principal Component Analysis.

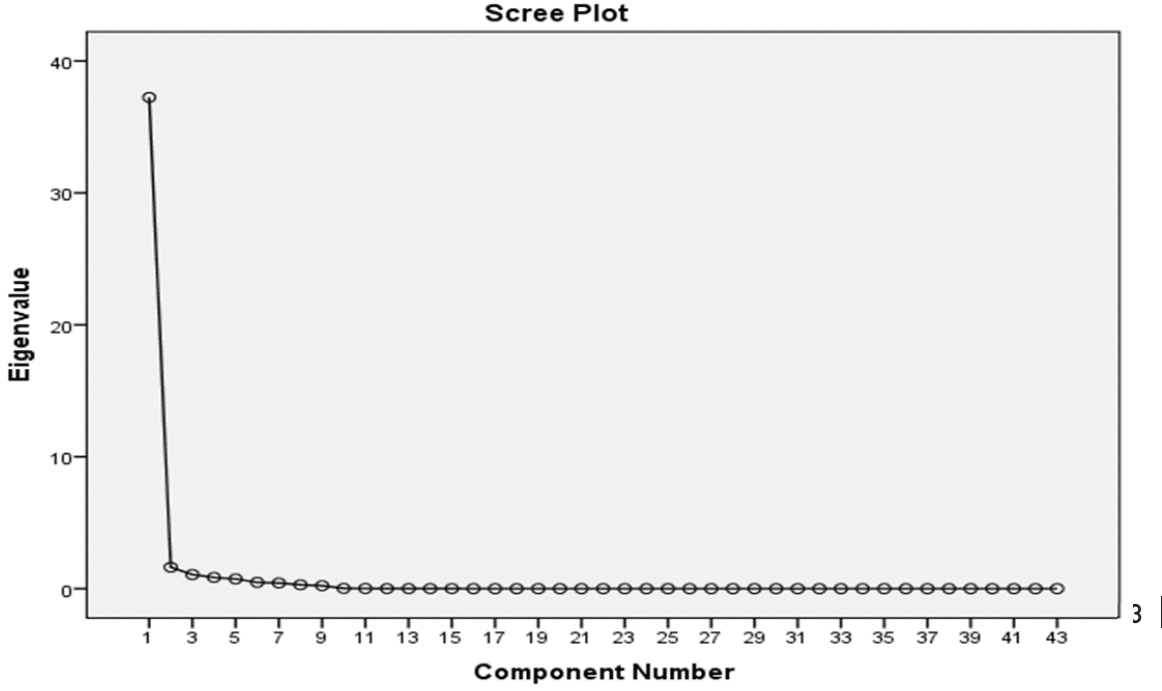
Tablo 11: Açıklanan Toplam Varyans Sonuçları (Total Variance Explained)

Component	Initial Eigenvalues		Extraction Sums of Squared Loadings		Rotation Sums of Squared Loadings	
	Total	% of Variance	Total	% of Variance	Total	% of Variance
1	37,241	86,608	37,241	86,608	32,636	75,898
2	1,625	3,778	1,625	3,778	4,858	11,297
3	1,066	2,480	1,066	2,480	2,439	5,671
4	,850	1,977				
5	,737	1,713				
6	,477	1,110				
7	,432	1,004				
8	,291	,677				
9	,226	,526				
10	,020	,046				
11	,011	,027				
12	,008	,018				
13	,004	,008				
14	,003	,007				
15	,002	,005				
16	,001	,003				
17	,001	,003				
18	,001	,002				
19	,001	,002				
20	,000	,001				
21	,000	,001				
22	,000	,001				
23	,000	,001				
24	,000	,001				
25	,000	,001				
26	,000	,000				
27	,000	,000				
28	,000	,000				
29	,000	,000				
30	8,983E-005	,000				
31	8,505E-005	,000				

32	6,788E-005	,000	99,999						
33	5,184E-005	,000	100,000						
34	4,445E-005	,000	100,000						
35	3,906E-005	9,085E-005	100,000						
36	3,011E-005	7,003E-005	100,000						
37	2,543E-005	5,914E-005	100,000						
38	2,039E-005	4,743E-005	100,000						
39	1,630E-005	3,791E-005	100,000						
40	1,116E-005	2,595E-005	100,000						
41	8,547E-006	1,988E-005	100,000						
42	8,088E-006	1,881E-005	100,000						
43	1,452E-006	3,377E-006	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Grafik 3: Yamaç Birikinti Grafiği

Açıklanan toplam varyans tablosunda yer alan özdeğerler (eigenvalues), her bir faktör tarafından açıklanan toplam varyans değerleridir. Birden daha küçük bir özdeğere sahip olan herhangi bir faktör, tek bir faktörü temsil etmek için açıklanan yeterli toplam varyansa sahip değildir ve bu nedenle, göz ardı edilir. Açıklanan toplam varyans sonuçları incelendiğinde, üçten sonraki bileşenler, birden küçük özdeğerlere sahip olduklarından analizin sonraki kısımlarında dikkate alınmayacaktır. Özdeğeri 1.00'ın üzerinde olan üç bileşen tarafından açıklanan kümülatif toplam varyans miktarı % 92,866'dır.

Faktör sayısına karar vermeden önce, yamaç birikinti grafiği (scree plot) olarak bilinen grafiğin de incelenmesi gerekmektedir. Yamaç birikinti grafiği (Grafik 3), üç faktörün kabul edilebileceğini göstermektedir.

Birinci faktör; "yaş farkı" olarak adlandırılmıştır. Bu faktörle en yüksek ilişkiye sahip değişkenin "Yaşfarkı1yıl" (faktör yükü: 0,956); en düşük ilişkiye sahip değişkenin ise "kadyaş1619" (faktör yükü: 0,759) olduğu gözlenmektedir (Bkz. Tablo 12). Yaş farkı faktörü içinde 36 değişken yer almaktadır. Faktör; ağırlıklı olarak yaş farkı, kadının yaşı, erkeğin yaşı ve evlilik süresi ile ilgili değişkenlerden oluşmaktadır. Yaş farkı, Türkiye ile ilgili olarak önceki yıllarda yapılan çalışmalarda da önemli bir neden olarak ortaya çıkmıştır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014: 74). Tablo 12'deki bulgular; evlilik süresi uzadıkça, faktör yüklerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin, evlilik süresinin bir yıl olduğu boşanmalarda faktör yükü 0,932 iken, evlilik süresinin beş yıl olduğu boşanmalarda faktör yükü 0,946'dır. Evlilik süresi arttıkça boşanmaların arttığı bilinen bir gerçektir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014: 93). Bunun nedeni, eşlerin birbirlerini daha iyi tanımaları ve karşı tarafın bazı alışkanlıklarına katlanamayacakları sonucuna ulaşmalarıdır. İkinci faktör; "zina" olarak adlandırılmıştır. Bu faktörle en yüksek ilişkiye sahip değişken "zina" (faktör yükü: 0,908); en düşük ilişkiye sahip değişken ise "terk" (faktör yükü: 0,513) değişkenidir. Zina faktörü içinde bu değişkenler dışında "cana kast" ve "cürüm" değişkenleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, ikinci faktörle ilişkili dört değişken bulunmaktadır. Boşanma nedenleri arasında yer alan zina, cana kast, terk ve cürüm; insani ve ahlaki olmayan davranışlardır. Dolayısıyla, burada dikkat çeken nokta, ikinci faktörün, birinci faktörden ayrı olarak davranışsal değişkenleri kapsamasıdır.

Tablo 12: Döndürülmüş Yükleme Matrisi (Çıkartma Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi. Döndürme Yöntemi Varimax) ^a (**Rotated Component Matrix**)^a

	Component		
	1	2	3
(Yaşfarkı1yıl)	,956	,251	,147
(Yaşfarkı2yıl)	,956	,252	,149
(Kadyaş3539)	,953	,259	,146
(Kadyaş3034)	,953	,260	,148
(Kadyaş4044)	,953	,260	,140
(Yaşfarkı3yıl)	,952	,261	,155
(Yaşfarkı4yıl)	,952	,259	,161
(Erkyaş3539)	,951	,264	,149
(Geçimsizlik)	,951	,270	,147
(Yaşfarkı5yıl)	,951	,263	,162
(Erkyaş4549)	,950	,265	,147
(Kadyaş4549)	,950	,263	,144
(Erkyaş4044)	,950	,268	,146
(Yaşfarkı6yıl)	,949	,268	,161
(Evliliksüresi7yıl)	,949	,267	,146
(Erkyaş3034)	,949	,268	,160
(Evliliksüresi8yıl)	,949	,270	,157
(Kadyaş5054)	,949	,262	,155
(Erkyaş5054)	,948	,267	,151
(Evliliksüresi9yıl)	,948	,272	,157
(kadyaş2529)	,947	,269	,169
(Yaşfarkı7yıl)	,946	,272	,171
(Evliliksüresi3yıl)	,946	,277	,158
(Evliliksüresi5yıl)	,946	,282	,156
(Kadyaş5559)	,945	,268	,159
(Evliliksüresi6yıl)	,944	,280	,165
(Erkyaş5559)	,944	,273	,157
(Yaşfarkı8yıl)	,944	,279	,173
(Evliliksüresi4yıl)	,944	,286	,159
(Yaşfarkı9yıl)	,943	,276	,180
(Evliliksüresi2yıl)	,943	,278	,177
(Evliliksüresi1yıl)	,932	,308	,181
(Erkyaş2529)	,931	,283	,190
(Kadyaş2024)	,915	,297	,216
(Erkyaş2024)	,885	,334	,224
(Kadyaş1619)	,759	,343	,303
(Zina)	,158	,908	,127
(Canakast)	,342	,796	
(Cürüm)	,547	,564	,153
(Terk)	,308	,513	,344
(Diğer)			,879
(Bilinmeyen)	,365	,269	,497
(Akılhastalığı)	,356	,155	,490

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 4 iterations.

Üçüncü faktör; “*diğer*” olarak adlandırılmıştır. Çünkü bu faktörle en yüksek ilişkisi olan değişken “*diğer*” değişkenidir. Boşanma nedeninin açık bir şekilde belirtilmediği boşanmalar, bu gruba dahil edilmektedir. Değişkenin faktör yükü; 0,879’dur. Diğer faktörü ile ilişkili diğer değişkenler; “bilinmeyen” (faktör yükü: 0,497) ve “akıl hastalığı” (faktör yükü: 0,490) değişkenleridir.

VII) BOŞANMANIN SONUÇLARI

Boşanma sonucunda sadece eşler ayrılmamakta, çocuklar ve boşanan eşlerin aileleri de birbirlerinden ayrılmaktadır. Boşanma sonucunda çocukların anneye ya da babaya verilmesi, çocukların genellikle verilmedikleri taraftan ayrılmaları sonucunu da doğurmaktadır. Çok çocuklu ailelerde çocukların boşanan eşler arasında paylaşılması, çocukların sadece anne ya da babalarından değil birbirlerinden ayrılmalarına yol açmaktadır. Boşanma, genellikle boşanan eşlerin aileleri arasında da ayrılıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Lowenstein, boşanmanın sonuçlarını dört ana grupta toplamıştır. Bunlar (Lowenstein, 2005: 163):

- i) Babanın ailedeki rolünün azalması
- ii) Çocuklar üzerindeki etki
- iii) Boşanma sonucunda kişiler üzerindeki duygusal etkiler
- iv) Hayat standartlarında düşme.

Boşanma, hem kadınlar hem de erkekler üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır. Ne var ki, kadınların boşanma olayından daha fazla zarar görmeleri, boşanmaların kadınlar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmaların sayısını artırmıştır. Bu araştırmalardan birine göre boşanmanın kadınlar üzerindeki etkileri ve sonuçları şunlardır (Can, Aksu, 2016: 895):

- i) Kendi ailesi ile iletişim sorunları
- ii) Boşandığı eşyle iletişim sorunları
- iii) Kişisel hak ve hukukunu koruyamama
- iv) Bağımsızlık sınırını belirleyememe

- v) Çocuk ile ilgili iletişim ve eğitim sorunları
- vi) Sağlık sorunları
- vii) Psikosomatik hastalıklar
- viii) Toplumda yeniden değer kazanma çabaları
- ix) Ekonomik sorunlar
- x) Sevgi ve cinsel ihtiyaç sorunları
- xi) Yeniden evlilik sorunu
- xii) Psikolojik yardım ihtiyacının karşılanmaması sorunu

Bu bölümde, boşanmanın çok taraflı etkileri; boşanmanın eşler üzerindeki etkileri ve çocuklar üzerindeki etkileri olmak üzere iki başlık halinde incelenecektir.

A) Boşanmanın Eşler Üzerindeki Etkileri

Boşanma, eşleri ekonomik ve ruhsal yönden olumsuz etkilemektedir. Boşanma sonucunda bazı bireyler kendilerini çok kısa sürede yeniden toparlayabilmekte, bazılarında ise toparlanma süreci uzun bir zaman almaktadır. Bireylerin boşanma sonrasında kendilerini yenileyerek yeniden yaşama dönmelerinde üç faktör etkili olmaktadır. Bunlar; ekonomik koşullar, çocuk sayısı ve destekleyici çevredir (Kır, Bülbül, 2012: 107).

Boşanan eşlerin ekonomik koşullarının iyi olması, toparlanmalarını ve yeni bir düzen kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Buna karşılık, boşanan eşlerin ekonomik koşullarının kötü olması, toparlanma sürecinin uzamasına yol açmaktadır. Çocuk sayısının artması boşanan eşlerin sorunlarını artırmakta ve toparlanma sürecinin uzamasına neden olmaktadır. Destekleyici çevre de boşanan bireylerin boşanma sonrası yeniden toparlanmasında önemli bir faktördür. Destekleyici çevreden kastedilen boşanan bireyin etrafında bulunan ve ona maddi veya manevi açıdan destek olabilecek kişilerdir. Bireyin çevresinde ona destek veren kişilerin varlığı, boşanmanın olumsuz etkilerinden kolaylıkla sıyrılmasına yardımcı olacaktır.

a) Boşanmanın Ekonomik Etkileri

Arıkan (1996) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, boşanma sonrasında bir kadının karşılaşılabileceği sorunlar; ekonomik sıkıntı (% 86,6), çevre baskısı (%)

80,8), velayetin babada olması durumunda çocuklara özlem duyma (% 79), erkeklerin tacizi (% 77) ve aile baskısı (% 73,2) şeklindedir (Aktaş, 2011: 45). Bu bulgular boşanma sonucunda kadınların karşılaştıkları en önemli sorunun ekonomik problemler olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomik durumu kötü olan kadının çocukların velayetini alması durumunda ekonomik zorlukların daha da arttığı gözlenmektedir.

Yapılan araştırmaların ortaya koyduğu başka bir problem, hâkimin nafaka ödemesine karar vermesi durumunda bile, nafaka ödemelerinin düzensiz yapılmasıdır (Aktaş, 2011: 45).

Tablo 13: Mal Paylaşımı, Tazminat ve Nafaka Davalarının Boşanma Sonucunda Açılan Toplam Davalar İçindeki Payı (2012-2016), (%)

Dava Türü/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
Boşanmada Mal Paylaşımı Davası	3,1	3,2	3,0	3,4	2,6
Boşanmadan Sonra Açılan Katkı Payı Tazminat Davası	3,8	4,4	3,6	3,2	2,1
Nafaka Davası	60,5	57,5	55,3	53,7	37,4

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2016), *Adli İstatistikler 2016*, Ankara, s.161'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 13, Türkiye'de son beş yılda boşanmanın ekonomik sonuçlarıyla ilgili olarak açılan davaların, boşanma sonucunda açılan toplam davalar içindeki payını göstermektedir. Boşanma sonucunda açılan mal paylaşımı davalarının payı, 2012 yılında % 3,1 iken, 2015 yılında % 3,4'e kadar yükselmiş; 2016 yılında % 2,6'ya düşmüştür.

Katkı payı ve tazminat davalarının payı, 2012'de % 3,8'den, 2013 yılında % 4,4'e yükselmiştir. 2013-2016 yılları arasında yeniden düşme eğilimi göstererek, 2016 yılında % 2,1'e gerilemiştir.

Boşanma sonrası açılan davalar içinde en yüksek paya sahip olan nafaka davalarının payı, 2012 yılında % 60,5 iken, 2016 yılında % 37,4'e düşmüştür. Bu önemli düşüşün nedeni, kadınların ekonomik bağımsızlıklarında ortaya çıkan artışın boşanmaya yol açan önemli bir faktör olmasıdır. Ekonomik bağımsızlığı artan kadınlar, boşanma sonucunda nafaka talebinde bulunmamaktadırlar.

b) Boşanmanın Ruhsal Etkileri

Boşanmış eşler üzerinde yapılan bir araştırma, boşanmış erkeklerde, evli erkeklere göre beş kat yüksek oranda ruhsal bozukluk olduğunu göstermiştir. Aynı araştırmaya göre, boşanmış kadınlarda, evli kadınlara göre üç kat daha yüksek oranda ruhsal bozukluk görülmüştür (Kır, Bülbül, 2012: 106). Gürültülü bir boşanma döneminden sonra, eşler kendilerini bitkin, ezik ve çaresiz hissedebilmektedirler. Bu durum, eşleri ruhsal bunalıma itmektir. Belle (2002), boşanma sonrasında düşük sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların daha fazla ruhsal problemler yaşadıklarını belirtmiştir (Aktaş, 2011: 44).

B) Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Boşanma sadece eşleri etkilememekte, aynı zamanda çocukları da etkilemektedir. Hangi kesimin daha fazla etkilendiği bilinmemektedir. Ancak çocukların özellikle kişilik oluşumu dönemlerinde anne ve babalarının boşanması, kişiliksiz ve sorunlu bireylerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yapılan araştırmalar, çocukların buldukları yaş grubu ve diğer aile fertlerinin (büyük anne, büyük baba) varlığına göre boşanmadan farklı şekilde etkilendiklerini göstermiştir. Büyük anne ve büyük babanın bulunduğu ve ilgilendiği çocukların boşanmanın etkilerini daha çabuk atlattıkları bilinmektedir.

Wallerstein ve Kelly tarafından yapılan bir çalışmada, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla, 1971 yılında Kuzey California içinde yer alan bir mahallede yaşayan ve boşanan 60 aileye ait 131 çocuk ile görüşülmüştür. Görüşülen çocukların yaşları 2,5 ve 18 arasında değişmektedir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla ilk görüşme boşanmanın hemen sonrasında; ikinci görüşme ise boşanmadan sonraki ilk yılın

sonunda yapılmıştır. Araştırma bulguları, okul öncesi dönemdeki çocukların psikolojilerinin, boşanmadan sonraki bir yılın sonunda çok fazla bozulduğunu göstermiştir (Wallerstein, Kelly, 1975: 600). Çok küçük yaşlarda (2,5 ve 3,5 yaş aralığı) olan çocukların, ebeveynlerinin boşanması sonucunda, depresyon ve geç gelişim yaşadıkları da gözlenmiştir (Wallerstein, Kelly, 1975: 615).

1985 yılında ABD’de yapılan bir çalışma, boşanmanın erkek çocuklar üzerinde daha fazla olumsuz etki bıraktığını, buna karşılık yeniden evlilik sürecinin ise kız çocuklar üzerinde olumsuzluk ve kargaşaya yol açtığını ortaya koymuştur (Hetherington vd., 1985: 518).

ABD ve İngiltere üzerinde yapılan iki ayrı çalışmada, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisinin boşanma öncesi dönemden başladığı belirtilmiştir. Buna göre, boşanma öncesi dönemde erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla etkilendiği ortaya çıkmıştır (Cherlin vd., 1991: 1388).

Tablo 14: Türkiye’de 2012-2016 Yılları Arasında Gerçekleşen Boşanmalar Sonucunda Çocuklarla İlgili Olarak Açılan Davalar

Dava Türü/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Çocukla Kişisel İlişki Kurulması</i> Açılan dava sayısı	1226	1414	1523	1554	1730
<i>Çocukla Kişisel İlişki Kurulması</i> Karara bağlanan dava sayısı	1197	1329	1469	1502	1524
<i>Velayet</i> Açılan dava sayısı	10049	10732	12212	13407	31308
<i>Velayet</i> Karara bağlanan dava sayısı	10075	10592	11810	12417	21414

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2016), *Adli İstatistikler 2016*, Ankara, s.161’den yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 14, Türkiye’de son beş yılda gerçekleşen boşanmalar sonucunda çocuklarla ilgili olarak açılan davaları göstermektedir. Tablo 15 ise, boşanma sonucunda çocuklarla ilişkili olarak açılan davaların, boşanma sonucunda açılan toplam davalar içindeki paylarını vermektedir. Çocuklarla ilgili olarak açılan davalar

içinde en büyük pay velayet davalarına aittir. 2012-2016 yılları arasında velayet davalarının payı % 26,2'den % 52,4'e yükselmiştir. Boşanma sonucunda velayet davası açılmasının en önemli nedeni, bilindiği gibi karşı tarafa güvenilmemesidir. Evlilik sürecinde, anne ya da baba olarak sorumluluklarını yerine getirmeyen tarafa karşı velayet davası açılarak çocuklar korunmaya çalışılmaktadır.

Günümüzdeki uygulama, özellikle küçük çocukların annelerine verilmesi yönündedir. Bunun nedeni, küçük çocukların bakımların annelerini daha iyi yapabileceği düşüncesidir. Bununla birlikte, annenin ahlaki olmayan bir hayat sürmesi, çocuğu istememesi ve çocuğa şiddet uygulaması gibi durumlarda, küçük çocukların velayetleri babalarına da verilebilmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014: 163).

Çocukla kişisel ilişki kurulması amacıyla açılan davalar, velayet davaları ile karşılaştırıldığında düşük bir orana sahiptir. Ele aldığımız dönemde bu davaların boşanma sonucu açılan davalar içindeki payı, ilk olarak % 3,2'den % 3,8'e yükselmiş, daha sonra % 2,9'a düşmüştür (Bkz. Tablo 15).

Tablo 15: Türkiye'de Çocuklarla İlgili Olarak Açılan Davaların, Boşanma Sonucunda Açılan Toplam Davalar İçindeki Payı (2012-2016), (%)

Dava Türü/ Yıl	2012	2013	2014	2015	2016
Çocukla Kişisel İlişki Kurulması	3,2	3,7	3,8	3,8	2,9
Velayet	26,2	28,0	30,7	32,6	52,4

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2016), *Adli İstatistikler 2016*, Ankara, s.161'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

VIII) SONUÇ

Boşanma aile birliğinin dağılmasına yol açan önemli bir toplumsal olaydır. Boşanmaya yol açan çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları; aldatma, şiddet, yaş farkı, dini ve kültürel farklılıklar, ailelerin müdahalesi, ekonomik sorunlar, alkol ve madde bağımlılığı, cana kast, cürüm ve haysiyetsizliktir.

Faktörler ve bunların boşanma üzerindeki etkileri toplumdaki topluma değişiklik göstermektedir. Burada, toplumların kültürleri ve gelişme düzeyleri etkili olmaktadır. Şiddet, gelişmekte olan toplumlarda önemli bir boşanma nedeni kabul edilmezken; gelişmiş toplumlarda en önemli boşanma nedeni olabilmektedir. Dolayısıyla, boşanmaya yol açan faktörleri belirlemek amacıyla yapılan araştırmalar, boşanmaya yol açan faktörler konusunda farklı sonuçlar verebilmektedir.

Türkiye'deki boşanma oranları, 2000'li yılların sonlarına kadar, AB ülkelerinin gerisinde seyretmiştir. Ancak 2009 yılından sonra, boşanma oranları bakımından AB ülkeleri ile aramızdaki fark azalmıştır. Başka bir ifade ile 2009 yılından sonra, Türkiye'deki boşanma oranlarında bir sıçrama yaşanmıştır. Elbette, bu yükselişte kadınların elde ettikleri eğitimsel ve ekonomik kazanımlar etkili olmuştur. Bölgesel düzeyde yaptığımız incelemeler, Batı Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinde boşanma oranlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de boşanmaya yol açan faktörleri belirlemek amacıyla, il bazında ya da belirli bölgeler düzeyinde çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada, diğerlerinden farklı olarak Türkiye'de son beş yılda gerçekleşen tüm boşanma verileri analize dahil edilerek, Türkiye'de boşanmaya yol açan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ampirik analizi oluşturan faktör analizinin sorunsuz bir şekilde uygulanabilmesi için gözlem sayısının artırılması yoluna gidilmiş ve 81 il gözlem olarak analiz dahil edilmiştir. TÜİK, istatistiklerinde mevcut olan 43 değişken, boşanmaya yol açan faktörlerle ilgili literatürden yararlanılarak analize dahil edilmiştir.

Analizlerimiz, veri bulunan son beş yıla (2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016) ait verilerin kullanılması yoluyla yapılmıştır. Her bir gözlem için ilgili boşanma nedenine ait beş yıllık boşanma sayıları toplanarak, ampirik analiz öncesinde toplulaştırma yapılmıştır. Böylece, son beş yıl analizlere dahil edilmiştir.

Analizin ilk aşamasında yaptığımız testler, boşanma nedenleri olarak seçtiğimiz değişkenlerin analize uygun olduğunu ve verilerimizin faktör analizinde kullanılabileceğini göstermiştir. Boşanma nedenlerini belirlemek amacıyla

yaptığımız ampirik analizler sonucunda elde edilen özdeğerler ve yamaç birikinti grafiği, üç faktörün kabul edilebileceğini göstermiştir.

Birinci faktör; '*yaş farkı*' olarak adlandırılmıştır. Yaş farkı faktörü içinde 36 değişken yer almaktadır. Faktör; ağırlıklı olarak yaş farkı, kadının yaşı, erkeğin yaşı ve evlilik süresi ile ilgili değişkenlerden oluşmaktadır. Yaş farkı, eşlerin arzu ve isteklerinin farklı olmasına neden olarak, boşanma durumunun yaşanmasına yol açabilmektedir. Özellikle, kırsal kesimde çok küçük yaştaki genç kızlar maddi durumu iyi olan, ancak yaşça oldukça büyük olan kişilerle evlendirilebilmektedir. Eğitimsiz kızların yaşı büyük ancak maddi durumu iyi olan bireylerle evlilikleri de, ciddi problemler yaratmaktadır.

İkinci faktör '*zina*' olarak adlandırılmıştır. Zina faktörü içinde '*cana kast*' '*cürüm*' ve '*terk*' değişkenleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla ikinci faktörle ilişkili dört değişken bulunmaktadır. İkinci faktör birinci faktörden ayrı olarak davranışsal değişkenleri kapsamaktadır.

Üçüncü faktör, '*diğer*' olarak adlandırılmıştır. Bu faktörle en yüksek ilişkisi olan değişken '*diğer*' değişkenidir. '*Bilinmeyen*' ve '*akıl hastalığı*' değişkenleri bu faktörü oluşturan diğer değişkenlerdir.

Türkiye'de boşanma nedenlerine dönük bu bulgular, bazı sosyo-ekonomik olguların incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ülkemizdeki sosyo-ekonomik olgulardan en önemlisi, kadınların eğitimsiz olmaları ve belirli bir mesleğe sahip olmamalarıdır. Bu durum, ülkemizde eşler arasındaki yaş farkının fazla olduğu evlilikleri gündeme getirmektedir. Dolayısıyla toplumun her kesiminin, özellikle de kızların iyi bir eğitim almalarına, meslek sahibi olmalarına ve çalışmalarına imkan sağlanmalıdır. Bu sayede de maddi kaygılarla yapılan, yaş farkının yüksek olduğu evlilikler önenebilecektir.

Türkiye'de başka bir sosyo-ekonomik olgu, erkeklerin güç sahibi olmaları ve bazı davranışları yapmada her türlü özgürlüğe sahipmiş gibi davranmalarıdır. İkinci faktörü oluşturan değişkenler; zina, cana kast, cürüm ve terk değişkenleri bu durumu desteklemektedir. Eğitimle toplumun değer yargılarının aşılması, bu tür haksız davranışları azaltarak, boşanmaları önleyecektir.

KAYNAKÇA

- ABDEL Hameed Al Khateeb, S., (1998), "Women, Family, and the Discovery of Oil in Saudi Arabia", *Marriage and Family Review*, Vol:27, Issue:1-2, pp.167-189.
- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, (2016), *Adli İstatistikler 2016*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ATHGM, (2006), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ATHGM, (20011), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ATHGM, (2013), *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2008), *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2014), *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.
- AKINTÜRK, Turgut, (2002), *Aile Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- AKTAŞ, Özgül, (2011), Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- ALLEN Douglas W., and Margaret F. BRINIG, (1998), "Sex, Property Rights, and Divorce", *European Journal of Law and Economics*, Vol:5, Issue: 3, pp.211-233.
- AMATO, Paul, R., and Stacy J. ROGERS, (1999), Do Attitudes Toward Divorce Affect Marital Quality", *Journal of Family Issues*, Vol: 20, Issue:1, pp.69-86.
- ARIKAN, Çiğdem, (1996), *Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması*, Ankara, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını.
- ARIN, Canan, (1996), "Kadına Yönelik Şiddet", *Cogito*, 6-7, s.305-311.

- AYBEY, Salih, (2015), "Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Nedenleri (Ege Bölgesi Örneği)", Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2, Sayı: 4, ss.104-126.
- BAŞBAKANLIK ASAGEM, (2010-2011), *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*, Ankara.
- BELLE, Françoise, (2002), "Women Managers and Organisational Power", *Women in Management Review*, Vol:17, Issue:3/5, pp.151-156.
- BINNER, JM. And AW DNES, (2001), "Marriage, Divorce and Legal Change: New Evidence from England and Wales", *Economic Inquiry*, Vol:39, Issue: 2, pp.298-306.
- BLOOM, Bernard. L., Robert L. NILES, Anna M. TATCHER, (1985), "Sources of Marital Dissatisfaction Among Newly Separated Persons", *Journal of Family Issues*, Vol: 6, Issue:3, pp. 33.52.
- BURGESS, Simon, Arnstein AASSVE and Carol PROPPER, (1997), "I Vont to be Alone: Transition to Independent Living, Marriage and Divorce Among Young Americans", CEPR Discussion Papers, No:1715.
- CAN, Yücel ve Nazlı Buket AKSU, (2016), "Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, sayı: 58, ss.888-902.
- CEGES, M.F., T.C. HARFORD, G.D. WILLIAMS, E.Z. HANNA, (1999), "Alcohol Consumption and Divorce rates in The United States", *Journal of Studies on Alcohol*, Vol: 60, Issue: 5, pp.647-652.
- CHERLIN, Andrew J., Frank F. FURSTENBERG, Jr., P. Lindsay Chase-LINSDALE, Kathleen E. KIERNAN, Philip K. ROBINS, Donna Ruane MORRISON and Julien O. TEITLER, (1991), *Science*, New Series, Vol. 252, No. 5011, pp. 1386-1389.
- CLEEK, Margaret Guminkski, T. Allan PEARSON, (1985), "Perceived Causes of Divorce: An Analysis of Interrelationships", *Journal of Marriage and the Family*, Vol.47, No.1, pp.179-183.
- DE GRAAF, Paul and Matthijs KALMIJN, (2006), "Divorce Motives in a Period of Rising Divorce: Evidence from A Dutch Life History Survey", *Journal of Family Issues*, 27 (4), pp. 483-505.

- DOĞAN, Şahin, (2016), “Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 4, ss.991-1011.
- ERMISCH, John Francis, (1986). “The Economics of the Family: Applications to Divorce and Remarriage”, Centre for Economic Policy Research, Discussion Paper, 140.
- FU, Haishan and Noren GOLDMAN, (2000), “The Association Between Health-Related Behaviours and the Risk of Divorce in the USA”, Journal of Biosocial Science, Vol: 32, Issue:1, pp.63-88.
- HETHERINGTON, E. Mavis, Martha COX, Roger COX, (1985), “Long-Term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children”, *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, Vol. 24, Issue, 5, pp.518-530.
- KALAYCI, Ş., (2009), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil yayın Dağıtım.
- KIR, İbrahim ve Ömer BÜLBÜL, (2012), “İslâhiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme” *KSÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss.99-122.
- KITSON, G.C. and W.M. HOLMES, (1992), *Perspectives on Marriage and the Family. Portrait of Divorce: Adjustment to Marital Breakdown*, New York: Guilford Press.
- KULU, Abdulkadir, (2013), “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda Cinsiyet Eşitliği” İstihdam ve Sosyal Güvenlikte Cinsiyet Eşitliği Paneli ve Çalıştay Bildirileri, Ankara: SGK Yayın No: 64, ss.154-172.
- LEVINGER, George, (1966), “Sources of Marital Dissatisfaction Among Applicants for Divorce”, *American Journal of Orthopsychiatry*, 36, pp.803-807.
- LOWENSTEIN, Ludwig, F., (2005), “Causes and Associated Features of Divorce as Seen By Recent Research”, *Journal of Divorce and Remarriage*, Vol.42, (3/4), pp. 153-171.

- MAZUR, Allan and Alan BOOTH, (1998), "Testosterone and Dominance in Men" *Behaviour and Brain Sciences*, 21, pp.353-397.
- NAKİP, Mahir, (2003), *Pazarlama Araştırmaları, Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- NORUŞIS, MJ. and SPSS Inc., (1993), *SPSS for Windows Professional Statistics. Release 6.0*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- OGAWA, Naohiro and John Francis ERMISCH, (1994), "Women's Career Development and Divorce Risk in Japan", *Labour*, Vol:8, No: 2, pp.193-219.
- ORUÇ, Esmâ Simav ve Abdurrahman KURT, (2009), "Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında kadınların Boşanma Nedenleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 2, ss.299-325.
- PASLEY, Kay, Jennifer KERPELMAN, Douglas, E., GUIBERT, (2001), "Gendered Conflict, Identity Disruption, and Marital Instability Expanding Gottmans' Model", *Journal of Social and Personal Relationships*, Vol:18, Issue:1, pp.5-27.
- POORTMAN, Anne-Right and Matthijs KALMIJN, (2002), "Women's Labour Market Position and Divorce in the Netherlands: Evaluating Economic Interpretations of the Work Effect", *European Journal of Population*, Vol:18, Issue:2, pp.175-202.
- RUGGLES, Steven, (1997), "The Rise of Divorce and Separation in the United States, 1880-1990", *Demography*, Vol: 34, Issue: 4, pp.45-466.
- SARİEROĞLU, Jülide, (2011), *Kadın Çalışmaları El Kitabı Çalışan Kadınlar: Hakları ve Yeni Yasal Düzenlemeler*, HAK-İŞ Kadın Konfederasyonu, Yayın No: 44.
- SHARMA Subhash, (1996). *Applied Multivariate Techniques*, John Wiley Sonc Inc, New York.
- SMITH, Ian, (1997), "Explaining the Growth of Divorce in Great Britain", *Scottish Journal of Political Economy*, Vol:44, Issue:5, pp.519-543.

TANSEL, Aysıt, (2012), *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*, Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/536, İstanbul.

TÜİK, *İstatistiksel Göstergeler: 1923-2013*.

TÜİK, *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2013, 2014, 2015, 2016 yılları.

TÜRK MEDENİ KANUNU. (2001). *T. C. Resmi Gazete*, 24605, 8 Aralık 2001.

WALLERSTEIN, Judith S., Joan B. KELLY, (1975), "The Effects of Parental Divorce: Experiences of Preschool Child", *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, Vol.14, Issue: 4; pp.600-616.

YILDIRIM, Neşide, (2004), "Türkiye'de Boşanma Sebepleri", *Bilig*, Cilt: 28, ss.59-81.

ZENG, Yi, T. Paul SCHULTZ, Wang DEMING, (1992), "An Event History Analysis of Divorce in China", Yale University Economic Growth Centre Discussion Paper, No: 675.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcod=e=tps00013&plugin=1>. Erişim tarihi: 20.10.2017.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcod=tps00013>. Erişim Tarihi: 28.11.2017.

II.

HALİT AYDIN

BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ'NDE

İKİNCİLİK ALAN ESER

Son Beş Yılda Türkiye'de

Boşanmalara Etki Eden Bir Faktör Olarak Yeni Medya Teknolojileri
ve Sosyal Medya

59

Dr. Öğr. Üyesi Gül Esra ATALAY

Araştırmacı Nihal KONCU AKHUY

Tugay CANDAN

Gülseren ÇOBAN

Zehra GÜNEŞ

Üsküdar Üniversitesi

**Son Beş Yılda Türkiye’de Boşanmalara Etki Eden Bir Faktör Olarak Yeni
Medya Teknolojileri ve Sosyal Medya**

Ocak 2018, İstanbul

Gül Esra Atalay², Nihal Koncu Akhuy³,

Tugay Candan⁴, Gülseren Çoban⁵, Zehra Güneş⁶.

ÖZ

Yeni medya teknolojilerin artan kullanımı, toplumları köklü dönüşüm ve değişimlere uğratmaktadır. Bu dönüşüm aile yapısında da kendisini göstermekte, ailelerin ilişki kurma yürütme ve ilişkiyi sonlandırma biçimleri de değişmektedir. Bu çalışma son beş yılda Türkiye’de yaşanan boşanmalarda hem bilgisayar, hem akıllı telefon hem de tabletlerle neredeyse kesintisiz biçimde insanların hayatlarına eşlik eden, insan iletişiminin çehresini değiştiren yeni medya teknolojileri ve sosyal medya mecralarının etkili olduğu hipotezine dayanmaktadır. Çalışma dahilinde 36 boşanma avukatıyla derinlemesine görüşme yapılmış, görüşülen avukatların mesleki deneyim ve görüşleri doğrultusunda aktardıkları, hipotezi doğrulamıştır. Ayrıca internet üzerinden 278 kişinin cevapladığı bir anket uygulanmıştır. Anket sonucunda anketi cevaplayan çalışma grubunun % 59.1’inin sevgilisinin/eşinin internette neler yaptığını kontrol ettiği, % 70.9’unun sevgilisinin eşinin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini olumlu karşılamadığı ve % 87’sinin internetin boşanma ve aldatmaları artırdığını düşündüğünü göstermiştir. Derinlemesine görüşme ve anket sonuçları uyumlu sonuç vermiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de yeni medya teknolojileri ve sosyal medya mecralarının, evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasına etki eden faktörlerden biri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü

³ Araştırmacı, VIP Uluslararası Araştırmalar ve Test Merkezi,

Öğrenci Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

⁴ Öğrenci, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

⁵ Öğrenci, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

⁶ Öğrenci, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi

Giriş

Son yıllarda dijital teknolojilerin kullanımı gittikçe artmakta ve bu artış toplumları ve kültürleri önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle yeni medyanın kullanımının yaygınlaşması, hayatın birçok alanında değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır. Aile de bu alanlardan biridir. Dijital teknolojilerin artan kullanımı ev ve dışarıdaki dünya arasındaki ilişkiyi değiştirmekte; ailelerin kültürel ve ahlaki değerlerini etkilemektedir. Bu etkilerin en çarpıcı sonuçlarından biri son yıllarda yeni medya teknolojilerinin kullanımlarıyla bağlantılı boşanmaların artmasıdır.

Yeni medyadaki sosyal platformlara erişmek, cep telefonu, bilgisayar tablet gibi çeşitli iletişim teknolojileri aracılığıyla mümkündür. Özellikle yaygın olarak kullanılan cep telefonları sayesinde neredeyse kesintisiz olarak bu platformlara erişilmekte ve birçok ilişki biçimi bu platformların etkisiyle dönüşmekte, değişmektedir.

Evlilik aile kurumunun temelidir. Evlilik birliğiyle bir araya gelen yetişkin bireyler, birbirlerine bağlılık ve sadakat sözü vermektedir. Bu bağlılık ve sadakat, birçok farklı nedenden ötürü zaman içerisinde ortadan kalkabilmekte ve boşanmalar yaşanmaktadır. Dijital teknolojilerin kullanımı son yıllarda boşanmalara yol açan bir sebep olarak, zaman geçtikçe daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Konu hakkında yapılan akademik araştırmalar da bunu doğrular niteliktedir. Yeni medya platformları, özellikle de sosyal ağlar ve sosyal ağlar içerisinde de diğerlerine nazaran daha fazla kullanıcısı olan Facebook; çiftlerin sorunlar yaşamalarına ve bu sorunların boşanmaya varmasına zemin hazırlayan bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır.

Yeni medya ve sosyal medya platformlarının ilişkilerde sorun yaratmasının çeşitli sebepleri vardır. Öncelikle bu platformlarda yapılan paylaşımlar eşler tarafından hoş karşılanmayabilmektedir. Yine burada özellikle karşı cinsten kişilerle kurulan bağlantılar ve girilen etkileşim, eş için kıskançlık ve güvensizlik nedeni olabilmektedir. Çiftlerin şifre ve parolalarını eşleriyle paylaşmamaları güvensizlik yaratan bir diğer etken olarak görülmektedir.

Bireyler özellikle Facebook gibi sosyal medya platformları sayesinde geçmişte ilişki kurdukları kişilerle tekrar iletişim içerisine girebilmektedir. Yıllar sonra Facebook sayesinde tekrar gündeme gelen bir eski sevgili ya da karşı cinsten eski ve samimi bir arkadaş eşlerin arasını açabilmektedir.

Tüm bunların yanında evlilik birliğinin temelden sarsılmasına neden olan en büyük sebep “internet sadakatsizliği” ya da “sanal zina” olarak kavramsallaştırılan internet yoluyla aldatmalardır. Bireyler yeni medya platformları yoluyla karşı cinsten birileriyle tanışmakta ve bu tanışıklık mahrem içerik değiş tokuşları ve neticesinde de özel bir ilişkiye dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Bu ilişki sanal ortamlarda sürebilmektedir. Kişi evliliğini sürdürürken, bir yandan da internet ortamında ilişki kurduğu kişiyle ilişkisini sürdürerek manevi tatmin yaşayabilmektedir. Fakat daha yaygın olarak buradan sağlanan tanışıklık ve yakınlaşma neticesinde bu tür ilişkilerin bir kısmı gerçek yaşama taşınmakta ve aldatma gerçekleşmektedir.

62

Yeni medya platformları sosyal baskının daha az ya da hiç hissedilmediği ortamlar sağlamaları, anonimliğe olanak tanınmaları ve günlük hayatında sosyalleşme seçenekleri sınırlı kişilere bu imkanı tanınmaları nedenleriyle evli bireylerin evlilik dışı ilişkilere girmelerini mümkün kılmaktadır.

Bu araştırma makalesi dijital teknolojiler ve yeni medyanın son beş yılda gittikçe artan bir boşanma nedeni olduğu hipotezinden hareketle konuya eğilmektedir. Araştırmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak 36 boşanma avukatının görüşlerine başvurulmuş ve niteliksel analiz yapılmıştır. Ayrıca internette sosyal medya mecraları ve mail aracılığıyla 278 kişiye ulaşılarak bir anket uygulanmıştır. Anket sonucunda anketi cevaplayan çalışma grubunun % 59.1’inin sevgilisinin/eşinin internette neler yaptığını kontrol ettiği, % 70.9’unun sevgilisinin eşinin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini olumlu karşılamadığı ve % 87’sinin internetin boşanma ve aldatmaları artırdığını düşündüğünü göstermiştir. Buradan hareketle internet ve sosyal medya mecralarını kullanan kişilerin de bu mecraları ilişkileri açısından potansiyel bir tehdit olarak algıladıkları ortaya çıkmıştır.

Bu makalede, aile birliğinin bozulmasını tek bir nedene bağlayan indirgemeci bir yaklaşım kullanılmamıştır. Bunun yerine dijital teknolojilerin kişisel ilişkilerde artan nüfuzu; çiftler arasındaki problemlerin gün yüzüne çıkmasını hızlandıran, sadakatsizliklerin yaşanmasını kolaylaştıran ve kişilere eşleri dışındaki karşı cinsten bireylerle tanışmak ve sosyalleşmek açısından imkan sağlayan bir etken olarak ele alınmıştır ve araştırma sonuçları bu bakış açısını doğrular nitelikte çıkmıştır. Zaman ve sayfa sınırlaması nedeniyle son beş yılda artarak boşanmalara etki eden diğer etkenler hakkındaki analizler kapsam dışında bırakılmış; bu konulara sadece kısaca değinilmesi tercih edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde konuyla ilgili alan yazına yer verilmiş, ikinci bölümde ise araştırma sonuçları tartışılmıştır.

ALAN YAZIN TARAMASI

Dijital iletişim teknolojileri, son 20 yıldır gittikçe artan bir şekilde insan yaşamını etkilemekte, dönüştürüp değiştirmektedir. Duygusal ilişkiler ve evlilik de bu değişimden payını almaktadır.

Yıllık olarak dijital teknoloji ve internet kullanımı ile ilgili rapor yayınlayan “We Are Social” internet sitesinin Ocak 2018 verilerine göre dünya genelinde internet kullanıcısı sayısı 4.021 milyar kişiye ulaşarak toplam popülasyonun % 53’üne ulaşmıştır. Aktif sosyal medya kullanıcı sayısı ise 3.196 milyar kişi olarak açıklanmıştır; bu rakam toplam nüfusun % 42’sine denk gelmektedir. Dünya çapında en fazla kullanılan sosyal medya mecrası Facebook, YouTube ve WhatsApp olarak görülmektedir.

Aynı sitenin verilerine göre Türkiye’de internet kullanım oranı 54.33 milyon kişiyle % 67’ye ulaşmıştır. Son bir yıl içerisinde bu oran % 13 artış göstermiştir. Türkiye’de, aktif sosyal medya kullanıcıları; nüfusun % 63’ünü oluşturmaktadır. Türkiye’de günlük ortalama internet kullanım süresi 7 saat, 9 dakika olarak açıklanmıştır. Türkiye’deki sosyal medya kullanıcıları günde ortalama 2 saat 48 dakikalarını sosyal medyada geçirmektedirler. Dünyada en çok kullanılan sosyal medya mecrası Facebook iken, Türkiye’de en fazla kullanılan sosyal medya

mecraları sırasıyla Youtube, Facebook, WhatsApp ve Instagram'dır. Aktif Facebook kullanıcı sayısı 51 milyon olup, bunun % 63'ünü erkekler oluşturmaktadır. Yine "We Are Social" web sitesinin verilerine göre Türkiye'de genel popülasyonda mobil telefon kullanım oranı % 73'ken, yetişkinlerde oran % 98'dir. Akıllı telefon kullanan yetişkinlerin oranı ise % 77'dir (We Are Social, 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Araştırması sonuçlarına göre; Türkiye'de internet kullanan bireyler nüfusun % 66.8'ini oluşturmaktadır. 16-4 yaş aralığında erkeklerde bilgisayar kullanımı % 65.7, internet kullanımı % 75.1 iken, aynı yaş aralığındaki kadınlarda bilgisayar kullanımı % 47.7, internet kullanımı % 58.7 olarak görünmektedir. Aynı araştırmaya göre her 10 hanenin sekizinde internet erişimi bulunmaktadır (TÜİK Haber Bülteni, 18 Ağustos 2017).

Yukarıdaki veriler internet, mobil cihaz ve sosyal medya mecralarının hem dünyada, hem de Türkiye'de ne kadar yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Görüldüğü üzere Türkiye, internet ve sosyal medya kullanım oranlarıyla dünya ortalamasını geride bırakmıştır. Bu derece topluma nüfuz eden teknolojilerin çeşitli değişim ve dönüşümlere yol açması tahmin edilebilir bir sonuçtur. Günde ortalama 3 saatin sosyal medya mecralarında geçirilmesi insan ilişkilerinin yeni şekiller almasına kültürün dönüşmesine sebebiyet vermektedir.

İnsanların yeni medya iletişimine yoğun bir şekilde adapte olması; ilişki kurma, yürütme ve bitirme biçimlerinde yenilikler yaratmıştır. Bugün sanal ortamlarda başlayan kadın erkek ilişkileri gerçek hayata taşınabilmekte; sanal ortam yeni sosyal ilişkilerin ortaya çıkmasına ve var olan ilişkilerin devamına olanak tanyabilmektedir. Bu gelişmeyle birlikte yeni medya, insan ilişkileri ve özelde de kadın-erkek ilişkilerini dönüştürmekte ve değişmektedir. Duygusal ilişkiler ve evlilikler de bu değişim ve dönüşümden payını almaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalar özellikle sosyal medya kullanımının ilişkiler için potansiyel bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Sosyal medya; alternatif partnerlerle iletişim kurmak için bir araç işlevi görmesi, diğerlerinin gönderi ve fotoğraflarına yorum yapılabilmesi, gizli görüşmeler yürütülmesi ve hatta sanal seks

gibi deneyimlere ortam sunması açısından tehditkar görülmektedir (McDaniel ve ark. 2017, s. 88).

Birçok evli kadın ve erkek, Facebook sosyal paylaşım sitesini arkadaşlarıyla, eşleriyle, akrabalarıyla ve iş bağlantılarıyla görüşmek; paylaşımlarda bulunmak için kullanmaktadır. Bazıları ise potansiyel partnerlerle tanışıp yakınlaşmak ve evlilik dışı ilişkilere başlamakta Facebook'tan yararlanmaktadır. Clayton ve arkadaşlarının (2013) yaptığı bir araştırmada, Facebook kullanmanın ilişkilerde sorunlara sebep olup olmadığı, Facebook dolayısıyla yaşanan tartışmaların ilişkileri olumsuz etkileyip etkilemediği hipotezleri sınanmıştır. 18-82 yaş aralığında 205 Facebook kullanıcısıyla yapılan anket, Facebook'ta uzun zaman geçirmenin özellikle 3 yıl ve daha az zamandır devam eden ilişkilerde ayrılık, boşanma ve aldatma gibi sonuçlara sebep olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma, Facebook'ta zaman geçiren kişilerin partnerlerini ihmal ettiklerini, Facebook'ta eski partnerlerle iletişim kurabildiklerini, Facebook'la ilişkili kıskançlık ve partneri sürekli Facebook'ta gözetleme gibi davranışlar gösterdiklerini ve tüm bunların ilişkide kavga ve ayrılığa sebebiyet verdiğini göstermiştir. Çiftler arasında yaşanan Facebook bağlantılı kıskançlık, genellikle kişilerin partnerlerinin eski sevgili ya da eşlerini arkadaş olarak eklediğini öğrenmeleri veya bu kişilere ait fotoğraf ve içeriğe bakma, onlarla Facebook üzerinden mesajlaşma durumları neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda araştırmacılar, Facebook'un boşanma oranları ve sadakatsizliği artırabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Batı kültürünün Türkiye'ye göre çok daha liberal olduğu hesaba katıldığında; eşlerin Facebook'ta vakit geçirmelerinin ya da eski partnerleriyle iletişime geçmelerinin çiftler arasında tartışma, kavga ve ayrılıklara sebebiyet verebilme ihtimali çok daha fazladır.

İnsanlar gerçek hayatta, sınırlı bir sosyal çevreyle etkileşim içerisindedir. Özellikle Türkiye gibi ataerkil ve geleneksel kültürün hakim olduğu toplumlarda bu sosyal çevre dolayısıyla tanıdıkları karşı cinsten bireylerle yakınlaşmaları sosyal normların engeline takılabilmektedir. Yeni medya ve yeni medyadaki sosyal ağlar sosyal normların görece hafiflediği bir özgürlük ve sınırsızlık ortamı olarak görülmektedir. Normalde potansiyel partnerlerle ilgili bilgileri edinmek oldukça

zorken; sosyal medyada yapılan araştırmalarla kişiler meraklarını gidermekte ve karşı tarafla ilgili soru sormadan birçok bilgiyi edinebilmektedir (Fox ve Anderegg, 2014, s.685).

Facebook ve benzer sosyal ağları kullanabilmek için profil oluşturmak, dolayısıyla da birçok kişisel özellik ve bilgiyi ifşa ediyor olmak gereklidir. Sosyal ağlarla bağlantı kuran kişiler birbirlerinin profillerini ve hesaplarıyla ilgili güncelleme ve değişiklikleri görebilmektedir. Gerçek yaşamda karşı cinsle tanışma ve yaklaşma döneminde toplum tarafından belirlenen bir takım normlar, kırmızı çizgiler kişilerin davranışlarına sınırlar getirebilir. Yakınlaşma, özel konular hakkında paylaşımlar yapma uzun süre alabilir. Oysa sosyal medya platformlarında fiziksel mevcudiyet olmadığından, kişiler çok daha hızlı bir şekilde diyalogları geliştirerek mahrem düşüncelerini ve arzularını dile getirebilmektedir (Carter, 2016, s. 38).

Evli çiftlerin internet kullanımı ve internet teknolojilerinin evliliğe etkisi konusunda çeşitli araştırmalar mevcuttur. Helsper ve Whitty tarafından evli çiftlerin internet kullanımı konusunda yapılan bir araştırmada çevrimiçi ortamlarda neyin kabul edilebilir olup, neyin olmadığı yönündeki kurallar “netiket”⁷ (netiquette) olarak tanımlanmış ve tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi, kişilerin sanal ortamda da eşlerinin bir takım davranış ve iletişimlerini hoş karşılamadığı ve hatta kabul edilemez bulduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Evli çiftler, eşlerinin sanal ortamdaki faaliyetlerini haberli ya da habersiz olarak izlemekte ve değerlendirmektedir. Söz konusu araştırma, yaygın olarak teknolojiyi kullanmada erkeklerden daha geride olduklarına inanılan kadınların eşlerinin sanal faaliyetlerini, erkeklere nazaran daha fazla gözetlediğini ortaya koymuştur (2010, s.924-925). Bu araştırma İngiltere’de yapılmış olsa da internet teknolojilerinin yaygın olarak kullanıldığı toplumlarda benzer sonuçlar çıkacağını tahmin etmek güç değildir. Kişiler sanal ortamdaki insan iletişimiyle gerçek yaşamdaki iletişim arasında bir fark görmemektedir ve gerçek yaşamda eşinin karşı cinsten biriyle ne ölçüde yaklaşmış yaklaşamayacağı konusunda sahip olduğu standartla sanal ortamdaki ilişkiler bazında edindiği

⁷ Net (ağ) ve etiket (görgü kuralları) kelimelerinin birleşmesinden türetilmiş İngilizce bir sözcüktür.

standart benzerdir. Bu bağlamda, sanal ortamdaki birtakım ilişki tarzları da kişiler tarafından aldatma olarak görülebilmektedir.

Carter (a.g.e, s. 51) Amerika Birleşik Devletleri'nde yaptığı bir araştırmada, evli bireylerin Facebook yoluyla eşleri dışında karşı cinsten insanlarla görüşmelerinin evlilikler üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu araştırmaya göre, evli kişilerin karşı cinsten bireylerle Facebook üzerinden yazışmaları sıradan ve masum bir şekilde başlamakta ve zamanla duygusal ve cinsel içerikli diyaloga dönebilmektedir. Bu noktaya erişen ilişkiler ise sıklıkla yüz yüze evlilik dışı cinsellik içeren birlikteliklere dönüşebilmekte, eşler bu durumu fark ettiğinde ise evlilik büyük yaralar almaktadır (2016, s. 51).

İngiltere'deki "Divorce Online" web sitesinin 2011 yılında kendi müvekkillerinin boşanma dosyaları üzerinde yaptıkları bir araştırmada boşanma dosyalarının % 33'ünün "Facebook" sözcüğünü kapsadığı ortaya konmuştur. Facebook'un boşanma dosyalarına konu olmasındaki üç en önemli etken şunlar olarak tespit edilmiştir: Karşı cinse uygunsuz mesajlar atmak, ayrılmış evli çiftlerin Facebook üzerinden birbirlerine nahoş yorumlar yapması ve Facebook arkadaşlarının eşin hal ve davranışları hakkında diğer eşe bilgi vermesi (divorce-online.co.uk, 2011). Evli bireyler eşlerinin karşı cinsten biriyle samimi şekilde mesaj paylaşımında bulunması, duygusal ya da cinsel konuları konuşması durumunda rahatsız olmakta, kendilerini aldatılmış hissetmektedirler. Belki gerçek hayatta da sözel olarak evli kişiler eşlerinden başka karşı cinsten kişilerle benzer yakınlaşmalara girebilirler. Fakat bunun sosyal medya üzerinden yapıyor oluşu yazılı kanıt olarak kullanılabilir. Ayrıca sosyal medya bu tür ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Boşanma davası dosyalarında Facebook'un adının geçmesindeki en önemli ikinci etken sayılan ayrılmış çiftlerin birbirine nahoş yorumlar yapması da ilişkilerin düzelmeye ihtimalini azalttığı için boşanmalara etki edebilmektedir. Bireyler öfkelerini, Facebook'tan ifade ederek kusmayı tercih etmektedir ve bu da yine yazılı bir kanıt olarak boşanma dosyalarında yer alabilmektedir.

Son olarak bireyler eşlerinin Facebook'taki aktiviteleri konusunda Facebook arkadaşlarından bilgi alabilmektedir. Kişi özellikle boşanma safhasında, boşanma

sürecinde olduğunu ve eşinin görmeyeceğini düşünmenin rahatlığıyla kendi hesabından karşı cinsten birileriyle fotoğraf paylaşabilmekte ya da karşı cinsten kişilerin fotoğraflarının altına yorumlar yapabilmektedir. Bu durumun ortak arkadaşlar vasıtasıyla eşe iletilmesi durumunda yine bu veriler sadakatsizlik niteliği taşıdığı yönündeki iddialarla dava dosyalarına girebilmektedir.

Amerikan Evlilik Avukatları Akademisi de 2011 yılında üyesi bulunan 1600 avukattan % 81'inin o tarihe kadarki son beş yılda sosyal medya haberleşmelerinin kanıt olarak sunulmasında artış gözlemlediklerini açıklamışlardır (AAML, 2010).

İngiltere'de de benzer veriler ortaya çıkmaktadır. İngiliz Hukuk firması Slater and Gordon'un 2015 yılında açıkladığı araştırmaya göre, İngilizlerin yarısına yakını partnerlerinin Facebook hesaplarını gizlice kontrol ettiklerini ve beşte birinin de yaptıkları kontroller sonucunda edindikleri bilgiler nedeniyle kavga ettiklerini beyan etmişlerdir. Araştırmaya katılanların yedide biri eşlerinin Facebook, Skype, Snapchat, Twitter ya da WhatsApp gibi sosyal medya platformlarındaki aktiviteleri dolayısıyla boşanmayı düşündüklerini söylemişlerdir. Katılanların dörtte biri eşlerinin sosyal medya kullanımları nedeniyle en az haftada bir kez münakaşa ettiklerini, % 17'si ise bu münakaşaların her gün gerçekleştiğini bildirmiştir. Eşler birbirlerinin sosyal medya hesaplarını en fazla eşlerinin kiminle konuştuğunu, öğrenmek, eşin faaliyetlerini gözetlemek, dışarıda kiminle bulduklarını, sosyal hayatları hakkında doğru söyleyip söylemediklerini öğrenmek için izlemektedirler. Katılanların % 14'ü ise direkt sadakatsizlik delili tespiti için hesapları kontrol ettiklerini söylemiştir.

Sosyal medya platformlarından Facebook'u bir boşanma nedeni olarak dile getirenlerin sayısının yıldan yıla arttığını vurgulayan araştırma, eşlerin sosyal medya platformlarında ne yaptıklarının yanında, buralarda ne kadar zaman geçirdiklerinin de evliliklerde problemlere sebep olduğunu göstermiştir. Çiftler arasında sosyal medya sebepli kavgalar eski bir sevgili ya da eşle iletişim kurma, gizli mesajlar ve uygunsuz fotoğraflar gönderme gibi nedenlerle de ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın aktardığına göre İngilizlerin % 15'i başta Facebook olmak üzere, sırasıyla WhatsApp, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya platformlarını evlilikleri için tehlikeli bulmaktadır. Öte yandan, katılımcıların %

10'u eşlerinden bazı görüntü ve postaları gizlediklerini, % 8'i ise gizli sosyal medya hesapları bulunduğunu itiraf etmiştir (Slater and Gordon Lawyers, 2015).

Görüldüğü üzere sosyal medya platformları eşlerin birbirlerini kıskanmaları, gözetlemeleri ve kontrol etmeleri için bir ortam yaratmanın yanında; gizli hesaplar açarak, özel mesaj ve fotoğraflar paylaşarak eşler dışındaki karşı cinsle yakınlaşma, flört ve bunun gibi faaliyetleri de kolaylaştırmaktadır.

Türkiye'de sosyal medya kullanımının evlilikleri ne yönde etkilediği, boşanmalara sebep olup olmadığı yönünde çok sayıda kapsamlı araştırma yer almamasına karşın, konuya çeşitli yazarlar tarafından dikkat çekilmiştir. Cerrah'a (2016, s.1404) göre sosyal medya aile içi iletişimsizliğe, kopukluk ve yabancılaşmaya sebep olmakta, çocukların kontrol ve takibini zorlaştırmakta ve anlık görüntülü yazışmaların kullanımıyla evlilik birlikteliğini sarsacak yeni boşanma gerekçeleri ortaya çıkarmaktadır.

Hukuki uygulamalara bakıldığında sosyal medya ve genel olarak internet kullanımının Türkiye'deki boşanma davalarında yer bulunduğu görülmektedir. Örneğin yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 2015 yılında aldığı bir kararda evli bir kadının hem mobil telefonundan hem de bilgisayardan sürekli internete girmesi ve Facebook isimli sosyal paylaşım sitesini kullanarak kuşku uyandıran tutum ve davranışlarda bulunması evlilik birliğinin mutluluğunu sağlama ve özen yükümlüğüne aykırı olduğu vurgulanarak boşanmak isteyen koca haklı bulunmuştur (BHD, 2015).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dünyada ve Türkiye'de teknolojilerin hızlı gelişimi ile birlikte hayatın kolaylaşmasının yanı sıra toplumsal yapılar, insan ilişkileri ve yaşantılarda hızlı değişiklikler ve artışlar olduğu gözlenmektedir. Bunun bir yansıması olarak bireylerin ve toplumların yapılarında köklü değişikliklere neden olduğu kültür erozyonlarının yaşandığı yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmaktadır. Bu durum kadın erkek ilişkileri ve dolayısıyla evlilikleri de etkilemektedir. Bu konuda Batı'da

son 10 yıldır akademik araştırma ve literatür geliştirilmektedir. Türkiye’de de bu konunun araştırılması toplumsal dönüşümü anlamak açısından son derece önemlidir. Bu araştırmanın amacı yeni medya platformlarının kullanımının son 5 yıl içerisinde boşanmalara etkisinin tespit edilmesidir.

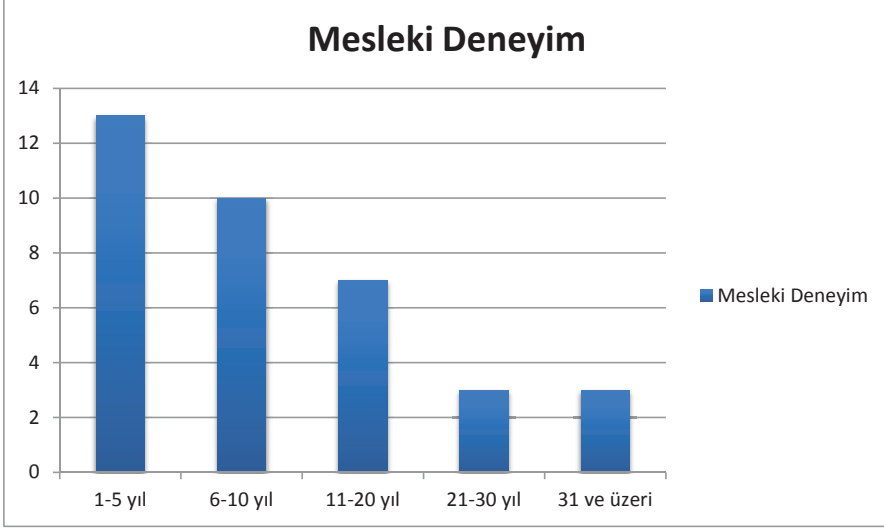
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ÖRNEKLEM

Bu araştırma, nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış sorular vasıtasıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşme tekniğinin bu araştırma için uygun bulunmasının sebebi henüz Türkiye’de bilimsel düzlemde üzerinde çalışma yapılmamış bu alanda, nitelikli ve derinlemesine bilgiler elde etme isteği ve gerekliliğidir.

Konunun çok boyutlu olması bu araştırmaya belirli sınırlılıklar getirilmesini şart koşmaktadır. Bu bağlamda, yeni medya platformlarının boşanmaya etkileri konusunda psikologlar, aile danışmanları, psikoterapistlerin görüşleri kapsam dışında bırakılmıştır. Boşanan ya da boşanma davası süren kişilere ulaşılmaya çalışılsa da, konunun hassasiyeti ve geleneksel, toplumsal süreçler nedeniyle sağlıklı bilgi alınamamıştır.

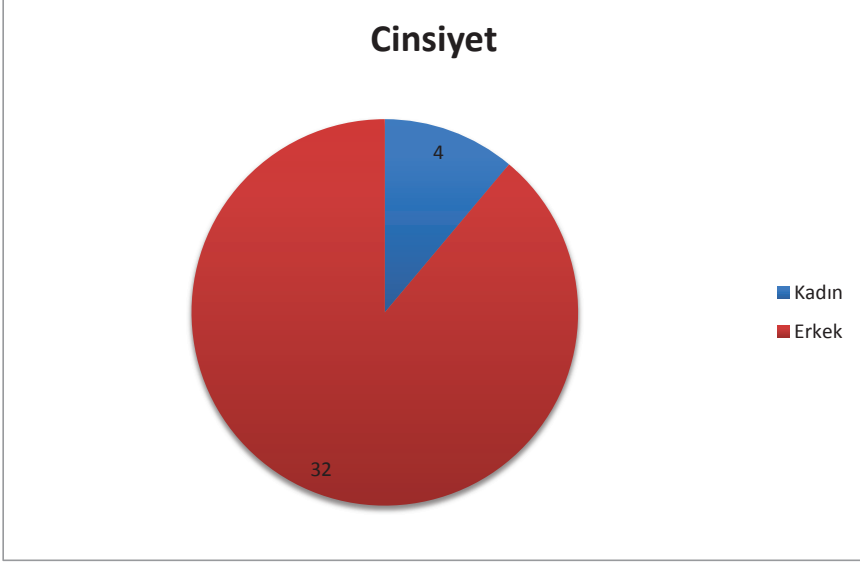
Bu araştırma kapsamında boşanma davaları konusunda deneyimleri ve birikimleri olan avukatlar ile görüşülmüştür. Bütün görüşmeler İstanbul genelinde farklı semtlerde çalışan 36 avukatla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu avukatlar kota örneklem seçim tekniğine dayanılarak seçilmiştir.

Grafik 1. Görüşme Yapılan Avukatların Mesleki Deneyimleri

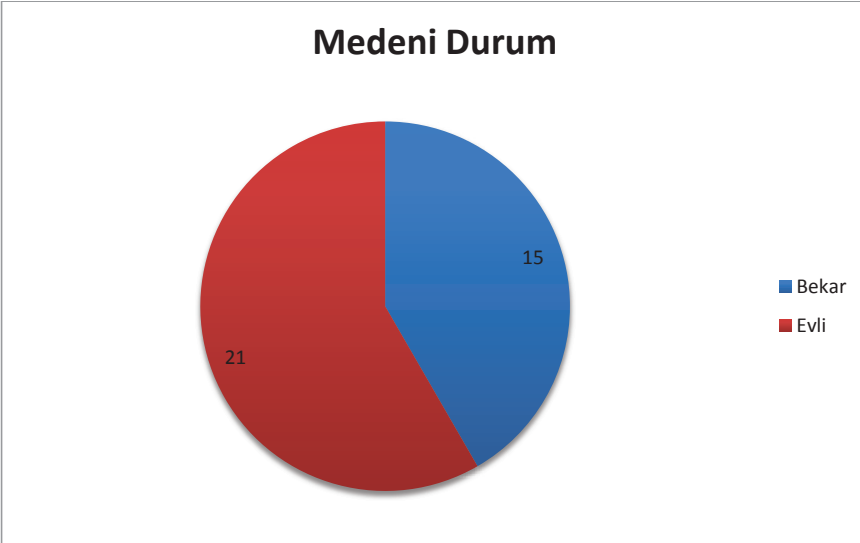

Avukatlarla görüşmeler 01 Kasım-10 Aralık 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin bir kısmı İstanbul Adalet Sarayı ve İstanbul Anadolu Adalet Sarayı'nda bir kısmı ise avukatların büroları ya da buluşulan farklı mekanlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin bir kısmında avukatlar izin verdiğince ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Geri kalanında araştırmacılar not tutarak görüşmeleri kayıt altına almıştır. Avukatların bir kısmı isimlerinin kullanılmasını uygun bulmuş bir kısmı, isimlerinin müvekkillerinin özel hayatlarının gizliği açısından kullanılmasının sakınca doğuracağını belirterek kullanılmamasını istemiştir. Çalışma kapsamında avukatların hiçbirinin isimleri kullanılmamış olup, gerektiğinde baş harfleriyle referans verilmiştir. Avukatların verdiği cevaplar gruplanmış ve tablolar oluşturularak yorumlanmıştır.

Grafik 2. Görüşme Yapılan Avukatların Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 3. Görüşülen Avukatların Medeni Durumu

ARAŞTIRMA KAPSAMINDA İNCELENEN KONULAR

Genel olarak evlilik birliğini sona erdirmeye ve boşanmaların nedenleri

Son 5 yıl içerisinde;

Avukatların aldığı boşanma davalarında sosyal medya mecralarının boşanmalar üzerindeki etkisi hakkındaki değerlendirmeleri

Avukatların boşanma davalarında mobil telefonların etkisi hakkındaki değerlendirmeleri ve örnek vakalar

Boşanma davalarında sosyal medya paylaşımlarının kanıt olarak kullanılması ve mahkemelerin tavrı hakkındaki değerlendirmeler

Facebook, Twitter, Instagram, WhatsApp vb. sosyal medya mecralarının internet ve mobil telefon teknolojilerinin bir boşanma nedeni olarak görülüp görülmediğine dair değerlendirmeler

BULGULAR

1. Genel Olarak Boşanma Nedenleri

Yapılan araştırma neticesinde avukatlar Türkiye’de genel olarak boşanma sebeplerini aşağıdaki şekilde ortaya koymuşlardır:

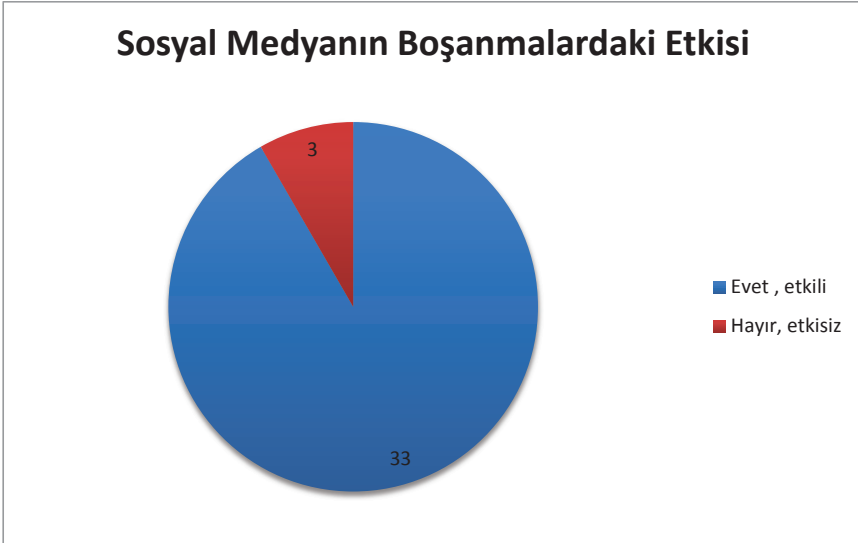
- Şiddetli geçimsizlik
- Aldatma
- Ekonomik nedenler
- Sosyal medya kanalı ile evlilik birliğini temelden sarsacak davranışlar
- Şiddet, dayak vb.
- Ev içi görev ve sorumlulukları yerine getirmeme
- Alışkanlıklar (Kumar, alkol ve madde kullanımı vs.)

- Duygusal ilişki eksikliği, duygunun kaybolması
- Uzun süreli tedavi gerektiren hastalıklar
- Çocuk sahibi olamama
- Yaşam tarzı

2. Avukatların Son Beş Yıl İçerisinde Aldığı Boşanma Davalarında Sosyal Medyanın Boşanmalar Üzerindeki Etkisi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Görüşme yapılan avukatlara, son beş yıldır baktıkları boşanma davalarında sosyal medyanın etkisini gözlemleyip gözlemedikleri sorulmuştur. 36 Avukattan 33'ü bu soruya olumlu cevap vermiştir. 3 avukat ise hayır cevabını vermiştir.

Grafik 4. Avukatların Sosyal Medyanın Boşanmalara Etkisi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Söz konusu soruya evet cevabı veren avukatların aktarımlarına göre sosyal medya platformları belirli aldatma vakalarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Evet cevabı veren avukatların tümü yeni medya mecralarında bulunan görüntü ve konuşmaların boşanma davalarında kanıt olarak kullanıldığını belirtmiştir. Özellikle WhatsApp konuşmalarının evliliklerin bitmesinde bir sebep olarak sıklıkla karşılaşılan bir öge olduğu aktarılmıştır. Görüşülen avukatlardan C.M.'nin aktardığı üzere yakın zamanda baktığı bir davada henüz altı aylık evli bir çiftin, eşlerden birinin evlenmeden önceki birlikteliğinin evlendikten sonra da devam ediyor olması ve bu durumun da WhatsApp yazışmaları dolayısıyla kanıtlanması sonucunda tek celsede boşanma ile sonuçlanmıştır.

Görüşme yapılan avukatların verdikleri bilgilere göre, yeni medya teknolojileri ve sosyal medyanın aile yapısına olumsuz etkide bulunmasının bir sebebi de internet bağımlılığıdır. İnternet, her ne kadar çağın en faydalı buluşlarından biri olsa da, sosyal medya bağımlılığı eşlerin evlilik içerisindeki yükümlülüklerinin sekteye uğramasına neden olabilmektedir. Örneğin internet bağımlılığı nedeniyle çocuklara yeterli ilgi gösterilmemesi, internet bağımlılığı nedeniyle eşe yeterince ilgi gösterilmemesi, internet bağımlılığı nedeniyle ev işlerinin yerine getirilmemesi gibi davranışlar boşanma davası açılması durumunda boşanma nedeni olarak öne sürülebilmektedir. İnternet bağımlılığı nedeniyle açılan boşanma davası örnekleri incelendiğinde genellikle eşler, “Karım internetin başından kalkmıyor.” “Kocam sürekli bilgisayar başında...” “Eşim Facebook bağımlısı...” “Eşim internet bağımlısı...” “İnternet yüzünden eşim çocuklarla ilgilenmiyor.” “Eşim ev işlerini yapmak yerine internete giriyor.” gibi şikayetlerde bulunmaktadır.

Avukatların aktardığı bir başka ortak nokta da sanal ortamın kişilere cazip gelmesi ve insanların sanal ortamda benliklerini, kişiliklerini istedikleri şekilde sunma olanağı bulmaları, böylece gerçek kimliklerini yansıtmadan başkalarıyla diyaloglara girebilmeleridir. Kişiler gerçek sosyal yaşamlarında kuramadıkları ilişkileri sosyal medyada gerçekleştirebilmekte ve bundan doyum sağlayabilmektedir. Avukatların ortak görüşlerine göre yeni medyanın evliliklere olumsuz etkisi sadece yeni bir partner bulmak ve eşi aldatma alanında değil, özellikle kadınların yeni medya mecralarında daha iyi yaşamları görmeleri ve kendi

yaşam standartlarından memnuniyetsizlik duymaları alanında da görülmektedir. Kadınlar, eşlerinden kendilerine daha iyi standartlar sağlamalarını beklemekte ve buna ulaşamayınca da boşanma kararı alabilmektedirler.

Avukat G.T.'nin aktardığına göre bir kadın müvekkili, İtalya'ya turistik seyahate gitmek istediğinde eşi bunu sağlayamamış, arada çıkan kavga erkeğin tokat atmak suretiyle fiziksel şiddete başvurması sonucunda boşanma kararına sebebiyet vermiştir. Boşanma sürecinde aynı evi paylaşmayı sürdüren çift, hiç konuşmadan iletişimsiz şekilde yaşamışlar ve bu süreçte taraflar sürekli olarak sosyal medya mecralarında vakit geçirerek yeni bir yaşam tarzını benimsemişlerdir.

Görüşülen avukatlardan 6'sına göre evliliklerde yaşanan aldatmalarda kadın ve erkek arasında oransal olarak bir fark yoktur. Kabaca % 50-% 50 olarak görülebilir. Sosyal medya nedeniyle boşanmaların ana sebebini bu mecraları aldatmak için araç olarak kullanma olduğunu vurgulayan avukatlara göre sosyal medya direkt boşanma nedeni değil, boşanmak için aldatmayı kanıtlayan delildir.

Görüşülen avukatlardan 10'una göre boşanmaların birinci nedeni aile içi şiddet, ikinci nedeni sosyal medya platformlarıdır. Ancak sosyal medya kullanımından dolayı meydana gelen boşanmalar açık/görünür neden değil gizli nedendir. Facebook, WhatsApp ve bunun gibi platformlardaki bazı içerikler çiftler arasında var olan problemlerin yansımadır ve boşanma davalarında artan bir şekilde delil olarak kullanılmaktadır. Görüşme yapılan avukatlara göre eşin bir başkasına gönderdiği ya da bir başkasından aldığı uygunsuz mesajları yakalamak boşanma davalarında sıklıkla görülen bir durum olmaya başlamıştır. Avukatların belirli bir bilimsel araştırmaya dayanmayan kendi öznel yorum ve gözlemleri olduğunu belirtmek şart olmakla birlikte eğitimsiz kadınların eğitilmiş kadınlara göre daha fazla oranda eşlerini sosyal medya mecraları yoluyla aldattıkları görüşü hakimdir.

Görüşme yapılan 9 avukata göre, sosyal medya boşanma davalarının en az % 50'sinde etkin sebeptir ve daha fazla, kadınlarda rastlanmaktadır. Bu türde boşanma davalarında ağırlıklı olarak Facebook ve WhatsApp platformlarından yapılan yazışmalar konu edilmektedir. Daha önceki yıllarda Facebook sosyal medya

merkezli aldatmalarda daha sık kullanılırken, son yıllarda WhatsApp mesajlaşma uygulaması daha fazla kullanılmaya başlanmıştır.

Avukat N.A. sosyal medyanın evliliklere etkisini şöyle yorumlamaktadır:

“Sınıflama isteği ile arayışlara gidilmeye başlandı. Sosyal medya sayesinde kadınların kendine güveni arttı. Sosyal medya kadınların kendini özgür hissetmesine olanak sağladı. Çoğu kadın, haklarını sosyal medya aracılığıyla öğrendi. Kadınlar arasındaki paylaşma ve dayanışmalar arttı. Türk aile yapısına aykırı hareketler gerçekleşmeye başladı. Dolayısıyla Türk kültürü ciddi olarak etkileniyor, bozuluyor. Çıplaklık ve müstahcen fotoğraf paylaşımları çok fazla orandadır (deliller arasında da var). Hatta bazı davalarda bunlar para karşılığı görüşülen kişi ya da ailelerine şantaj amaçlı kullanılıyor. Aile Birliğini temelden sarsan boşanma davalarında sosyal medyanın etkisi konusunda 3’te 1’inde Facebook geçiyor. Boşanmalarda, sosyal medya mecralarında görülen başkalarının hayatına özenme durumu da etkili oluyor. Dolayısıyla bu hayata ulaşmak için yetememe ve daha sonra ekonomik nedenler ile boşanma söz konusu oluyor. Şüpheli davranışlarda bulunuluyor. (Gece geç saat telefon görüşmeleri veya bu görüşmenin uzaması ya da gizlenmesi) Arayışlarda olanlar ise diğer insanlardan cesaret buluyorlar.”

Avukat N.A. sosyal medya mecralarındaki ve cep telefonlarındaki mesajlaşmaların içeriği ve saatlerinin önem teşkil ettiğini, görüşme dökümlerinden tespit edilen arama ve mesajlaşmaların saatleri ve sıklık derecesinin en önemli delillerden biri olarak görüldüğünü belirtmiştir. Uygunsuz saatlerde ve sık sık aynı

kişiden gelen aramalar ya da sosyal medya mecralarından gelen mesajların, eşi aldatmaya yorumlanabilecek şüpheli durumlar olarak görüldüğünü açıklamıştır.

Avukat N.A. Facebook'un boşanmalarda en etkili neden olduğunu, WhatsApp ve Instagram yazışmalarının da bunu takip ettiğini belirtmiştir. Sosyal medya mecralarında başlayan ilişkilerin ise evlilikle sonuçlandığı taktirde sağlıksız geliştiğini, sanal ortamlarda yapay tanışmaların ardından kurulan evliliklerin, kişiler gerçek yaşamda birbirlerinin gerçek yüzlerini tanıyınca boşanmayla sonuçlanmasının kaçınılmaz olduğunu söylemiştir.

"Sosyal medyanın ikili bir boyutu var. Birincisi insanlar sosyal medya üzerinde tanışıp evleniyor ve kısa sürede tanıştığı için boşanıyor; çünkü sosyal medyanın sahte bir yüzü var. İkinci boyutu ise her şey çok hızlı yaşanıyor; diğer insanlara çok çabuk ulaşıyor ve aldatma kolaylaşıyor. Eşlerden biri telefonu elinden bırakmıyor ve evliliğin getirdiği görevleri yerine getirmiyor. Zamanın çoğu telefonda geçiyor. Eşlerden birinin internette fazla vakit geçirmesinden dolayı sorumluluklarını yerine getirmemesi problem yaratıyor.

Sosyal Medya, kıskançlığı ve şüpheyi artırdı, ilişkileri etkiledi ve güveni sarstı. Özellikle kadınlar kendi dünyaları dışında başka hayatlar olduğunu gördü. Bu platformlarda birey aldatıldığını, eşinin facebook sayfasından öğrenir duruma geldi."

Sosyal medya mecraları kişilerin sosyal yaşantısını değiştirebilmekte, farklı sosyal bağlantılar kurmalarına, kimi zaman bu mecralardan yeni kimlikler edinebilmelerine de olanak vermektedir. Sosyal medyada beğeni almak, yüksek sayıda takipçiye sahip olmak gibi durumlar kişiler için ego tatmini yolları olabilmektedir. Bu durum ise eşler açısından sorun yaratabilmektedir.

Avukat Ç.N. bir davasından örnek veriyor: “Müvekkilimin eşinin Facebook’ta takipçi sayısının artmasıyla ruh hali değişmişti. Facebook’tan çevresini artırdıktan sonra, görüştüğü kişiler çoğaldığı için aile içi bir sıkıntı gerçekleşmişti. Devamında kadın, eşinde göremediği ilgiyi alakayı sosyal medyadan gördüğü için olayları farklı bir noktaya taşımıştı. İnsanların tanınmış, popüler olma isteği, yani kısacası insanların farklı arzuları, onları sosyal medyaya itiyor. Bu da en fazla evin içindekileri etkiliyor.”

Avukat Ç.N. ayrıca sosyal medya mecralarından kendisine birçok boşanmak isteyen kadının ulaştığını ve bilgi talep ettiğini kadınların sorularından boşanma süreçleri konusunda bilinçli ve bilgili olduklarını, haklarını bilip yasal olarak talep edebileceklerinin farkında olduklarını aktarmıştır. Yeni medya teknolojileri olmasaydı avukatlara ya da başka konulardaki uzmanlara ulaşmanın kolay olmayacağını; artık insanların bilgiye ve profesyonellere rahatça ulaşabildiğini de ifade etmiştir.

Görüşülen avukatlar, sosyal medya mecralarının eşlerin birbirlerini ve sosyal medya hesaplarında iletişim kurulan kişileri kıskanmalarına sebebiyet verdiğini; bunun da tartışma ve boşanmalara yol açabildiğini belirtmişlerdir. Avukat A.L. bu konudaki fikrini şu sözlerle açıklamıştır: *“Kimseyi kendinize rakip olarak görmek istemezsiniz. Fakat sosyal medyada, internette herkesi kendinize rakip gibi hissediyorsunuz. Sosyal medya kanallarıyla yapılan yorumları, paylaşımları görünce eşler arasında kaybetme korkusundan dolayı sorunlar ortaya çıkıyor. Hangi davaya bakarsanız bakın hepsi internete, telefona mesajlara bağlanıyor. Mutlaka bir yerden bu konu çıkıyor. Tek sebep olmamakla birlikte sosyal medya da boşanmalara etki eden bir sebeptir.”*

Görüşülen avukatlardan 7’si, klasik evliliğin eşlerin beklentilerini tatmin etmemesi nedeniyle sosyal medya mecralarına bağlı aldatma ve boşanmaların arttığını ve erkeklerde aldatmanın kadınlara oranla daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Uluslararası düzeyde davalar alan ve 40 yıllık tecrübesi olan avukat N.T.’ye göre, insanlar gündelik hayatta yüz yüze iletişimlerle sosyalleşmek yerine, sosyal

medyada sosyalleşmeyi tercih etmektedir. Sanal mecralarda, bastırılmış duygular ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayatta hiçbir vasfı olmayan kişiler, sosyal medya mecralarında kendilerini takma isim ve uydurma statülerle tanıtarak, eşlerini aldatabilmektedirler. Bu yolla egolarını tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Sosyal medya mecralarında aldatmanın temelinde evlilikte yaşanan başka sorunlar, daha önceki aldatmalar olabilir. Sosyal medya mecralarını kullanmak ise bardağı taşıran son damla işlevi görmektedir. Avukat H.A.'ya göre tüm bunların sebebi, kültür zayıflığıdır. Baskılar ve bastırılmış duygular nedeniyle insanlar sosyal medya mecralarında arayışlara girmekte; kendilerini ve bastırılmış arzularını tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Avukat H.A. okuryazar oranı ve teknoloji düzeyinin daha yüksek olduğu Japonya gibi toplumlarda boşanmaların daha az olduğunu çünkü kültürel seviyenin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Boşanmalarda ekonomik nedenlerin ardından en önemli ikinci neden olarak kültürsüzlüğü gören H.A. erkeklerin kadınları dinlemeleri ve duygularına önem vermeleri gerektiğini, fakat genellikle erkeklerin eşlerine göstermedikleri ilgiyi başka kadınlara çok daha rahat bir şekilde gösterebildiğini belirtmektedir. Bunun nedeni olarak ise erkeğin flört döneminde rol yaparak daha nazik biri gibi davranması, evlendikten sonra ise kendisini tanıyan eşine bu rolü yapamamasını göstermektedir. Eşler hem birbirlerini hem de sosyal medya mecralarında ilişki kurdukları üçüncü kişileri kandırabilmektedirler. Örneğin kişi, sosyal medya mecralarında bağlantısı olan birini, eşine arkadaşı olarak göstererek özel bir ilişkiyi gizleyebilmektedir. Bazen aldatan eş, ilişkisi olduğu kişinin ismini cep telefonuna hemcinsiymiş gibi bir isimle kaydedebilmektedir. Bir erkeğin, eşini aldattığı sevgilisini cep telefonuna erkek ismiyle kaydetmesi ve eşin bir süre sonra bunu fark etmesi gibi olaylar boşanma davalarında ortaya çıkmaktadır.

Avukat A.Ç. sosyal medya mecralarıyla ilintili bir başka boşanma davasından örnek vermiştir: *“Evli bir adamın yasak ilişkisi var. Adamın sevgilisi Facebook'ta, 'Kocamla fotoğraf paylaşıyorum.' diye lanse ediyor ve adamın karısı bunu görüyor; adama boşanma davası açıyor ve mahkemeye delil olarak gösteriyor.”*

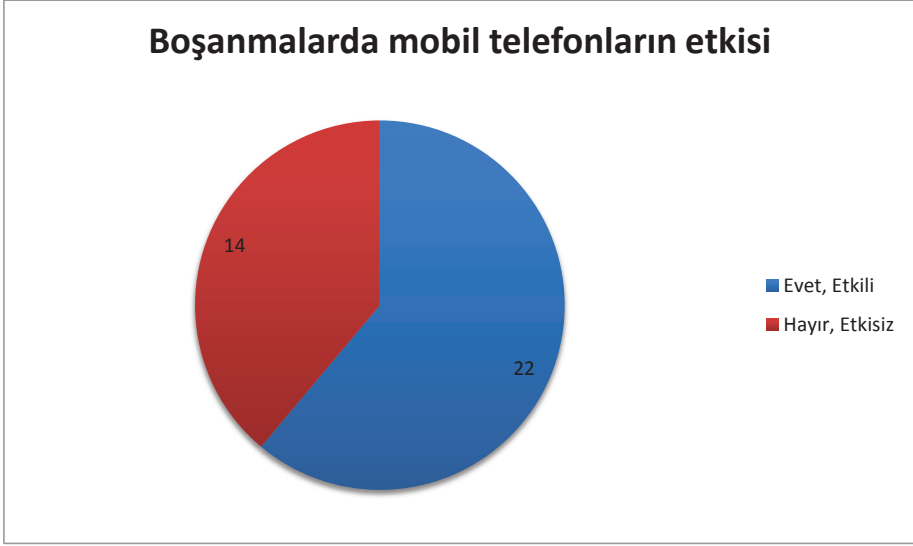
Görüldüğü üzere, sosyal medyada yapılan paylaşımlar gizli kalmamakta, özellikle evlilik birliği içerisindeki bir kişi, sadakatsizlik kusuru işlediği takdirde, bunun kolayca ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Bu noktada yeni medya ve bilgisayar teknolojileriyle ilgili yeterince bilgi sahibi olmayan kişilerin, yakalanma ihtimalini de düşünemedikleri sonucuna varılabilir. İnternet ve sosyal medya mecralarında yapılan paylaşımlar, mobil telefon mesajlaşmaları gibi dijital ortamlardaki veriler sanıldığı kadar gizli ve özel kalmamakta; bu da aldatma vakalarında ulaşılarak delil olarak kullanılmaya imkan tanımaktadır.

3. Avukatların Son Beş Yıl İçerisinde Aldığı Boşanma Davalarında, Mobil Telefonların Boşanmalar Üzerindeki Etkisi Hakkındaki Değerlendirmeleri ve Örnek Vakalar

Daha önce belirtildiği üzere, Türkiye’de mobil telefon kullanım oranı yetişkinlerde % 98’e ulaşmıştır. Bu oranın % 77’si, akıllı telefon kullanmaktadır. Bu kadar yaygın kullanım oranı, mobil telefonların insan yaşamına olan etkilerini de anlamlı kılmaktadır. Özellikle akıllı telefonlar sayesinde kişiler, kesintisiz biçimde internete ve dolayısıyla sosyal medya mecralarına ve mesaj paylaşım uygulamalarına ulaşabilmektedir. Ayrıca, mobil telefonlar kişiye özel olduğu için, bireyler eşlerinin bilgisi dahilinde olmayan diyalog ya da mesajlaşmaları da buradan rahatlıkla gerçekleştirebilme olanağına sahiptir.

Grafik 5. Son Beş Yılda Boşanmalarda Mobil Telefonların Etkisi Konusunda Avukatların Değerlendirmeleri

“Evet” Cevabı Veren Avukatların Gözlem ve Deneyimleri:

Son beş yılda boşanmalarda mobil telefonların etkisine dair soruya evet cevabı veren avukatlara göre, yeni teknolojiler nedeniyle sadakatsizlik kolaylaşmıştır. Mobil telefonlar yasak mesajlaşmalar ve görüşmeleri rahatça gerçekleştirebilmeye imkan sağlamaktadır. Eşlerin birbirlerini aldatmaları, her zaman var olsa da mobil telefonlarla anında herkese ulaşım kolaylaşmış daha hızlı ve kolay hale gelmiştir. Boşanmalar da aynı oranda hızla artmıştır. Özellikle Facebook, WhatsApp ve Instagram yoluyla yaşanan aldatmalara dair çok sayıda dava mevcuttur. Yeni medya mecraları asosyal kişilerin sanal sosyallik yaşamasına olanak tanımaktadır. Kişiler, kendilerinde olmayan, hayali sıfatlarla karşılarındaki insanlarla iletişim kurduklarında; karşı tarafın buna inanarak onlarla anlaşacaklarını düşünmektedirler. Eşinden ilgi göremeyenler, sosyal medyada sahte kimliklerle çıkış yolu aramakta, duygusal boşluklarını bu şekilde tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Akıllı telefonlarla, bilgisayarlar küçülüp cebe girmiştir, böylece her

zaman, her yerde kullanılabilir. Bu durum daha çok aldatma ve aynı orantıda daha çok boşanmaya yol açmaktadır.

Görüşme yapılan avukatlardan H.A. mobil telefonların eşler arasında yarattığı anlaşmazlıklara kendi yaşamından bir örnek vermiştir: “Ben bile eşimle dün akşam telefon konusunda kavga ettim. Birlikte film izlerken elinde telefon sürekli oynuyordu; lütfen oynama bırak, zaten akşama kadar birbirimizi görmüyoruz; birlikte az zaman geçiriyoruz dedim ve kızdım.”

Başka bir avukat F.G. mobil telefonların aile mahremiyetine zarar verdiğini, bunun da boşanmalara giden sorunlardan biri olduğunu belirtmiştir: “Eskiden, mobil telefonlar öncesi, evin kapısı kapanınca her şey içerde kalıyordu. Mahremiyet vardı. Mobil telefonla birlikte, bu olay değişti. İçerdeki her şey gözler önüne serildi. Örneğin kadın, Twitter üzerinden yapılan hakarettten kocasına dava açıyor ve kazanıyor. Sonra da bunu sosyal medyada paylaşıyor.”

Avukat Z.N. de yeni medya ve sosyal medya mecraları nedeniyle aile mahremiyetin olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. “Önceden ilgisiz kaldığında en fazla annene, ablana, yakın dostuna veya kayınvalidene bahsederdin. Ama şimdi internette kadın kulübüne yazarsın; Instagramda, Twitter’da yazarsın; ‘Kocam böyle davranıyor ne yapmam lazım?’ şeklinde akıl danışırsın, oradan 1000 tane insan mesaj atar, biri ilgi gösterir, sen de birine ilgi duyarsın, hoşlanırsın. Böylece bir birlikteliğe zemin hazırlanmış olur. Benim gördüğüm kadarıyla sosyal medyanın çiftler üzerindeki yansıması bu şekilde olmaktadır. Çünkü tüm davalarımın alt yapısında sosyal medya bulunmaktadır.”

Avukat A.L. aldığı boşanma davalarından birini örnek olarak paylaşmıştır:

“İnternet üzerindeki konuşmaları boşanma davasında delil olarak sunduğumuz oldu. Mahkemenin tavrına gelince; mahkeme delillere bakar. Mobil telefon da şöyle etkili; bekar yabancı kadın, mobil telefonu ile kolaylıkla kendi mahrem görüntülerini çekip evli adama atmıştı. Bunu bilerek ve cinsel amaçlı yapıyordu. Mobil telefonun iletişimi 24 saate çıkarmasıyla beraber; adam aynı yatakta eşiyile yatarken, sırtını dönüp başka kadınla konuşabiliyor.”

Görüşme yapılan avukatlardan Ü.B. baktığı davalardan bir örneği paylaşmıştır: “Kadın ve erkek bir süreliğine Avrupa’da yaşamaya karar veriyor. Birlikte yurt dışına gidiyorlar. Aralarında çıkan bir tartışma sonucu ayrı yaşamaya karar veriyorlar. Erkek daha sonra telefonundan, mail adresinden, sosyal paylaşım sitelerinden eşinin başkası ile düğün yaptığını görüyor; davetiyeler, fotoğraflar, düğün resmi paylaşımlarını görüyor ve boşanma davası açıyor.” Avukat Ü.B. benzer durumların yaşanma olasılığının çok fazla olduğunu da belirtmiştir.

Daha önce belirtildiği üzere farklı zamanlarda ve sıklıkla aranma ya da mesajlaşma da boşanmalarda aldatmanın bir delili olarak görülebilmektedir. Görüşülen avukatlardan Ç.T.’nin aktarımına göre, vekillik yaptığı bir davada kadının belirli bir numaradan çok sık aranması ve bu aramaların farklı saatlerde ve sürekli olması direkt boşanma nedeni olarak gösterilmiştir. Kadın mesajları sildiği için mesajların içeriğine ulaşılamamış; fakat mesajlaşma ve arama saatlerinin genellikle gece olduğunun tespit edilmesi davada göz önüne alınmıştır.

84

Boşanma davalarında başlangıç yasak mesajlaşma yakalama ile olmakta, bu tür vakaların sayısı gittikçe artmaktadır. Eskiden aldatılmayı kanıtlamak bu kadar kolay olmazken, mobil telefonlarla kanıtlar artmıştır.

Avukat L.Ö. baktığı davalardan örnekler vermiştir: “Bir müvekkilim kendisini aldattığı için kocasını istemiyor; eve almıyordu. WhatsApp yazışmaları, yer bildirimleri, fotoğrafları vs. mahkemeye kanıt olarak sunduk. Hakim tek celsede boşadı. Mobil telefonlar ile delillere kolayca ulaşılır oldu ve kısa sürede boşanmaların sayısında da artışlar oldu.”

“Şu an devam eden bir davam var; müvekkilim kendisini aldatan kocasının mesajlarını vs. telefonda yakalıyor. Kocasını, kendisine boşanma davası açıyor. Tüm bunlara rağmen müvekkilim boşanmak istemiyor. Bu durumu kabullenmek istemiyor.”

Görüşme yapılan avukatların çoğunun örnek verdiği ya da doğruladığı üzere mobil telefonların eşler tarafından kontrol edilmesiyle aldatma vakaları ortaya çıkmakta ve boşanmalar kolaylaşmaktadır.

Avukat İ.O.'nun anlattığı bir dava örneği, hem mobil telefon hem de bilgisayar teknolojilerinin boşanma davasındaki rolünü gözler önüne sermektedir: “Müvekkilim bir gün çocuğunun kötü sitelere girip girmediğini kontrol ettirmek için eve teknisyen getiriyor. Bilgisayarı kontrol ettiriyor. Burada karısının başkası ile yazışmalarını görüyor ve şok oluyor. Daha sonra bir gün aralarında tartışma çıkınca müvekkilim telefonunu evde ses kaydını açarak bırakıyor. Kadın, yakın arkadaşıyla yasak ilişkisi hakkında konuşuyor. Müvekkilim telefonunu unuttuğu bahanesiyle eve geri dönüp, telefonunu alıp ses kaydını mahkemede delil olarak sunuyor.”

Yine Avukat İ.O.'nun aktardığına göre bir kadın müvekkili, evlenmeden önce eşinin eşcinsel ilişki yaşadığını ve evliliği süresince de bu ilişkiyi gizli bir şekilde sürdürdüğünü eşinin cep telefonundaki mesajlaşmalarından öğrenmiştir. Bunun üzerine boşanma davası açan kadın, evlenmeden önce eşinin eşcinsel olduğunu bilmediğini, bilse evlenmeyeceğini belirtmiş ve telefondaki yazışmaları mahkemede delil olarak sunmuştur.

Avukat Z.N. mobil telefonların eşini aldatan kişilerin işini kolaylaştırdığını bir dava örneğiyle anlatmaktadır:

“İnternetin, sosyal medyanın, mobil telefonların etkisi kesinlikle vardır. Aldatma konusunda insanların eskiden ulaşamadığı kişi veya kişilere ulaşabilmesi ve zaman açısından insanlara daha rahat hareket kabiliyeti sağlaması aldatmaların kolaylaşmasına sebep olmuştur. Davalarım da internetin, mobil telefonların ve sosyal medyanın etkisini fazlasıyla gözlemledim. Daha bugün duruşmasına girdiğim tekstil firması sahibi beyefendi, sabah işe gidiyor; hastalanıyor ve öğlen eve gidiyor. Eve gittiğinde banyoya giriyor ve eşini başka biriyle uygunsuz bir şekilde görüyor. 20 yıllık evli ve 1 çocuğu olan bir aile. Karşı taraf ifade vermeye gittiğinde ise; ‘Ben bu kadının evli olduğunu bilmiyordum, 3 aydır

internetten yazışıyorduk. Bana bekar olduğunu ve o gün de evde müsait olduğunu söylemişti; ben de geldim. Evli olduğunu bilseydim, gitmezdim.’ şeklinde konuşuyor.”

Avukat A.C. muhafazakarlığı ile bilinen Karadeniz Bölgesi’nden bir kadın müvekkilinin davasını örnek olarak anlatmıştır. Kadın, internette başka bir erkekle tanışarak eşini bu kişiyle aldatmıştır. Dava, aldatılan eş tarafından açılmıştır. Kadının sevgilisi, kadına ait çıplak ve müstehcen fotoğrafları kayıt altına almış ve kadını tehdit etmeye başlamıştır. Sonuçta bu kişi, kadının fotoğraflarını eşine ve eşinin ailesine yollayarak ifşa etmiştir. Bu kişileri de, bu fotoğrafları sosyal medyada yaymakla tehdit ederek para istemiştir. Bu aldatma ve tehdit mesajlarının mahkemeye sunulması neticesinde aldatan eşe boşanma davası, şantaj yapan kişiye ise ceza davası açılmıştır.

Avukat A.C. bu müvekkili ile ilgili yaptığı gözlemleri paylaşarak yeni medya mecralarının bireyleri ne denli etkileyebileceğini, özellikle de muhafazakar çevrelerde yetişmiş ve baba-koca baskısıyla belirli bir yaşa gelmiş kişilerde kontrolden çıkmalara sebep olabileceğini anlatmıştır.

“Daha önceleri başı kapalı, çok silik ve vasat görünümlü olan müvekkilim, sosyal medyayı kullanarak diğer kadınların sosyal yaşamlarına özenip önce başını açıyor. Daha sonra tüm tarzı değişiyor. Bakımlı ve şehirli modern bir kadın haline geliyor. Fizikine ve dış görüntüsüne önem veriyor. Kapaktan fırlamış bir model havasına bürünüyor. Bunlardan daha enteresan ve ürkütücü olanı ise kadının yaptığıının çok da farklı olmadığı ve oturdukları semtte birçok kadının kocasını bu şekilde sosyal medyada aldattığı yönündeki beyanı...”

Son beş yılda, mobil telefon kullanımının boşanmaları artırdığını söyleyen 22 avukata göre bu durumun tek sebebi mobil telefon yoluyla aldatmaların yakalanması değildir. Aynı zamanda eşlerin mobil telefonlarla çok fazla vakit geçirmesi, aile bireyleriyle geçirmeleri gereken zamanın büyük kısmında cep telefonlarıyla meşgul olmaları evliliklerde problemlere sebebiyet vermektedir. Sosyal medya platformlarına mobil telefonlarla bağlanmak oldukça kolaydır ve bu kolaylık nedeniyle kişiler her an bu mecralara bağlanmakta, neredeyse bir bağımlılık düzeyinde sürekli mobil telefonlarıyla oynamaktadırlar. Avukatların tecrübelerine göre kadın ve erkek, Facebook ve benzeri sosyal medya mecralarında kontrolsüzce zaman geçirip kadınlık ya da erkeklik görevlerini yerine getirmese hakim direkt boşanma kararı vermektedir.

Görüşülen avukatlara göre evliliklerde mobil telefon ve bilgisayarla ilgili yaşanan bir başka sorun kişilerin telefonlarına ya da bilgisayarlarına şifre koymalarından kaynaklanmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan eş, şüpheye düşebilmekte, bu da boşanmayla sonuçlanan bir sürecin başlangıcı olabilmektedir. Bazı durumlarda merak ve şüphe duygusu eşlerin birbirlerinin hesaplarını ele geçirme, casus yazılım kullanma gibi yollara başvurmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür şüphelerin haklılıkla sonuçlandığı da sık görülmektedir. Avukatlara göre ancak gizli görevde ya da özel bir konumda çalışan kişilerin (örneğin banka müdürü, polis, istihbarat çalışanı gibi) şifre kullanması özel olarak değerlendirilebilmekte ve gizliliği anlaşılabilir. 87

Evde kullanılan, iş dışındaki özel bilgisayarların şifresinin gizlenmesi şüphe uyandırabilmektedir. Yine, ikinci bir telefon hattı alınması ve telefon şifresinin verilmek istenmemesi direkt akla aldatmayı getirebilmektedir. Görüşülen avukatların ortak görüşü “Eşlerin sadakat karinesine aykırı durumları mobil telefonların yaygınlaşmasıyla artış göstermiştir.”

Avukat Ş.O. konu hakkındaki gözlemlerini aktarmıştır: “Kadınların gözü açıldı. Birçok kadın, kendisine sevgi göstermeyen köle gibi gören kocasını beğenmemeye başlıyor. Daha romantik ilişkileri görüyor. Onların hayatına özen başlıyor. Teknoloji ve teknolojinin getirdiği kolaylıklar kullanılarak da arayışlara

giriliyor. Genellikle kadınlar aldatıldıklarında affedebiliyor ama erkekler affetmiyor; direkt dava açıyor ve boşanmak için kararlı duruşunu bozmuyorlar.”

Görüülen bir başka avukat T.A. mesajlaşmalar, WhatsApp, çevrimiçi yazışmalar, cinsel içerikli konuşmalar ve bunun gibi gece yarısı ve uzun süreli konuşmaların delil olarak sunulduğu dosyaların katlanarak arttığını belirtmiştir.

“Kadın müvekkilim, eşinin son zamanlarda çok aranmasından rahatsız oluyor. Eşi kayıtlı olmayan bir numaradan günde 15-20 kez aranmış. Müvekkilim bunu takip edip başka bir kadınla konuşma gerçekleştirdiğini öğreniyor. Cep telefonu olmasa belki de hiçbir zaman bunu öğrenme imkanı olmayacaktı. Görüntülü ve sesli delillere mobil telefonlar üzerinden rahatlıkla ulaşabiliyor. Ailedeki sürtüşmeler sonucu telefonlar biraz karıştırılınca gerçek nedenler ortaya çıkıyor. Konuşmalar screenshot (ekran fotoğrafı) alınıyor ve delil olarak mahkemeye sunuluyor.”

Bu örnekte de görüldüğü üzere mobil telefon teknolojileri insanların hayatlarını kolaylaştırırken bir yandan da yaptıkları görüşmelerin kayıt altına alınması, gizlenmeye çalışılan bir takım bilgilerin gün yüzüne çıkmasına sebep olması gibi özellikleriyle kadın erkek ilişkilerinin ve evliliklerin seyrini değiştirmekte, ayrıca mobil telefonlar boşanma davalarında kusur ispatında sıklıkla kullanılmaktadır.

4. Boşanma Davalarında Sosyal Medya Paylaşımlarının Kanıt Olarak Kabul Edilmesi ve Mahkemelerin Tavrı Hakkındaki Değerlendirmeler

Grafik 6. Avukatların Boşanma Davalarında Sosyal Medya Paylaşımlarının Kanıt Olarak Kabul Edilmesi Hususunda Mahkemelerin Tavrı Hakkındaki Değerlendirmeleri

“Evet” Cevabı Veren Avukatların Gözlem ve Deneyimleri:

Görüşülen avukatlardan bu soruya olumlu yanıt verenlere göre sosyal medya paylaşımları, boşanmalarda aile mahkemelerinde kanıt olarak kabul edilmektedir. Özellikle eşlerin başkalarıyla yaptıkları konuşmalar kanıt niteliğinde değerlendirilmektedir. Ağır cezada da kanıt olarak geçmekte ancak ticaret mahkemelerinde ve davalarında kanıt olarak kullanılmamaktadır. Yargıtayın emsal kararları mevcuttur. Burada temel neden evliliğin sadakat ilkesine aykırılıktır. Evliliğin temelinden sarsılmasının bir kanıtı olarak sosyal medyadaki yazışmalar, paylaşımlar ya da fotoğraflar gösterilebilmektedir. Önemle vurgulamak gerekir ki, görüşülen avukatlardan sekizine göre sosyal medya paylaşımları ve buralardan

yapılan yazışmalar eskiden “delil başlangıcı” olarak kabul edilmekteyken, günümüzde kesin delil olarak kabul edilmektedir. Görüşülen avukatlardan onsekizi, başka türlü bir delil bulma imkanı olmadığına bu tür kayıtların delil olarak kabul edildiğini belirtmiştir.

Avukat A.Y. bu konudaki tecrübelerini aktarmıştır:

“Genel olarak baktığım davalarda internetin, telefonun şöyle konusu geçti: eşinin gece yarısı başka bayanlarla mailleştigi, nahoş içerikler olduğu, kırmızı noktalı görüntüler, diyaloglar olduğuna dair boşanma davalarında birçok olay karşımıza çıktı. Hakim de bunları sadakatsizlik anlamında değerlendirmiştir. Bu ve bunun gibi örnekleri çoğaltmamız mümkün; sayısızca örnek sayabilirim. Bu olaylar son yıllarda artmıştır. Bu tür boşanmalarda bu tür delillerin fazlasıyla çoğaldığını görmekteyiz.”

Avukatların aktardığına göre mahkemelerde sosyal medya, boşanma nedeni olarak açıkça belirtilmemekte, “aile birliğini temelden sarsan davranışlar” olarak görülmektedir. Kamuya açık davalarda, yargıtay kararlarında boşanma nedeni olarak geçebilmekte ve istatistiklerde yer almaktadır. Ancak yargıtay bazı durumlarda kararları yayınlamaktadır. Avukatların isimsiz olarak internetteki çeşitli hukuk forumlarında konuları tüm detaylarıyla paylaştıkları görülmektedir.

5. Avukatların Sosyal Medya, İnternet, Mobil Telefon Teknolojilerinin Boşanma Nedeni Olması Konusundaki Kişisel Görüşleri ve Değerlendirmeleri

Daha önce belirtildiği gibi, araştırma kapsamında görüşülen avukatlardan 21’i evli 15’i bekar. Avukatlara mesleki tecrübe ve görüşlerinin haricinde, sosyal medya, internet, mobil telefon teknolojilerinin boşanma nedeni olup olmadığı konusundaki kişisel görüşleri de sorulmuştur. Kişilerin mesleki deneyimleri arttıkça profesyonel ve profesyonellik dışı öznel görüşlerini birbirlerinden ayırmaları zor olmaktadır. Evlilik ve boşanma gibi konularda görüş alındığında ise kişiler her ne kadar

deneyimli, profesyonel avukatlar olsalar da medeni halleri, konuya bakışlarını etki altına alabilmektedir. Avukatlara sosyal medya, internet, mobil telefon teknolojileri gibi yeniliklerin boşanmaya etkileri hususundaki kişisel görüşleri tüm bunlar göz önünde bulundurularak sorulmuştur.

Grafik 7. Avukatların “Sizce sosyal medya, internet, mobil telefon teknolojileri boşanma nedeni midir?” Sorusuna Cevapları

Yukarıdaki soruya evet cevabı veren avukatlara göre teknoloji kötüye kullanıldığında; internet, mobil telefon vb. gibi araçlar boşanma nedeni olabilir. Evlilik birliğini temelden sarsacak mesajlaşma ve görüşmeler boşanma nedeni olmaktadır. Bir avukatın verdiği örnek şu şekildedir: “Geceleyin saat 1’de gelen bir telefon görüşmesi diğer eşte olumlu bir tepki uyandırmaz.”

Bir başka avukat durumu şöyle açıklamaktadır: “Kesinlikle evet, sosyal medya ve teknolojik araçlar ‘Evlilikte sadakat ilkesine aykırılık’ başlığı altında bir kanıttır. Sadakatsizlik ilkesine işaret eder. Aile birliği bu nedenlerle zedeleniyor ve kişiler daha sonra boşanmaya karar veriyorlar.”

Bir başka avukatın beyanı: “Kadın müvekkilim, apartmanındaki evli kadınların evlilik dışı, sosyal medya üzerinden tanışıp görüştüğü erkek arkadaşlarının olduğunu söylüyor.”

Görüşme yapılan avukatlardan 12’sine göre sosyal medya mecraları nedeniyle gerçekleşen boşanmalar, boşanma davalarının en az % 30-% 40’ını oluşturmaktadır. Fakat bunların boşanma davalarına ait mahkeme kayıtlarında birebir yansımaları olmamakta, saklı neden olarak kalmaktadırlar.

İnternet ve teknolojik gelişmelerin aile yapısını etkilemesi ve boşanmaları artırması konusunda avukatların dikkat çektiği bir başka nokta da, özellikle kadınların internet yoluyla bilinçlerini ve bilgilerini artırarak boşanmayı mümkün kılacak yolları öğrenmeleri olmuştur.

Bir avukatın beyanı: “Teknoloji devrimi oldu. Teknolojinin gelişimi ile beraber istekler arttı. Kadının ekonomik özgürlüğü ve farkındalığı arttı. Sosyal sitelerden nasıl kolay boşanıldığını bile öğrendiler. Hangi nedenlerin kolay boşanma nedenleri olduğunu diğer kadınlar aracılığıyla sosyal medyadan öğrenir hale geldiler. Şiddet görmek ve buna katlanmak yerine ikinci bir seçeneklerinin olduğunu öğrendiler. Bilinçleri açıldı.”

“Hayır” Cevabı Veren Avukatların Gözlem ve Deneyimleri

Evet cevabı verenlere göre azınlıkta olsalar da; yeni medya teknolojileri, sosyal medya mecraları, mobil telefonlar gibi yeniliklerin, son yıllarda boşanmayı etkileyen faktörler içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu reddeden avukatlar da vardır. Görüşmeciler içerisinde bu yönde beyanat veren avukatların söylemlerini birkaç maddede özetlemek mümkündür. Söz konusu avukatlara göre sosyal medyanın son iki-üç yıldır boşanmalarda etkisi oldukça fazladır. Ancak sosyal medya boşanma nedeni değil, araçtır.

-İnsan eşinden ilgi göremeyince, duygu bittiğinde, daha iyi bir yaşam aradığında sosyal medya, aracı olmaktadır ve sonrasında farklı kimliklerle görüşmeler, aldatmalar başlamaktadır.

-Boşanmalarda birincil neden ekonomik nedenlerdir. İkinci sırada sosyal medya vardır.

-Geçim kaynakları/ekonomik nedenler ve şiddet, boşanma nedenleridir. Bunların sonucunda sosyal medya aracılığı ile başka arayışlara gidilmekte, bunun sonucunda aldatmalar, boşanmalar gerçekleşmektedir.

-İnternet ve elektronik teknolojileri kullanmak suç değildir; ama düzenli ve ölçülü kullanılması gerekmektedir.

-Boşanmak için başka nedenler vardır. Sosyal medya, internet vs. mutlaka ateşi körükleyen şey olabilir; fakat temel neden değildir. Kadının arkasında da babası, ağabeyi yani aile desteği varsa onlara olan güveni ile hemen boşanmayı seçmektedir.

-Temel boşanma nedenleri ekonomik nedenler ve aldatmadır. Sosyal medya boşanmaya etki eden ana unsurlardan biridir. Ama neden değildir. Boşanmada mutlaka geçimsizlik gibi bir neden vardır. Teknolojik araçlar ya da sosyal medya ise sadece bu nedeni destekleyici kanıt niteliğinde olabilir.

Boşanmaların en önemli sebeplerinden birinin kültür farklılığı olduğunu düşünen Avukat D.G. görüşlerini aşağıdaki şekilde aktarmıştır:

“Kültür ve kültürel farklılıklar, temel nedendir. Bir taraf okuyup diğer taraf okumayınca, her açıdan geride kalınca kültür farklılığının mesafesi ve oranı büyümektedir. Bu patlamanın bir nedeni de eşlerin başka arayışlara girmesidir. Sosyal medya bu nedenlerin sonucunda gelişen durumlarda yer almaktadır; sorunların yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır.”

Avukat E.P. ise boşanmalarda, son yıllarda oldukça revaçta olan televizyon dizilerinin etkisi olduğu görüşündedir:

“Televizyon dizileri aile birliğini temelinden sarsıyor. Dizilerde yaşanan olaylar aile kavramını yok etti. Her türlü aldatma var. Halk bilinçsiz olduğu için televizyonda kadın evlilik dışı başka bir erkekle birlikte olunmasını normalmiş gibi

algılıyor. Çok fazla örneği var. Dizilerden dolayı toplumsal ahlak bozuldu. Ahlakı bozulan insanlarda aile birliğini sarsacak ve ahlaka uygun olmayacak davranışlar sergilediler. Daha önceleri boşanma davalarına Asli Hukuk bakıyordu. Daha sonra yoğunluktan dolayı Aile Mahkemeleri kuruldu. Ancak ayrılmasına rağmen Aile Mahkemeleri bile çok yoğun.”

Boşanma çok kapsamlı bir olgudur ve görünen görünmeyen, dile getirilen ya da getirilmeyen birçok farklı faktör sonucunda ortaya çıkmaktadır. Konunun profesyonelleri olan avukatların vurguladığı ekonomi, kültür farkları gibi nedenlerin yanı sıra psikolojik etkenler, eğitim, aile öyküleri hastalıklar, aile içi travmalar gibi birçok farklı neden, evlilikleri boşanma noktasına getirebilmektedir. Burada dikkat çeken nokta, sosyal medya, internet, mobil telefon teknolojilerinin boşanma nedeni olup olmadığı yönündeki soruya hayır cevabı veren avukatların bile, sosyal medya ve yeni medya teknolojilerinin evliliklere ve boşanmalara etkilerini toptan reddetmemeleridir.

ANKET SONUÇLARI

Bu çalışma kapsamında internet ortamında 278 kişinin cevapladığı bir anket çalışması yapılmıştır. Bu anketin uygulanış amacı, internet ve sosyal medya kullanıcısı olan kişilerin sosyal medya ve internet teknolojilerinin duygusal ilişkilere olan etkisi konusundaki görüşlerinin derinlemesine görüşme tekniği ile görüşleri alınan boşanma avukatlarının görüşleriyle uyumlu olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Çalışma grubuna sosyal medya mecralarından ve WhatsApp uygulaması üzerinden anketin linki gönderilerek ulaşılmıştır. Araştırmada, rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Cevaplayanlar 18-65 yaş arası ve Türkiye'nin çeşitli illerinde yaşayan farklı eğitim seviyesi ve meslek gruplarına mensup kişilerdir. Ankete katılanların % 56.5'i kadın, % 43.5'i erkektir. Hesaplanan Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı $a = 0,806$ 'dır.

Anketin bu çalışma kapsamında değerlendirilen sorularında kadın ve erkeklerin cevapları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Ankette katılımcılara sevgililerinin/eşlerinin internetteki faaliyetlerini kontrol edip etmedikleri sorulmuş ve evet/hayır şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Katılımcıların % 59.1'i sevgilisinin/eşinin internette neler yaptığını kontrol ettiğini belirtmiştir. Bu sonuç avukatların sosyal medya mecralarının kullanımının çiftlerde eşleriyle ilgili çeşitli şüpheler uyandırdığı ve kişileri eşlerini çeşitli yöntemlerle gözetlemeye ittiği yönündeki beyanatlarını doğrular niteliktedir. Avukatların vurguladığı gibi, evli çiftlerde eşin internetteki faaliyetlerini kontrol etmek, aldatmaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kişiler bu gözetleme faaliyetleri sonucunda aldatıldıklarını öğrendikleri takdirde, boşanma davalarında buradan elde ettikleri verileri kayıt altına alarak delil olarak kullanabilmektedir.

Bir başka soruda, katılımcıların "İnternet insanların sevgililerini/eşlerini aldatmalarına ortam hazırlar." İfadesini -1- "Kesinlikle Katılmıyorum" ve -5- "Kesinlikle Katılıyorum" olmak üzere 1 ile 5 arası bir rakam vererek değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların % 30'u bu ifadeye kesinlikle katıldığı yönünde cevap vermiştir. Bu cevaplardan da görüldüğü üzere internet ve sosyal medya kullanıcılarından oluşan örneklem grubu, interneti ilişkileri için potansiyel bir tehdit olarak görmektedir.

Grafik 8. “İnternet insanların sevgililerini/eşlerini aldatmalarına ortam hazırlar.”
İfadesinin Değerlendirilmesi

Tablo 9’da değerlendirmesi görülen bir başka soruda, katılımcılara “Sevgilimin/eşimin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini olumlu karşılamam” ifadesini -1- “Kesinlikle Katılmıyorum” -5- “Kesinlikle Katılıyorum” olmak üzere 1 ile 5 arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların % 70.9’u sevgilisinin/eşinin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini kesinlikle olumlu karşılamayacağı, cevabını vermiştir. Ayrıca katılımcıların % 12’si bu soruya “Katılıyorum” yanıtını vermiştir.

Bu soruya verilen “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” yönündeki cevapların oransal yüksekliği, sosyal medya ve genel olarak internette eskiden ilişki yaşanmış kişilerle görüşülmesinin aldatma ya da aldatmaya yol açabilecek bir başlangıç olarak görüldüğü yönünde yorumlanabilir. Buradan hareketle bir kez daha sosyal medya ve internetin çiftler/eşler için kıskançlık nedeni olabileceği ve bu mecralardan kurulan bağlantıların, gerçekleştirilen iletişimlerin, ilişkilerde problemlere neden olabileceği tahmin edilebilir. Eski sevgili ya da eşler bireyler tarafından rakip olarak görülmekte, duygusal ilişki içerisinde bulunan sevgili ya da eş, geçmişten biriyle sosyal medya ya da diğer internet mecralarından iletişime

geçerse, ilişki için tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle Türkiye gibi geleneksel toplumlarda bu rakamlar beklenen bir sonuçtur. Zira kadın erkek ilişkileri gelenek ve göreneklere uygun olarak sahiplenici duygular üzerinden kurulmakta, bu durumda, bireylerin eski sevgili ya da eşlerle arkadaşlık/dostluk düzeyinde bir ilişki yürütmeleri genellikle onaylanmamaktadır.

Grafik 9. “Sevgilimin/eşimin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini olumlu karşılamam.” İfadesinin Değerlendirilmesi

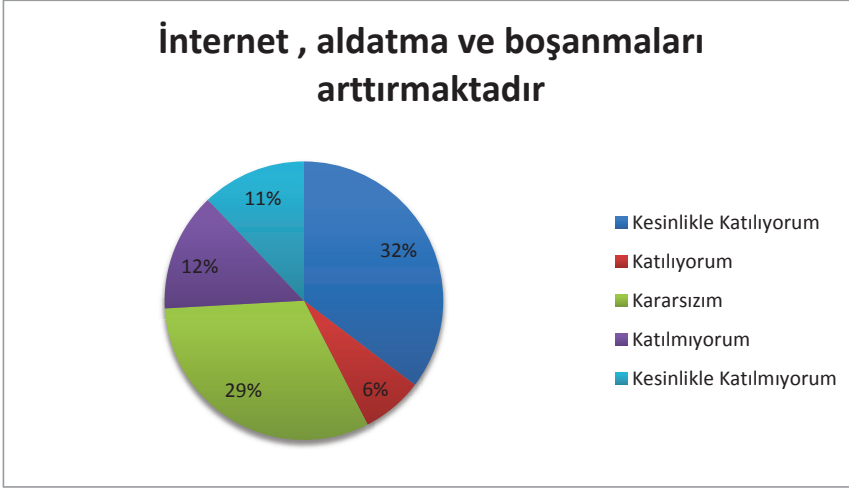
Ankette yer alan ve bu araştırma kapsamında değerlendirilen son soru, katılımcıların, internetin boşanmalara olan etkisine dair fikirlerini öğrenmeye yöneliktir. Katılımcılardan “İnternet, aldatma ve boşanmaları artırmaktadır.” ifadesini 1- “Kesinlikle Katılmıyorum” -5- “Kesinlikle Katılıyorum” olmak üzere 1 ile 5 arasında değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğunu oluşturan % 31.8’i bu soruya “Kesinlikle Katılıyorum”, % 6’sı “Katılıyorum” cevabını vermiştir. Bu cevaplar bir kez daha anketi cevaplayan katılımcıların internet ve sosyal medyayı

duygusal birliktelikler ve evlilikler için zararlı bir unsur olarak gördüklerini doğrulamaktadır. Öte yandan, bu anketin internet yoluyla, internet ve sosyal medya kullanıcılarına uygulandığı düşünülürse, bu cevap kişilerin kendi sadakatleriyle ilgili kuşkulara sahip olabilme ihtimalini de akla getirmektedir. Sosyal medya ve internet, günlük yaşam koşullarında ulaşılamayan, uzun zamandır görüşülemeyen, ya da tanışılmayan insanlarla iletişim kurmayı mümkün hale getirmektedir. Bu iletişim imkanları, özellikle kadın erkek ilişkilerinin geleneksel yapı nedeniyle serbest yaşanmadığı toplumlarda, kişilerin karşı cinsle kuracağı iletişim miktarını artırabilmektedir. Bu ortamda, sadakatsizlik olarak algılanabilecek bir takım ilişki biçimleri de gelişebilmektedir.

Grafik 10. “İnternet, aldatma ve boşanmaları artırmaktadır.”

İfadesinin Değerlendirilmesi

98

Yukarıdaki tabloda açıkça görüldüğü üzere “Kesinlikle Katılıyorum” cevabı veren % 32’ye, “Katılıyorum” cevaplarının oranını eklediğimizde, anketi cevaplayan kişilerin çok yüksek oranda interneti aldatma ve boşanmaları arttıran bir sebep olarak gördükleri ortaya çıkmakta ve bu araştırma kapsamında derinlemesine

görüşme tekniğiyle görüşleri alınan boşanma avukatlarının aktardığı tecrübe ve görüşleriyle paralellik göstermektedir.

Değerlendirmeler ve Sonuç

Bu araştırma, son beş yılda Türkiye’de yaşanan boşanmalarda yeni medya teknolojileri ve sosyal medya mecralarının giderek etkisini artıran bir faktör olduğu hipotezine dayanarak yapılmıştır.

Araştırma kapsamında 36 boşanma avukatıyla derinlemesine görüşme yapılmış, konu hakkındaki mesleki tecrübe ve görüşleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu görüşmelerin yanında, internet ortamında sosyal medya mecraları ve WhatsApp uygulamasıyla kişilere ulaştırılan bir anket uygulanmıştır. Toplam 278 kişinin cevapladığı anketin sonuçları da avukatların görüşlerini destekler nitelikte çıkmıştır. 278 kişiden oluşan örneklem grubunda çoğunluk, internetin boşanmaları artırdığını düşünmekte; sevgililerinin/eşlerinin sosyal medya ve diğer internet mecralarındaki faaliyetlerini gözetim altında tutmakta ve eşlerinin ya da sevgililerinin eski sevgili ya da eşleriyle buralardan iletişim kurmalarından rahatsız olmaktadır.

Avukatlarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medyanın kadın ve erkek her yaşta ve her sosyal sınıftan kişilerin yaşamının, neredeyse her anında yer almasının ciddi boyutlara ulaştığı ve aile birliğini temelden sarstığı ve sorunlara neden olduğu ortaya konulmuştur. Avukatlara göre, sosyal medya mecraları ve teknolojilerdeki gelişmeler, Türk toplumunun yapısının bozulmasına neden olmuştur; mahremiyet duygusu ve özel hayatın gizliliği ortadan kalkmış; dolayısıyla sorunları da beraberinde getirmiştir.

Eşlerin birbirine olan güvensizliklerinin arttığı ve bu güvensizliğin yarattığı şüpheler sonunda da kanıt aranmaya başlandığı görülmüştür. Söz konusu kanıtların da akıllı telefonlarda yer alan mesajlar ve fotoğraflardan oluştuğu belirtilmiştir.

Avukatların beyanatlarına göre, sosyal medya ve telefonlara şifre konulması, bu şifrelerin eşten gizlenmesi, telefonların karıştırılmasına tepki verilmesi, ikinci bir hat alınması, gizli konuşmalar ya da mesaj geldiğinde hemen mesaja bakılıp gelen mesajın silinmesi, gece saatlerinde gelen aramalar, konuşmalar sosyal medya üzerinden aldatmalarda görülen davranış şekilleridir.

Sosyal medya nedeniyle boşanmaların son 5 yılda arttığı, yaşanan çeşitli vakalar ve avukatların beyanları ile gözle görülebilir hale geldiği halde boşanma nedenlerinde direkt olarak görülemediğinden ve dava dosyalarında “Aile Birliğini Temelden Sarsan Nedenler” başlığı altında yer aldığından, tehlikenin boyutları tam olarak yansıtılmamaktadır. Ancak görüşme yapılan tüm avukatların beyanları, sosyal medya ve teknolojik araçlar nedeniyle boşanmaların sayısının hızla arttığı ve sosyal medyanın boşanmalardaki etkisinin şu ana kadar olan boşanma sıralamalarını değiştirerek ilk sırada yer almasına çok az bir zaman kaldığı yönündedir.

Tüm avukatların beyanları sosyal medya aracılığı ile eşlerini aldatan kadınların eğitim ve kültür seviyelerinin genellikle düşük olduğu yönündedir. Buna sebep olarak da aile baskısı ile evlendirilmeleri, ailelerinin onayı ve rızası olmadan küçük yaşta evlenmeleri, aşkla başlayan evliliklerinde, aşkın geçim derdi gerçeği ile sona ermesi, ancak çocuklar ya da güvencesizlik nedeniyle zorunluluktan devam ediyor olması, dışarıda daha iyi bir yaşam olduğu inancı ile arayış içinde olmaları gösterilmektedir.

Avukatlar, internet ve sosyal medya mecraları sayesinde, kadın ve erkeklerin farkındalıklarının arttığını ve bununla birlikte tehlikelerin geldiğini eşlerin artık birbirini beğenmediğini, en ufak soruna tahammül edemediklerini, birlikteliklerine son vermeden önce kendilerini garantiye aldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların maddi anlamda daha iyi bir hayat arayışında olduğu erkeklerin ise kendisini mutlu edecek güzel, güler yüzlü, keyifli zaman geçirecekleri kadınların arayışında oldukları ve bu nedenle daha fazla aldatma yoluna gittiklerini beyan etmişlerdir.

Sosyal medya mecraları aracılığıyla boşanmaların artmasına etki eden en önemli nedenlerden biri başkalarının hayatlarına özenme olarak kendini

göstermekte ve sorunların başlangıcı ve çıkış noktasının bu olduğu dikkat çekici bir nokta olarak beyan edilmektedir.

Kadın ve erkeklerde sosyal medya mecralarının etkisi sonucunda bazı davranış değişiklikleri ortaya çıkmıştır. Eşlerini beğenmeme ve başka alternatifinin olduğunun farkına varma ve o alternatife internet sayesinde kolay ulaşabiliyor olma gibi etkiler mevcuttur.

Görüşülen boşanma avukatları internet, mobil telefonlar ve sosyal medya mecraları nedeniyle eşlerin birbirlerine daha az vakit ayırdığını, aileleriyle geçirmeleri gereken zamanları teknolojik aletler ve sosyal medyaya harcadıkları, bunun da aile yapısını olumsuz etkileyerek, çözümlere neden olabildiğini vurgulamışlardır.

Yeni medya teknolojileri akıllı telefonlar, bilgisayarlar, tabletler gittikçe farklı farklı araçlarla insan hayatının her alanına nüfuz etmektedir. Bunun sonucunda toplumların yaşayışı, ilişki kurma tarzları, kültürler ve kurumlar değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Aile de bu kurumlardan biridir. Yapılan araştırmada görüşlerine yer verilen avukatlar birçok dava dosyasından örnekler vererek yeni medya teknolojilerinin artan kullanımının boşanmaları artırdığını belirtmişlerdir.

Bu çalışma bu alanda Türkiye’de yapılan ilk çalışmalardan biridir ve konuya dikkat çekerek kendisinden sonra alanda yapılacak daha detaylı çalışmalara bir başlangıç teşkil etmeyi amaçlamaktadır. Çok boyutlu bir konu olan yeni medya teknolojilerinin toplumlara nüfuzu ile boşanmaların artışı arasındaki ilişki ayrıntılı olarak analiz edilmeli, sorunun tespitinin ardından çözüm yolları aranmalı ve çeşitli önlem planları yapılmalıdır.

Aile yapısını oluşturan kadın, erkek, çocuk ve gençlerin yeni medya teknolojileri, akıllı telefonlar ve sosyal medya mecraları konusundaki bilgi, farkındalık ve eğitim düzeylerinin artırılması alınacak önlemlerin başında gelmelidir. Kişiler bu teknoloji ve mecraları ne için, ne zaman ve nasıl kullanacakları konusunda donanım sahibi olmalıdır. Ayrıca, bu mecralarda yapılan paylaşımların özel hayatın gizliğine ve aile mahremiyetine zarar verebilme ihtimalleri, bu teknolojilerinin kullanımının kötü niyetli kişilerce ne şekillerde ele geçirilip

kullanılabileceği gibi bilgiler de yaygınlaştırılmalıdır. Fakat tüm bunlardan çok daha önemli olan nokta, eşlerin evlilik birliğine ve sadakat ilkesine bağlılıklarını manevi olarak yitirmemeleridir. Evliliklerin sağlıklı yürüyebilmesi için eşlerin birbirlerine güven duymaları ve birbirlerinin güvenini sarsacak davranışlardan kaçınmaları şarttır.

Bir evlilikte karşılıklı güven, sadakat ve saygı mevcutsa, kişiler birbirlerinin telefon, sosyal medya hesabı ya da bilgisayarlarını karıştırma ya da bu mecralardan gizli saklı görüşmeler yapma ihtiyacı hissetmezler. Bilinçli eş seçimi, aile olma, sağlıklı evlilik yürütme gibi konularda toplumun bilgi, donanım ve farkındalığı artırılmalıdır. Ancak bu şekilde, kişiler evliliklerinde sorun yaşadıklarında, eşlerinden memnun olmadıklarında, çareyi üçüncü şahıslarda, sosyal medya mecralarında, aldatmakta aramak yerine sorunun çözümüne odaklanarak aile danışmanlıkları, çift terapileri ya da farklı destek türlerine yönelerek evliliklerini kurtarmaya yönelebilirler.

Teknolojik yenilikler insan hayatını değiştirirse de insanın kendi üretimi olan teknoloji, ona hükmedemez. İnsan, teknolojiyi nasıl kullanacağına karar verme yetisine sahiptir. Aynı teknolojik araçla çok olumsuz süreçler de deneyimlenebilir, tam tersine insan yaşamını çok olumlu etkileyen, faydalı ve üretken süreçler de ortaya konabilir. Gelişen yeni medya teknolojilerinin aileye etkileri de bu bakış açısıyla değerlendirilmeli ve bu teknolojik yeniliklerin insanların iyiliğine hizmet edecek şekilde kullanılması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Abbasi, I.S.ve Alghamdi, N. G. (2017), When flirting turns into infidelity: The Facebook Dilemma, The American Journal of Family Therapy, vol. 45 (1), 1-14.

American Academy of Matrimonial Lawyers (AAML). (2013). Big Surge in Social Networking Evidence Says Survey of Nation's Top Divorce Lawyers. <www.aaml.org/about-the-academy/press/press-releases/e-discovery/big-surge-social-networking-evidence-says-survey>. Erişim tarihi 28.12.2017

Carter, A. Z.(2016), Married and Previously Married Men and Women’s Perceptions of Communication on Facebook with the Opposite Sex: How Communicating Through Facebook Can Be Damaging to Marriages, Journal of Divorce & Remarriage, vol. 57(1), 36–55.

Cerrah, L. (2016), Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Aralık 2016 20(4): 1393-1414.

Clayton , R.B.,Nagurney A. ve Smith, J.R. (2013), Cheating, breakup, and divorce: is Facebook use to blame? Cyber Psychology, Behavior, and Social Networking, Volume 16 (10), 717-720.

Digital in 2018, Essential Insights Into Internet, Social Media, Mobile and E Commerce Use Around the World, <https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, erişim tarihi 3 Ocak 2018.

Divorce Online, Alarming Increase in Facebook Related Divorces, <https://www.divorce-online.co.uk/blog/alarming-increase-in-facebook-related-divorces-in-2011/> (erişim tarihi 27 Kasım 2017).

Helsper E.J. ve Whitty M. T. (2010), Netiquette within married couples: Agreement about acceptable onlinebehavior and surveillance between partners, Computers in Human Behaviour, vol.26 (5), 916-926.

Slater and Gordon Lawyers (30.04. 2015) Social Media is the New Marriage Minefield, <https://www.slatergordon.co.uk/media-centre/press-releases/2015/04/social-media-is-the-new-marriage-minefield/>, erişim tarihi, 28.12.2017.

TUİK Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Araştırması 2017, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> erişim tarihi: 17Aralık 2017

Zamanın Çoğunu İnternette Geçirme Boşanma Sebebi- Yargıtay Kararı, 12.12.2015 09:39 <http://www.bhd.org.tr/icerik-zamanin-cogunu-internette-gecirme-bosanma-sebebi-yargitay-karari-205.html>

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Görüşme Yapılan Avukatların Mesleki Deneyimleri

Tablo 2. Görüşme Yapılan Avukatların Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 3. Görüşülen Avukatların Medeni Durumu

Tablo 4. Avukatların Sosyal Medyanın Boşanmalara Etkisi Hakkındaki Değerlendirmeleri

Tablo 5. Son Beş Yılda Boşanmalarda Mobil Telefonların Etkisi Konusunda Avukatların Değerlendirmeleri

Tablo 6. Avukatların Boşanma Davalarında Sosyal Medya Paylaşımlarının Katın Olarak Kabul Edilmesi Hususunda Mahkemelerin Tavrı Hakkındaki Değerlendirmeleri

Tablo 7. Avukatların “Sizce sosyal medya, internet, mobil telefon teknolojileri boşanma nedeni midir?” Sorusuna Cevapları

Tablo 8. “İnternet insanların sevgililerini/eşlerini aldatmalarına ortam hazırlar.” İfadesinin Değerlendirmesi

Tablo 9. “Sevgilimin/eşimin internette eski sevgilisi/eşiyle görüşmesini olumlu karşılamam.” İfadesinin Değerlendirilmesi

Tablo 10. “İnternet, aldatma ve boşanmaları artırmaktadır.” İfadesinin Değerlendirilmesi

ÖZGEÇMİŞLER

Gül Esra Atalay

2.10.1979 yılında İstanbul’da doğdu. Ortaokul ve Lise eğitimini Ümraniye Anadolu Lisesi’nde tamamladı.

Lisans eğitimini Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde 2002 yılında tamamladı.

2008 yılında Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo TV, Sinema Bölümünden yüksek lisans derecesi aldı.

Doktorasını İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümünde “Propagandada Komedi ve İroninin yeri: Michael Moore Sineması” başlıklı teziyle 2014 yılında tamamladı.

Yardımcı Doçent unvanını ilk kez Nişantaşı Üniversitesi’nde 2014 yılında aldı.

Akademik çalışma alanları siyasal iletişim, yeni medya, iletişim sosyolojisi, sinema ve gazeteciliktir.

Gül Esra Çoşkun, akademik çalışmalar dışında, çeşitli yabancı basın organları için çalışmış, çeşitli haber ve belgesel projelerinde görev almıştır.

Halen Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü öğretim üyesidir.

İletişim: gulesra.atalay@uskudar.edu.tr

Mobil Telefon: 0532 636 71 10

Adres: Üsküdar Üniversitesi Merkez Kampüs, Altunizade Mahallesi, Haluk Türksoy Sok. No: 14, 34662, Üsküdar İstanbul

Nihal Koncu Akhuy

15.06.1962 yılında Sivas'ta doğdu. Kısa bir süre sonra ailesi ile İstanbul'a gelerek ilkokul ortaokul ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladı.

İlkokul eğitimini Halil Rüştü İlkokulu'nda, Ortaokul ve Lise Eğitimini Üsküdar Lisesi'nde tamamladı.

1984 Yılında Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İş İdaresi bölümüne girerek 3. Seneye kadar okula devam etti.

1989 Yılında Unilever'e bağlı Baker Araştırma şirketine girerek Ürün Pazar Araştırmaları departmanında yer aldı. Yaşam tarzları belirlem, tutum ve davranış araştırmaları ile gıda, kişisel bakım, kozmetik ve ev temizliği kategorilerinde araştırmalar yaptı. 1991 yılında Baker Araştırma'nın kapanışına kadar çalışmaya devam etti.

1992 yılında ortakları ile beraber Done Araştırma Şirketi'ni kurarak Genel Müdürlüğünü yaptı. Ulusal ve Uluslararası firmalar, kamu kuruluşları ve reklam ajansları ile projeler yaptı.

1999 Yılında şirketi devralarak 2012 Yılından itibaren VIP Uluslararası Araştırmalar ve Test Merkezi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Nihal Koncu Akhuy, Türkiye genelinde sektörel bazda ve davranış araştırmaları üzerine uzun dönemli projeler yapmıştır. Tüm Türkiye kapsamında ve Uluslararası düzeyde yaptığı çalışmalarına devam etmektedir. Türkiye'de ve Dünyada bilinen birçok markanın Araştırmalarını gerçekleştirmiş ve ilk günden bu güne kadar birlikte çalışmaya başladığı müşteri ve firmaları ile çalışmalarına halen devam etmektedir.

Aynı zamanda 2016 yılında Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Reklam Tasarımı ve İletişimi Bölümüne girmiş ve şu an 2. Sınıf'ta eğitimine devam etmektedir.

Tugay Candan

28.07.1998 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul ve Ortaokul eğitimini Ali Cevat Özyurt İlköğretim okulunda tamamladı. Lise eğitimini Sultangazi Anadolu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi'nde tamamladı.

2018 yılı itibari ile lisans eğitimine Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi, Reklam Tasarımı ve İletişimi bölümünde 2. Sınıf olarak devam etmektedir.

Gülseren Çoban

18.01.1998 yılında Kilis'te doğdu. İlkokul ve ortaokul eğitimini Münevver Şefik Fergâr İlköğretim Okulu'nda tamamladı.

Lise eğitimini Gözcübaba Lisesi'nde tamamladı.

Halen Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Reklam Tasarımı ve İletişimi Bölümü 2. Sınıf öğrencisidir.

Zehra Güneş

07.07.1998 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaokul öğrenimini İnanç Türkeş İlköğretim Okulunda Lise eğitimini Eczacı Neşem Özlen Güray Anadolu Lisesi'nde tamamladı.

2017 tarihinde yayınlanan "Röportajlarla Sosyal Hizmet" kitabının tasarım danışmanlığını yapmış ve kitabın düzeni ile ilgili konularda görev almıştır. SOBEKO tarafından plaket ödülü kazanmıştır.

Zehra Güneş, çeşitli tasarım, senaryo projelerinde görev almıştır.

Lisans eğitimine Üsküdar Üniversitesi'nde Reklam Tasarımı ve İletişimi Bölümü 2. Sınıf'ta devam etmektedir.

II.

HALİT AYDIN

BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ'NDE

ÜÇÜNCÜLÜK ALAN ESER

2012-2016 Döneminde

Türkiye'de Boşanma Olgusu:

İktisadi Şifreler ve Tematik Önermeler

Prof. Dr. İrfan KALAYCI

İnönü Üniversitesi

**2012-2016 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BOŞANMA OLGUSU:
İKTİSADİ ŞİFRELER VE TEMATİK ÖNERMELER***

İrfan Kalaycı*

ÖZ

Bu çalışmanın konusu ve amacı, Türkiye’de son beş yıllık (2012-2016) dönemde gerçekleşen boşanma olaylarının nedenlerini ve sonuçlarını tündengelim ve diyalektik yöntemle incelemektir. Evliliğin resmen bitmesi demek olan boşanma tüm dünyada toplumsal bir sorundur ve o yüzden öncelikle olgusal/kuramsal bir boyuta sahiptir. Burada boşanma olgusu Türkiye açısından ele alınırken çeşitli iktisadi şifreler ve onların etkileşim halinde olduğu iktisat-dışı şifreler belirlenip rehber alınmıştır. Birbiriyle geçişgen olan iktisadi ve iktisat-dışı şifrelere göre, Türkiye’de boşanmanın birçok nedeni (maddi geçimsizlik, şiddet, aldatma-zina, işsizlik, tatminsizlik, mali krizler, vs.) ve birçok sonucu (ailenin dağılması, yoksullaşma, işte verimsizlik, göç, suç işleme, ahlaksızlık, vs.) vardır. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletin zayıf olduğu ülkemizde boşanan çiftlerde kadın daha fazla ezilmektedir. Eril egemen yapının insan hakları paydasında kadınların lehine iyileştirilmesi için “*feminist iktisat*” yönünde bir paradigma değişimine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca, oyun kuramına göre de yapılan tartışmanın sonunda, eşlerin boşanmaması ya da boşanma sayısının-oranının düşürülmesi için çözüm niteliğinde boşanma arabuluculuğu, boşanmada makyavelizm, cinsiyete duyarlı bütçeleme gibi bir dizi tematik önerme de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Boşanma olgusu, Türkiye’de boşanmalar, feminist iktisat

* İstanbul Aydın Üniversitesi TARMER tarafından “Son Beş Yılda Türkiye’de Boşanma...” konusunda düzenlenen *II. Halit Aydın Bilim ve Araştırma Ödülü Yarışması* için hazırlanan makale.

* Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bl.

GİRİŞ

Emerson'ın "*kralların bile giremediği bir kale*" diye tanımladığı aile, karı-kocanın boşanması ile kökten yıkılır ya da onarılamaz bir darbe alır. Uygarlığın çekirdeği aile ise, ailenin de kuruluş simgesi evliliktir. Evliliği de, -içeridekilerin dışarıya çıkmak, dışarıdakilerin de içeriye girmek istedikleri- kaleye benzetenler ve hatta bir aile ile bir krallığı yönetmek arasında pek büyük bir farkın olmadığını söyleyenler de vardır.

Evlilik bir satranç oyunu ise, boşanma da o oyundaki şah-matla bitişi sayılabilir mi? Bu sorunun yanıtı bakış açısına göre değişebilir. Fakat değişmeyen; ailenin yönetilemez hale gelmesi sonucunda aile birliğinin bozulması demek olan boşanmanın, kabuk bağlamış toplumsal bir yara olmasıdır. Her boşanma ile o yara kanar, her evlilikle o yara kabuk bağlar. O yaranın kesin bir ilacı yoktur. Ancak erken tanı ve etkin müdahale ile boşanma eşiğindeki pek çok evlilikler kurtulabilmektedir.

Boşanma, kötü giden bir evlilik açısından, içinde kötü sınırları barındıran -efsanevi- "*Pandora'nın kutusu*"nun açılması demektir. Bu kutu, günümüzde -evlenme yaşı büyürken 'boşanma yaşı'nın küçülmesine bağlı olarak- çok fazla açılıyor olmalı ki dünya bir dolu dul insanla kaynamaktadır.

Ailedeki yaşam döngüsü evlilikle başlayıp boşanmayla biter. Birbirine dikey olan bu iki olgu, bir çizginin baş ve son noktalarını temsil eder. Kadın ve erkeğin genel olarak maddi ve manevi yaşamı sürdürme, mutluluğu çoğaltma, iktisadi anlamda refahı paylaşma, aile kurup çocuk sahibi olma, çocuklara miras bırakma, vb. ihtiyaçlardan doğmuş bir ortak eylem olan *evlenme* çeşitli modeller⁸ ile kurulurken, çağın değişen dinamiklerinin bir yansıması olarak çeşitli *boşanma modelleri*⁹ ile de yıkılmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de oldukça sevimsiz ve itici bir toplumsal konu olan boşanmayı anlatan çok sayıda popüler fıkra¹⁰ var; fakat hiçbir

⁸ Akkraba evliliği, dinsel nikâh, nikâhsız beraberlikler, eşcinsel çiftler, bekâr görünümünde çiftler, vs.

⁹ Anlaşmalı, pazarlıklı, şiddete bağlı, mahkemeye, arabuluculu boşanmalar, boşanma partileri, vs.

¹⁰ Örneğin: Genç kız avukatın ofisine giderek; "*Boşanmam halinde kocamın bütün mal varlığının yarısını alabileceğim doğru mu?*" diye sormuş. "*Çoğu zaman öyle olur*" demiş avukat ve "*Boşanmak mı*

boşanmanın kendisi komik ve şaka bir olay değildir.¹¹ Zira evliyken herhangi bir yaşta boşanan çiftler, *inkâr*la başlayıp *kaybetmeye bağlı bunalım* ve *kabullenme* ile devam eden ve *yeni duruma uyumla* biten bir “*yas süreci*”ne girerler. Yaşı olmayan fakat yas süreci olan boşanmanın, ölümün ardından en dramatik olay olarak düşünülmesi boşuna değildir.

Araştırmanın Problemi: Tanım, Kapsam, Varsayımlar

Boşanma; kadın ve erkeğin mevcut evliliklerini yeni bir evlenme yapacak ya da yapmayacak şekilde hukuksal bir kararla tamamen sona erdirmesidir. Boşanmanın fitili; *karı-kocanın* farklılık ve eşitlik zemininde gönüllerini, ekmeği ve emeği paylaşmak için kurdukları evlilikte birbirlerine *kurt-kuzu* işlemi yapmaya başladıklarında ateş alır.

Evrensel bir sorun olan boşanmalar, hem bir “*olgu*” ve hem de bir “*olay*”dır. Hayatın bir parçası ve tarihi belli olarak tek tek oluşması boşanmanın bir olay olduğuna; bir süreklilik, genellik ve bütünlük göstermesi ise onun bir olgu olduğuna işaret eder. Boşanma kişisel nitelikte ve zamanı belirli ise olay, toplumu ilgilendiriyor ve zamanı belirsiz ise olgu sayılmalıdır. Her bir çiftin özel nedenlerle boşanması ve farklı sonuçlarla karşılaşması bir olaydır, ancak sayısız çiftin benzer nedenlerle boşanıp benzer sonuçlar yaşaması ise, olgusal bir durumdur. Kendi içinde özel olan boşanma olayı, genelleşerek istatistiklere konu olduğunda ve çeşitli yönleriyle toplumsallaştığında olgusal bir yapı kazanmış olmaktadır. Bu makalede,

istiyorsunuz” diye eklemiştir; “*Şimdilik değil*” demiş genç kız sevincini yüzüne yansıtarak, “*Önce evlenmeliyim.*” Bu fıkrada olduğu gibi, gerçekte de boşanmak için önce evlenmek şarttır. Başka bir fıkraya göre, 95 ve 92 yaşlarında olan karıkoca, boşanmak için hâkimin karşısına çıkmış. Hâkim üzülmüş; “*Lütfen yapmayın.*” demiş, “*Yetmiş yıllık evlisiniz, niye boşanacaksınız?*” Adam, “*Yok*” demiş, “*biz çoktan boşanmaya karar verdik de çocuklar etkilenmesin diye, ölmelerini bekledik.*” Gerçekten de arada çocuklar olmasa, depreme dayanıksız çürük binalar gibi evliliklerin çoğu yıkılırdı.

¹¹ İslam dininin temel kaynaklarından biri olan sünnette de boşanma hoş karşılanmamaktadır. Konu ile ilgili Hz. Muhammed, “*Allah katında en sevimsiz helâl, boşanmadır: Üç şeyin sakası da ciddidir, ciddisi de ciddidir. Nikâh, talâk ve ric’at (boşandıktan sonra kocanın esine tekrar dönmesi).*” (Ebû Dâvûd’dan aktaran Ünal, 2013: 597.)

olaydan olguya, olgudan olaya geçiş sözkonusudur: Tek tek gerçekleşen boşanma olayları, çoğuldan tekile indirgenmiş bir bütün olarak boşanma olgusuna vurgu yapılıyor olacaktır.

Tüm çağdaş dünyada ve dolayısıyla Türkiye’de de izlendiği gibi, hanehalkı ve aile¹² kurumundaki dönüşümün arayüzünde boşanma vardır ve ailedeki en sert-ağır bunalıma karşılık gelmektedir. Boşanma, eşler arasında zamanla gelişen bunalım halindeki evliliğin bitiş çizgisidir. Evliliği kutsayan ilahi dinlerin boşanmayı lanetlemesi, gittikçe dünyevileşen (sekülerleşen) ve kapitalistleşen toplumlarda boşanmaların azalmasını garanti edememektedir. Türkiye’de son beş yılda (2012-2016), evlilikleri özendiren gelişmeler kadar boşanmaları hızlandıran gelişmelere de tanık olunmaktadır.

Bir toplumun dinamiklerinden biri artan evlilikler ve dolayısıyla kurulan ailelerdir. Her bir boşanma olayı ise, o dinamiği yok eden bir tür dinamittir. Düz bekâr mantığıyla şu denebilir: “Boşanacaksanız, evlenmeyin; evlendiyseniz, boşanmayın.” Hayatın kötü sürprizleri, eşleri boşatabilir ve yaşamlarında bir boşluk yaratabilir. Fakat yaşam boşluk kabul etmez; en azından dolu tarafından bakılmayı da gerektirir. O çok övünülen *mantık evliliği*, hayıflanacak *mantıksız bir boşanmanın* nedeni bile olabilir. Boşanmanın gerekçeleri öyle aşırı olabilir ve tarafları öyle bir zorlayabilir ki, çocuklar denilen duvara çarpıp geri dönse de, aşındıra aşındıra o duvarı da yıkıp geçebilir.

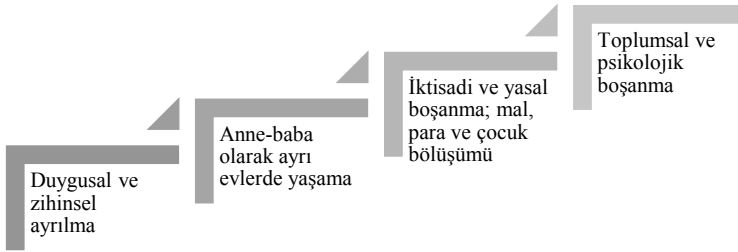
Önemli bir sosyo-ekonomik olay olan boşanma, bir toplumda sessiz ve utangaç tehlikelerden biridir. Toplumun en küçük fakat en temel hücresi olan aile kurumunu tehdit eder. Boşanma iki ucu keskin bıçağa benzer; bıçak cerrahın elinde kurtarıcı iken, katilin elinde ise öldürücüdür: Karı-kocayı içeriden yıpratın, ‘tüketen’ ve her gün ‘öldüren’ bir evliliğe karşı boşanma bir *kurtarıcı* iken, mutlu bir evliliği dışarıdan yok etmeye çalışanlardan kaynaklanıyorsa *yok edici* (terminatör) işlevini görebilir.

¹² Birbirinin yerine kullanılsa da “aile” ve “hanehalkı” kavramları birbirinden farklıdır: *Aile* (family) evlilik, kan bağı ve yasal yollarla birbirine bağlı, karşılıklı hak ve yükümlülüklerle bir arada yaşayan bireyler topluluğu iken; *hanehalkı* (household) ise, akrabalık bağı ile ya da bu bağ olmaksızın aynı adreste yaşayan bir ya da birden fazla kişiden (aileden) oluşan topluluk demektir.

Taylor (2006-ç: 20), “Ortaçağda toplumun üç düzene dayanan idealleştirilmesi sözkonusuydu: Dua edenler (oratores), savaşanlar (bellatores) ve çalışanlar (laboratores)” der. Bu düzen zincirine, bazı açılardan ortaçağdan pek farklı olmayan post-modern-küreselleşme çağı için “boşananlar” halkası da eklenebilir miydi, bilinmez. Bir toplumda “boşananlar” diye bir sınıf olmaz elbette; varsa da diğer sınıfların içinde dağılmış, en sinik-silik durumdadır.

Görünüşte aileyi ilgilendirdiği için salt *mikro* bir sorunmuş gibi algılanan, fakat sonuçları itibarıyla toplumu ilgilendirdiği için aslında *makro* bir sorun da olan *boşanma*, bir çiftin (karı-koca) hukuksal ve fiili olarak evliliklerinin sona ermesi olayıdır. Boşanma, evlenmenin *asimetrik* şeklidir; ölüm ve yaşam gibi. İnsanlar, günün birinde boşanmak için değil, hiç boşanmayacaklarmış gibi evlenirler. Evlilikler ve doğal sonucu aileler *şirket*¹³ gibidir; hiçbir şirket iflas etmek ya da sektörden çıkmak için kurulup ticari faaliyetlerine başlamaz. Karı ve koca, bir şirketin iki ortağı gibi ise, yanlış yönetim, uzlaşmazlık ve dışsal etmenler gibi nedenlerle başlayacak aşırı ve önlenemez kavga-kargaşa yüzünden şirketi batırabilirler. Batan her şirket ekonomiye ne kadar zarar verirse, boşanan her aile de topluma o kadar zarar verir.

Boşanma, birkaç evreden oluşur (Şema 1). Başlangıçta bu evreler arasında bir sıralı-düzen (hiyerarşi) ve örtüşme olmayabilir; fakat her durumda boşanma, salt mahkeme kararıyla kesinleşir.

Şema 1. Boşanmanın Evreleri

¹³ Bu zorunlu iktisadi benzetme, usta öykücü Bekir Yıldız'ın 1972'de yazdığı “Evlilik Şirketi” adlı çarpıcı romanına da konu olmuştur. Evlilik kurumuna evrensel bir eleştiri getiren bu eserde ana soru şudur: ‘İki insanın sağlıkta ve hastalıkta, iyi ve kötü günlerde birbirinin yanında olmak üzere söz vererek kurduğu evlilik, aslında ikiyüzlülük, sahtelik ve yalanlar üstüne kurulu kirli bir şirket midir?’

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önce evlilikler, sonra da boşanmalar arttı.¹⁴ Modern toplumlarda evlilik gibi boşanma da bir haktır, ancak haklı ve hakça gerçekleşmesi beklenir. Evliliğin falına baksalar, boşanma çıkar. Boşanma, yıllarca kale gibi korunan evliliğin iç çatışmalar ve dış güçlerin tahribatı sonucunda yıkılan şok bir olaydır. Toplumun çekirdeği, karı-koca ve çocuklardan oluşan ailedir. Karı koca boşanınca aile çözülür; bu, toplumdaki mikro çözülmüzdür.

Bu çalışmanın konusu şu üç başat varsayıma (V) dayanmaktadır:

V-1: Boşanma, karı-koca merkezli bir aile bunalımıdır; bu bunalımın yönetim şekli de bir başka bunalım, artçı bunalım yaratabilir. Boşanmanın çok çeşitli nedenleri ve sonuçları vardır. Bunlar kişisel, ailesel, toplumsal, hukuksal, politik ve iktisadi olarak gruplandırılabilir. Boşanma, çiftin kesin ayrılığı demek ise de; bazı boşanmalar, öncesi ve sonrasında cinayet ve intiharla bile sonuçlanmakta ve zincirlemeli sosyo-ekonomik olaylar doğurmaktadır. Evlenmenin aksine, boşanmayı uygar bir şekilde başaramamak, bir az gelişmişlik sorunu ve sonucudur.

V-2: Türkiye’de kadınlar ve erkekler, son beş yılın (2012-2016) resmi verilerine göre, daha geç evlenip daha çabuk boşanmışlardır. Yine de -genellikle-, evlilik “geometrik”, boşanma ise “aritmetik” dizinle artmış olmalı ki; mevcutta evliler boşananlardan sayıca çok gözükmektedir. Ancak boşanmalardaki oransal pozitif artış endişe verici boyuttadır. Türkiye’nin toplumsal yapısının bir gerçeği olarak, düğün eşliğinde yapıldığı için şeffaflıkla kurulan evliliklerin aksine boşanmalar mümkün olduğunca gizli yapılmakta ya da boşananlar kendilerini gizlemektedirler.

V-3: Türkiye’de cereyan eden boşanma olayları dünyadaki gelişmelerden bağımsız değildir. Kü-yerleşme (g-lokalizasyon), bütünleşme (entegrasyon) ve kadın haklarını merkeze oturtan feminizm hareketleri, aile odaklı sosyo-kültürel ve

¹⁴ Küreselleşen dünyada –olumsuzluk anlamında- bir “boşanma devrimi”nden sözedilmektedir. Gerçekten her boşanma evliliği devirmektedir. Härkönen’nin (2013: 3) dediği gibi, “Boşanma oranındaki artışlar son on yıllık aile değişiminin en göze çarpan özelliklerinden birisidir. Bazıları, bunu, aile kurumunu ve toplumun temellerini parçalayacak bir gizilgüç (potansiyel) ile toplumsal ve ahlaksal bozulmanın bir işareti olarak gördü. Diğerleri, bireysel özgürlüklerin artmasının ve boğucu toplumsal gösterilerin gevşemesinin sinyalleri olarak bu eğilimleri kutladı.”

sosyo-ekonomik değişimi ve etkileşimi hızlandırmıştır. Bu önlenemez ve kayıtsız kalınmaz gelişmeler, yasa yapıcıları (hükümet+parlamento) ve kamusal uygulayıcıları (bürokratlar+işverenler) -adı konulup vurgulanmasa da- feminizmin iktisadi hayata uyarlanması ya da aktarılması demek olan “*feminist iktisat*”¹⁵ disiplini bağlamında çeşitli politikalar geliştirmeye itmiştir.

Problemin Araştırılması: Amaç, Yöntem, Literatür

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de son beş yılda (2012-2016) gerçekleşen boşanma olaylarını sayısal ve nitel olarak saptamak, neden ve sonuç ilişkisi bağlamında tanılamak (teşhis) ve boşanma olaylarının artmaması için toplumun anlayışına ve yetkililerin politikaları için “*feminist iktisat*” bağlamında bir seçenek öneriler/önergeler (çözüm) paketi sunmaktır.

Bu amaçla araştırmanın maketi; “bilgi felsefesi” (epistemoloji), “varlıkbilim” (ontoloji) ve “yöntembilim” (metodoloji) olmak üzere üç yapıya göre kurgulanmıştır:

¹⁵ 18.yüzyılda kurulu zihniyet dünyasını meşgul etmeye başlayan *feminizm*; erkek egemenliğinin (androkrasi) ya da ataerkil (patriyarkal) düzenin geçerli olduğu toplumlarda kadınların sosyo-ekonomik-politik rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir öğretiy ve eylemin adıdır (Michel, 1993-ç: 9-10). İzdeş’in (2013: 215) daha kapsayıcı tanımına göre ise; *feminizm*, iktisadın cinsiyet, ırk, sınıf ve ulus temelinde oluşan toplumsal sıralı-düzenleri doğallaştırdığını ve akılcılaştırdığını iddia eder ki, ortaya çıkan feminist iktisat, gerçek yaşamı daha iyi kavramayı ve insanları gerçek yaşamdaki haliyle açıklayabilmeyi hedefleyen, bunun için iktisat alanını dönüştürücü kuramsal ve yöntemsel bir yaklaşım geliştiren devrimci bir girişimdir. *Feminist iktisat* ise, kadının üretimdeki payının ve ekonomideki rolünün farkındalığını artırmayı amaçlayan bir disiplin olarak, kadın-erkek eşitliğini savunan feminizmin iktisadileştirilmesine ve kadın yerine erkeği veri alan neoklasik iktisadın eleştirine dayanır. Özkaplan’a (2009: 15) göre, *feminist iktisadın hedefi*, iktisadı toplumsal cinsiyetçi bakışından kurtarıp hem kadın, hem de erkek deneyimlerini-farklı toplumsal, kültürel, etnik ve sınıfsal konularını da gözeterik- içerebilecek bir biçimde genişletilmesidir. Liberal, radikal, Marksist, post-modern, vb. çeşitleri olsa da tüm feminist hareketler, kadınlar üzerindeki –boşanma vb. sorunlara dair- toplumsal cinsiyet körlüğü ile mücadeleyi esas alır.

i-Araştırmanın bilgi felsefesi yapısı: Bu çalışmada, Türkiye’de boşanma olgusu araştırılırken, gelişim evreleri ve sonuçları kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Bilgi felsefesi (epistemoloji), bilginin ne olduğu ve nasıl elde edildiğine ilişkin olduğuna göre; buradaki bilgiler, kuram ve gelişmeler ışığında resmi verilerden ve bilimsel yorumlardan yararlanılarak elde edilmiştir.

ii-Araştırmanın varlık-bilimsel yapısı: Varlıkbilimi (ontoloji), sorunun varlığını, varlığın sorununu araştırır. Felsefi bağlamda boşanma, sosyo-ekonomik sorunların bir parçası olduğundan, bu araştırma ile taraflar (en başta boşanan çiftler, aileleri, toplum ve devlet), boşanma olgusunun somut varlığı ve sorunun görmezden gelinmemesi ya da gizlenmemesi gerektiği üzerine düşünmeye davet edilmektedir.

iii-Araştırmanın yöntem-bilimsel yapısı: Yöntembilimi (metodoloji) genel olarak belli bir bilimde/alanda uygulanan yöntemlerin tümü olduğuna göre, bu çalışma için, birbirini tamamlayan iki yöntemin uygulandığı söylenebilir: *Bilimsel düşünce yöntemi*; incelenen konu, -boşanma- bir yönüyle, ‘Nedir-Ne olmaktadır?’ sorularıyla ilişkili olduğundan “pozitif bilim”e; diğer yönüyle de, -taraflar için- ‘Ne-Nasıl olmalıdır?’ şeklindeki değer yargılarıyla ilişkisinden dolayı da “normatif bilim”e dayanmaktadır. Geçmişten günümüze ve geleceğe doğru bir *boşanma görüngesi* (perspektifi) çizilmeye çalışıldığında, bu araştırma, genelden/bütünden özele/parçaya gelinerek “*tümdengelim*” şeklindeki düşünce yöntemine uygun düşmüştür. *Araştırma ve inceleme yöntemi* olarak ise “betimleyici” ve “soyutlamacı” teknikler tercih edilmiştir. Betimleme ile ayrı ayrı, iç içe geçmiş çok sayıda kavram tanımlanmış ve anlamlarını kuvvetlendirmek için benzetme yoluna gidilmiştir. Soyutlama tekniği ile de, gerçek yaşama en çok uyan unsurlar çözümleme kapsamına alınmış, uymayanlar ise çözümleme-dışı tutulmuştur.

Boşanma olgusu; aile sosyolojisi, iktisat sosyolojisi (sosyo-ekonomi), psikoloji, sosyal psikoloji, sosyal politika, aile hukuku, eğitim, etik gibi pek çok sosyal bilimin konusudur. Bunlardan da yararlanmak üzere, burada konu, tümdengelimci yöntemin bir gereği olarak, daha çok iktisadi ve feminizm paydasında incelenmeye çalışılmıştır.

Yazın Taraması

Boşanmaya ilişkin gelişen bir yazın (literatür) var; fakat Türkiye’de konu feminizm/feminist iktisat kuramı açısından son derece sınırlı işlenmektedir. Genel olarak ve özetle Dünya ve Türkiye odaklı yayınlardan bazı örnekler verilebilir:

Boşanma olgusunu ilkel çağdan günümüze dek tarihsel süreçten başlayarak inceleyen Aktaş (2011), boşanmanın kişisel, çevresel ve parasal anlamda tekil ve çoğul nedenlerini ve boşanma sonrasında yaşanan güçlükleri sıralayarak konuyla ilgili yerli ve yabancı saha araştırmaları derlemiş ve “*ilişkisel tarama modeli*”ne dayalı İzmir ili özelinde bir anket yaparak tezini; kadınlar için boşanmanın en yaygın nedeninin zina, erkekler için ise evi terk etme olduğunu; boşanma sonrasında en fazla güçlük çekenlerin işsiz eşler olduğu vb. bulgularla tamamlamıştır.

Battal’ın (2008: 208) bir proje kapsamında yürüttüğü Ankara ve İstanbul ağırlıklı yedi büyük ilde yapılan bir alan araştırmasına göre, *sağlıksız bir evliliğin nedenleri* ele alınmış ve gruplandırılmıştır. Bu nedenler alan araştırmasında denetlenmiş ve önemli ölçüde yapılan gruplandırmanın geçerliliğini doğrulayan, beklentilere uygun sonuçlara ulaşılmıştır. Bu gruplar ve içerdiği başlıca alt nedenler, büyükten küçüğe doğru sıralanmak üzere şu şekildedir: a. Eşlerin -doğrudan diğerine yönelmeyen ve önemli toplumsal tepki de doğurmayan- genel nitelikli yanlış davranışları 199 olay (% 27.6); b. Eşlerin -diğer eşe ya da çocuklara yönelen ve fakat yoğun toplumsal tepki doğurmayan- yanlış davranışları (% 27.6); c. Eşlerin birbirini yeterince tanımadan evlenmesinin sonucu olarak ortaya çıkan çeşitli türde uyumsuzluk halleri (% 17.9); d. Eşlerin kusurundan kaynaklanmayan ancak evliliğin yürümesini zor hatta olanaksızlaştıran haller (% 13.2); e. Eşlerin -önemli toplumsal tepki doğuran- ahlaksızca sayılan yanlış davranışları (% 10.5).

Giddens (2012-ç: 264 ve 281), birçok yasal sınırlandırmaya ve katı kurallara rağmen sanayileşmiş toplumlarda (özellikle Avrupa’da) artan boşanma oranlarının evlilikteki mutsuzluğun doğrudan bir göstergesi olmadığını belirtmektedir: Bir kere, boşanma oranları ayrılmış olup yasal olarak boşanmamış olan insanları içine almamaktadır. Dahası, mutsuz bir biçimde evli olan insanlar birarada kalmayı seçebilirler (evliliğin kutsallığına inandıkları ya da ayrılmanın parasal ve duygusal sonuçlarından endişe ettikleri ya da çocuklarına bir ‘aile’ yuvası vermek amacıyla

birbirleriyle kalmayı diledikleri için). Bu ünlü toplumbilimciye göre; *feministler*, erkeğin lehine gelişen eşitsiz aile-içi güç ilişkilerine dikkat çekerken; ailenin, toplumsal cinsiyet bunalımının ve hatta fiziksel istismarın bir arenası olarak nasıl hizmet ettiğini anlamaya çalışmaktadırlar.

Kadının marjinalleştirilmesi üzerinde yükselen “*babaerkil tekelcilik*” (patriarchal monopoly) ile “*iktisadi kalkınma*” arasında ilişki kuran Purkayastha’nın (1999) kurguladığı modele göre, kadın ve erkekten oluşan çekirdek ailede (nuclear family) iki karar birimi vardır; buna göre, ataerkil tekelcilik, ev içinde elde edilen şu koşulların oluştuğu bir sistem olarak tanımlanacaktır: i-Kadının (karının) piyasada ücretli çalışmadığı durumda piyasaya erişimi yoktur ve o ev ürünlerini üretecek bir ev kadını olarak aynen kalır. ii-Evlilik piyasasında, boşanmaya izin verilmemesi gibi, bir çıkış engeli vardır.

Yıldırım (2004), Türkiye’deki boşanmalarla dünyadakileri karşılaştırdığı çalışmasında istatistiklere yer vererek boşanmanın sadece nedenlerini (geçimsizlik, terk, zina, vs.) sıralamıştır. Yazarın önerdiği gibi, evliliğin sürdürülmesini desteklemek için, evli çiftlere Almanya, Finlandiya, Belçika ve Lüksemburg’da olduğu gibi özel vergi indirimi uygulanmalıdır. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun bir proje ekibine (Öngel, vd., 1997: 200) yaptırdığı araştırmada, -yüksek süregelen enflasyonun girdabında olduğu yıllarda- Türkiye’de çok özel bir iktisadi neden olarak, *yüksek enflasyonun* aile-içi ilişkilere ve dolayısıyla boşanma üzerindeki etkileri mercek altına alınmıştır. Anketli araştırmadan elde edilen bulgulara göre, enflasyonun yoksul aileleri perişan ederken ailelerin geliri arttıkça demokratikleşme de artmaktadır.

Gönindi-Ersöz (2011: 255 ve 261), aile-içi şiddetle boşanma arasında ilişki kurarak, Türkiye’de kadına yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel ve *iktisadi şiddet*¹⁶ boşanma nedenleri olarak sıralamakta ve yapılan alan çalışmalarından örnekler

¹⁶ Burada dikkat çeken “aile-içi *iktisadi şiddet*”, evin reisi olarak kocanın aileyi geçindirmek için çalışmaması ya da çalışması halinde elde ettiği geliri evin gereksinimleri için değil kendi zevkleri için harcaması, zorla karısını çalıştırması, onun gelirin el koyması, karısına harçlık vermemesi ya da ondan gizli tasarruf yapması demektir.

sunmaktadır. Kadının çeşitli şiddet türleri karşısında sessiz kalmasının ve özveri gösteren taraf olmasının evliliğin ömrünü uzattığını vurgulamaktadır.

Kadın istihdamı ile boşanma arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara göre; kadının çalışması ailenin gelirini artırıp aile ilişkilerine fayda sağladığı için boşanma oranlarını azaltırken (*gelir etkisi*), buna karşıt olarak da kadına iktisadi özgürlük verdiği için boşanma olasılığını artırabilir (*bağımsızlık etkisi*). Semyonow'un (1980) yaptığı araştırmada aile yapısının sağlamlığı boşanma oranı ile ilişkilendirilerek, boşanma oranı ile kadınların işgücüne katılımları arasında pozitif yönlü bir ilişkiden söz edilmektedir. Brammer ve Kesseling (2002 ve 2004), boşanma oranlarının gelir düzeyi ve doğum oranı ile ters (-) orantılı, işgücüne katılım oranı ile doğru (+) orantılı olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bilimsel bulgulara göre, kadınların işgücüne katılımındaki artış, boşanma oranlarında da bir artışa; boşanma oranlarındaki bir artış kadınların işgücüne katılımında da bir artışa yol açmaktadır. Ancak kadınların işgücüne katılımındaki olumlu değişiklikler boşanma oranlarında bir düşüşe yol açmaktadır. Kadınların ortalama gelirlerindeki olumlu bir değişiklik ise boşanma oranlarında ve kadınların işgücüne katılımında bir artışa neden olmaktadır. Poortman (2005) ise, çalışan kadınların çalışmayanlara kıyasla % 16 daha fazla boşanma oranlarına sahip olduğunu ve çalışma saatleri daha fazla olan kadınların boşanma riskinin arttığını vurgulamıştır (Aktaran; Üçler ve Kızılkaya, 2014: 32-3).

Bu çalışmanın başlığında adı geçen “şifreler” sözcüğü, içeriği kuvvetlendirmek için tercih edilmiştir; çünkü hassas bir toplumsal mesele olan boşanmayı etkileyen birçok etmenin halen bir “giz” ve üstünün “örtülü” olduğu sanısı/kaygısı yaygındır. Şifrelerin -simgesel/temsili olarak- “iktisadi” olarak nitelenmesinin gerekçesi ise, boşanmaya yol açan ve boşanmanın yol açtığı sorunların “sosyo-ekonomik” ağırlıklı olduğunun; bir başka deyişle iktisadi unsurların iktisat-dışı (ruhsal, cinsel, hukuksal vs.) unsurları ya beslediği ya da onlardan beslendiğinin düşünülmesidir. Kısacası bu inceleme, Türkiye’de boşanmaya etki eden etmenleri ve sonuçlarını saptamak, anlamak, tartışmak ve sorunun çözümü yolunda küçük bir “şifre kırıcı” olma çabasından ibarettir.

Buna göre, bu çalışma, “giriş” ve “sonuç” (bam telinden zir teline) hariç beş ana bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde boşanma olgusunun tarihsel ve kuramsal

arka-planı, dünya ve Avrupa genelinde ve Türkiye'deki 2012-2016 dönemine ait boşanma istatistikleri yer almaktadır. Çalışmanın omurgasını oluşturan 2. ve 3. bölümler, Türkiye özelinde cereyan eden boşanma olaylarının nedenlerine ve sonuçlarına ayrılmıştır. 4. bölümde ise boşanma olgusunun üç ayrı açıdan (GZFT, feminist iktisat ve oyun kuramı) diyalektik bir tartışması yapıldıktan sonra 5. bölümde ise, boşanmalara karşı ve boşanmaların olumsuz etkilerini azaltabilecek bazı tematik önermelere yer verilmiştir.¹⁷

I. BOŞANMA OLGUSU

"Yıkıl git diyorsun kolay mı gitmek/Sen getirdin beni gel diye diye."- Karacaoğlan

Boşanma, evlilik kurumunun resmen dağılıp yıkılması demektir. Boşanmanın tüm dünyada geçerli çok çeşitli nedenleri ve sonuçlarına bağlı olarak kuramsal bir boyutu vardır. Tarihte ilk resmi boşanma davası 16. yüzyılda İngiltere'de açılmış; İslam coğrafyasında ilk boşanma da Hz. Peygamber zamanında gerçekleşmiştir. İstatistiklere bakılırsa, o zamanlardan beri tüm dünyada ve Türkiye'de boşanmaların azalmadan arttığı gözlemlenmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Şifre Alfa (α): *Boşanmaların ana kaynağı, görünen bir tek neden olsa da, görünmeyenlerle birlikte birden fazla nedenle beslenir. Diyelim ki ana kaynak maddi geçimsizlik ise, bunun aile içi şiddet ve ahlak-dışı davranışlar yaratması sonucu nedenlerin birbirinin türevi olduğu anlaşılabilir. Boşanmayı salt maddi geçimsizliğe bağlamak, çözümlemeyi "ekonomizm"¹⁸ eksenine kaydırma riskine yol açar.*

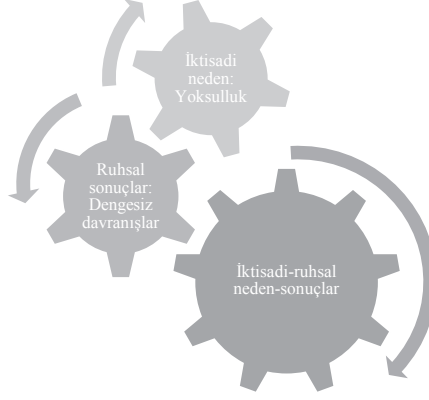
¹⁷ Dikkat edilirse, boşanma sorununun işlendiği bu makalede şifreler ve önermeler Yunan alfabesine (işaretlerine) göre sıralanmıştır, ancak alfabe yabancı olsa da konu son derece tanıdık.

¹⁸ "Ekonomizm", toplumsal yaşamda her şeyi ekonominin belirlediğini öne süren öğretidir; iktisadi belirlenimcilik demektir. Marksçı yazında, her şeyin ekonomik nedenlerle belirlendiği ve işçi sınıfı

Her boşanma *özeldir*, kendine özgüdür. Boşanma kişisel, psikolojik, cinsel, hukuksal, iktisadi, vb. bir ya da birkaç nedenden dolayı gerçekleşebileceği gibi, tüm bunların dışındaki -akla gelmeyen ve hatta akıl dışı- bir nedene de dayanabilir. Boşanmanın başat ve baskın olan bir nedeni başka nedenleri de tetikleyebilir. Ayrıca, boşanmanın öyle nedenleri vardır ki, aynı zamanda boşanmanın bir sonucu haline de gelebilir. Örneğin, psikolojik bir sorun olan alkol ve uyuşturucu bağımlılığı boşanmanın hem bir nedeni ve hem de bir sonucu olabilir. Boşanmanın herhangi bir sonucu, zincirlemeli sonuçlar doğurabilir. Örneğin, boşanmış bir kadın, evli iken sahip olduğu refahı kaybederek daha da yoksullaşırsa, geçinmek için fuhuş yapabilir ve işlediği bu suçtan dolayı cezaya çarptırılabilir. Nedenler ve sonuçların bazen iç içe geçmesi; bunların kendi arasında zıtlık göstermesi söz konusudur. Örneğin, iktisadi bağlamda; bir aile aşırı maddi geçimsizlikten, bir başka aile aşırı lüks tüketim alışkanlığından dolayı boşanma eşğine gelebilir. Bir başka sosyo-ekonomik bir etmen olarak işsizliğin boşanmaya yol açan tek neden sayılabilmesi, diğer nedenlerin etkili olmamasına bağlıdır. Bu, biri hariç diğer değişkenlerin sabit olması (Latince "*ceteris paribus*") varsayımıyla açıklanır. Doğal olarak, işsizliğe karşın evliliğini sürdürme kararlılığını gösteren sayısız çift vardır ve ancak onlar diğer boşanma riskleriyle karşılaşabilirler. Kısacası, boşanma, etkileşim halindeki ve her biri olumsuzluk ifade eden nedensel ve sonuçsal ilişkilerin bir bütünüdür.

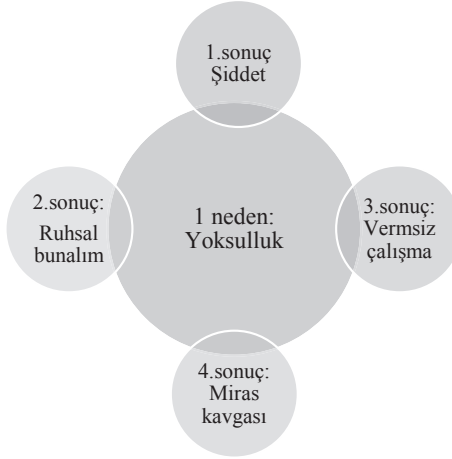
Şifre Beta (β): *Bu çalışmanın bir tezi olarak boşanmanın iktisadi nedenleri ve sonuçları, genellikle/çoğunlukla, diğer iktisat-dışı neden ve sonuçlarla iç içedir; ya onlardan doğar ya da onları doğurur; aralarında bir ilgileşim ve etkileşim bulunmaktadır.*

Boşanma nedenleri ve sonuçları bir çarkın dişlileri gibidir; birbirlerini çevirip dururlar. Boşanmanın bir nedeni, süreç içinde bir sonucu haline gelebilir; aralarında doğrudan/dolaylı bir ilgileşim vardır; yani nedenler ve sonuçlar birbirinin yerine geçebilir (*ikame etkisi*). Örneğin, ailenin yoksul olması eşlerin ruhsal dengelerini bozabilir; ruhsal dengesizlik eşleri çalışmamaya iterek maddi geçimsizliğe sürükleyebilir (*kısır döngü etkisi*) (Şema 2).

Şema 2. Boşanmada İktisadi - Ruhsal Neden-Sonuç İlgileşimi

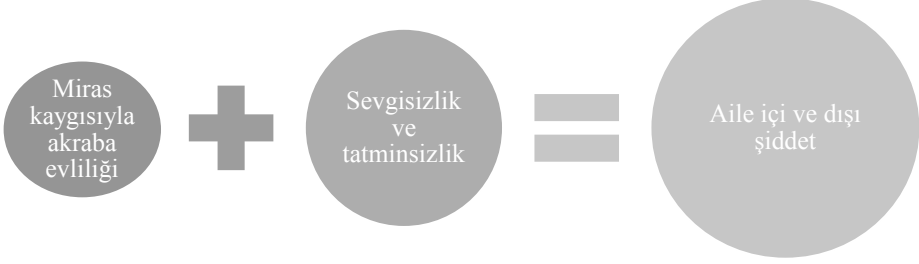
Bazen bir tek boşanma nedeni, birden fazla sonuç doğurabilir: Örneğin iktisadi gruptan bir boşanma nedeni olarak yoksulluk, iktisadi (verimsiz çalışma) ve çoğul iktisat-dışı sonuçlar (fiziksel şiddet gösterme, ruhsal bunalıma girme, vb.) doğurabilir (Şema 3).

Şema 3. Boşanmada Bir Tek İktisadi Nedenin Birden Fazla Sonuç Doğurması

Bir boşanma nedeni (örneğin, feodal yapıdan kaynaklı akraba evliliği), ruhsal ve cinsel yapı gibi kendi grubu dışında başka neden/ler ile birleşerek bambaşka olumsuz bir sonuç kümesi (boşanan eşlerin aile içinden aile dışına ya da aile dışından aile içine uzanan şiddet davranışlarını sergileme) yaratabilir (*büyüme etkisi*). Başlangıçta önemsenmeyen fakat boşanma sürecinde dayatmaya başlayan

iktisadi evlilik sorunu, sevgisizlik ve tatminsizlikle büyüyünce, içi şiddet dolu bir kartopuna dönüşebilir (Şema 4).

Şema 4. *Boşanmada İki Farklı Nedenin Büyük Bir Kötü Sonuca Yol Açması*

Bazen çoğul iktisadi nedenler (parasızlık, işsizlik, vb.) yüzünden gerçekleşen boşanma olayları, mutlaka iktisadi bir sonuç doğurmayabilir, kendisiyle tamamen zıt ve fakat tek türden bir başka, örneğin cinsel sonuçlar (tecavüz, fuhuş, sapkınlık, vb.) doğurabilir (*yön değiştiren etki*) (Şema 5).

Şema 5. *Boşanmada Çoğul İktisadi Nedenlerin Tek Türden Sonuç Doğurması*

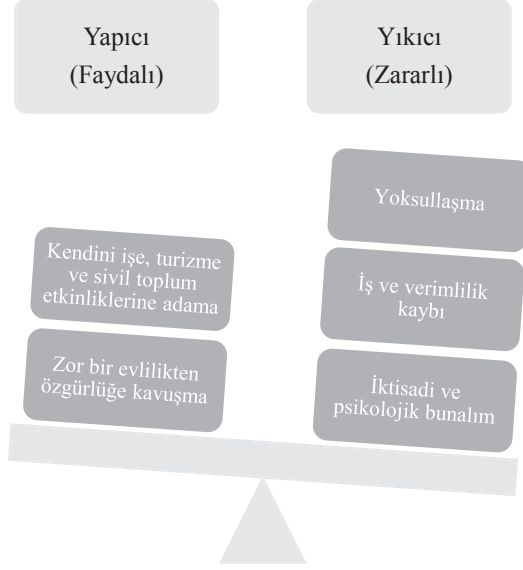
Boşanmaya yol açan her neden, birebir kendi türünde ya da çok farklı türde sonuç doğurabilir; nedenler ile sonuçlar örtüşebilir, fakat her zaman ve her boşanma olayında örtüşmeyebilir; birbirine benzerlik (homojen)/birbirinden farklılık (heterojen) gösterebilir. Nedenlerden biri maddi (manevi), onun sonucu manevi (maddi) olabilir. Nedenler ve sonuçlar arasında koşut (paralel) ya da çapraz (X) ilişkiler kurulabilir. Boşanma sürecinde evli çiftlerin biyolojik, kültürel ve iktisadi kimliği; yani onların yaşları, geleneksel yaşam tarzı, meslekleri, toplumsal konumu, maddi durumları -çocuksuz, çocuklu ya da torun ve hatta aile büyüklerine

sahip olmalarına göre- boşanmanın neden ve sonuçlarını etkileyebilir. Boşanan çift özne, etkilenen iken; onların dışındakiler nesne, etkileyenler konumundadır.

Şifre Delta (δ): *Boşanma, sonuçları itibariyle, bazı çiftler/eşler için şiddetten “kurtuluş” olup mutluluğa yeniden “kavuşma”dır.*

Eğer çiftlerden biri ya da her ikisi, evlilik çatısı altında birbirlerine doğrudan ya da dolaylı olarak şiddet uyguluyorlarsa ve dolayısıyla evlilik onlar için bir işkence değirmenine dönüşüp onları hergün öğütüp ufaltıyorsa; bu durumda eşler boşanarak şiddet ve işkenceden kurtulmuş, sakin ve huzur dolu yeni bir yaşama kavuşma fırsatını elde etmiş olabileceklerdir. Bu olası olumlu ya da yapıcı sonuç, kuşkusuz, boşandıktan sonra çiftlerin birbirine ya da yakınlarının onlara herhangi bir şiddette bulunmayacağı varsayımı halinde geçerlidir. Bunun tam zıddında, mutlu başlayan ve gelişen bir evliliğin bir süre sonra boşanmayla bitmesinin eşlerde yarattığı mutsuzluk halleri de bulunmaktadır.

Boşanmanın sonuçları bir *tahterevalliye* ya da *teraziye* konulursa, yapıcı ve yıkıcı tarafların etkisine göre, bir tarafın daha ağır çekeceği yüksek olasılıktadır. Bu olasılık da her çiftin, yakınlarının ve çevrenin bakış açısı ve duygularına, ayrıca boşanma türlerine göre değişiklik gösterebilir. Siyah ve beyaz renkleriyle ifade edilemeyecek kadar gri alanları daha fazla ve daha baskın olduğu varsayılabilen boşanma olayı, bazı çiftler için başlangıçta yıkıcı (yapıcı) iken ilerleyen süreçte yapıcı (yıkıcı) bir niteliğe bürünebilir. Bu durumda boşanmanın yeni bir hayata kapıların açılması ya da kapanması demek olabilir. Yine de genellikle, iyi niyetle kurulan evliliğin boşanmayla bitmesinin eşler ve diğer taraflar üzerindeki yıkıcı etkilerinin yapıcı etkilerine göre daha ağır bastığı bilinmektedir. (İktisadi içerikli örnekleme için bkz. Şema 6.)

Şema 6. Boşanmanın İktisadi Bağlamda Yapıcı ve Yıkıcı Sonuçları

Boşanmanın yapıcı etkilerinden özgürleşme, yıkıcı etkilerinden ise yoksulluk ön plana çıkmaktadır. Evlilikte çoğaltılan servetin boşanmayla birlikte azalması söz konusudur. Sağlıklı bir evlilik sağlıklı ve zengin bir ekonominin de güvencesidir.¹⁹

¹⁹ Birçok üstünlüğü olan evlenme, yoksul-karşıtı güçlü bir stratejidir. Zagorsky'nin "Evlilik ve Boşanmanın Servet Üzerindeki Etkisi" (2005) adlı kitabında, Amerikalı evli çiftler için şu sonucu varmıştır: "Zenginliği her evlilik yılı için ortalama % 16 oranında artarken boşanmış katılımcıların serveti boşanmadan dört yıl önce düşmeye başlıyor ve % 77'lik bir servet düşüşü yaşıyor." Yeni bir araştırmaya göre ise, boşanmayı çevreleyen mali gerilemeye iki etmen katkıda bulunmaktadır: Evliliğin doğal zenginlik yaratma özelliklerini kaybetme; nafaka ve "boşanma sektörü" gibi devlet tarafından öngörülen maliyetleri kaybetme. Boşanma sektörü; koşulları düzenleyen yasalar, devlet kurumları, avukatlar ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşur. Ayrıca, medeni zenginlik yaratmanın ardındaki nedensellik karmaşık olabilir, ancak üç iktisadi etmen zaman içinde sabit görünmektedir. i-Bir ömür boyu birlikteliğe söz verenler, çocuk yetiştirmek, bir ev satın almak, rahat bir emeklilik için tasarruf sağlayabilirler. ii-Evli çiftler ikamet, sigorta poliçeleri, araba, gıda ve kamu hizmetleri gibi birçok temel unsurun masraflarını paylaşırlar. Bu paylaşım birim maliyetleri düşürür ("ölçek ekonomisi" kuramı). iii- Çoğu evlilik, aile birimi için en üretken olduğu iş bölümünü özendirir. Buna karşılık, birlikte yaşayan çiftler genellikle daha az tasarruf sağlar ve paralarını ayrı tutarlar. Çünkü pek çok kişi tamamen birbirlerine bağlı değildir. Boşanma ile birlikte tüm bu kazanımlar tersine, kayıplara dönüşür. "Pozitif" olan her şey "negatif" değer alır ki buna en çok milli

Şifre Epsilon (ε): *Boşanma, karı-koca arasındaki kavga ve çatışmalarla başlayıp derinleşen aile yönetimindeki bozulmanın nedensel ve sonuçsal ilişkiler bütünüdür. Bu anlayışa göre, boşanmaların miktar ve oranlara bağlı olmaksızın, -sayılarla ifade edilemeyecek boyutta- kuramsal ve gözlemsel bir dizi nedeni ve sonucu söz konusudur.*

Tablo 1’de görüldüğü gibi, tüm boşanmalar; kişisel, psikolojik, çevresel, kültürel, hukuksal, tıbbi, cinsel, teknolojik, politik, küresel, iktisadi ve hatta feminist-iktisadi olmak üzere -kendi içinde karışık/karmaşık- çok yönlü ve derin bir sorundur.

Tablo 1. *Boşanmanın Genel/Kuramsal Nedenleri ve Sonuçları*

Boşanmanın Kaynağı	Boşanmanın Nedenleri	Boşanmanın Sonuçları
<i>Kişisel</i>	<ul style="list-style-type: none">- Evliliğe karşı olmak; evliliğe yatkın olmadığına ilişkin önyargı; zorla evli kalmak- Yanlış ve aceleci eş seçimi- Eşlerin birbirlerine ve çevresine karşı aşırı derecede ahlaksız, çekilmez, kıskanç olması- Sorumsuz davranışlar; cahillik- Ayyaşlık- Evden kaçma- Eşin eski fiziksel güzelliğini kaybettiğini bahane etme; eşini çirkin görme, ondan iğrenme- İnatlaşma, uzlaşmama	<ul style="list-style-type: none">- Sosyopat kişilik (içe kapanma)-Yeniden evlenme;²¹ rakip eşler bulma- Eşlerden birinin evi terk etmesi, onun evsiz kalması- Eşlerin aynı ya da farklı kişilerle tekrar evlenme arayışına girmesi- Boşandıktan sonra tekrar evliliğin asla düşünülmemesi- Üvey anne/üvey baba ile yaşama- Tekdüze (monoton) yaşam

gelirdeki değişme demek olan iktisadi büyüme de dâhildir. Zargosky’nin ideal çözümü basit ve etkileyicidir: “Zenginliğinizi gerçekten artırmak istiyorsanız, evlenin, evliliğinizi koruyun.” (McFlory, 2014; Mielach, 2012).

²¹ Eşlerin yeniden evlenmesi için boşanmanın kesinleşmesi ve (mahkeme kararı hariç) normalde aradan birkaç ayın (kadın için 10 ay ya da 300 gün gibi doğum süresine eşdeğer, hukuk diliyle bir “iddet süresi”nin) geçmesi gerekir.

	<ul style="list-style-type: none">- Gelin ve damat arasındaki büyük yaş farkı; huy, ten ve tin uyumsuzluğu- Evliliğin ilk yıllarındaki uyumsuzluk²⁰	
Ruhsal / Psikiyatrik	<ul style="list-style-type: none">- Kaygı (anksiyete) bozukluğu- Sıkça gerginlik (stres) bunalımları- Başından itibaren boşanmaya niyetlenmek, boşanmaya çalışmak- Eşlerin “ben” ve “sen”den “biz” yaratamamak; bencillik; evliliği “yük” ve “maliyet” olarak görme duygusu- Eşlerin birbirlerini çekici görmemeye başlaması ve başkasıyla evlenme arzusu- Eşlerin birbirlerine yeteri kadar zaman ayırmamaları- Eşler arasında iletişimsizlik; az paylaşım- Aile içinde saygı ve sevginin bitmesi; hoşgörüsüzlük- Aşırı gurur ve kibir- Psikopat kişilik (sürekli hakaret, küfür, dayak, korkutma, öfke, vb. davranışları sergileme)- Delilik, şizofreni, akıl hastalığı	<ul style="list-style-type: none">- “Keşke” ve “belki”lerden oluşan yoğun pişmanlık duygusu- Gururun incinmesi (küçük düşme) hisleri- Mutlu bir evlilikten sonra acı çekme- Mutsuz bir evlilikten sonra sevinme- Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı- İntihar, şiddet uygulama, cinayet- Boşanmış kadına karşı nefret dili, ötekileştirme- Aşırı estetik ve makyaj düşkünlüğü- Yalnızlık/yalnızlaşma²²

²⁰ Härkönen’in (2013: 13) aktardığına göre; boşanma riski evlilik boyunca sabit değildir. Düğünden hemen sonra birkaç evlilik sona ererken, boşanma olasılığı ilk yıllarda artar. Evlilik doyumu genel olarak evlilik yaşamı boyunca gerilese de, boşanma riski -gerekli yatırımlar yapılmadığı takdirde- evliliğin 4. ile 7. yıllar arasında zirveye çıkar.

²² Yalnızlığın ya da yalnızlaşmanın salt boşanmışlar için geçerli olmadığı; kendisini ‘yalnız’ (ve kimsesiz) hisseden yaşlı, genç, herkesin ve hastalık derecesinde çağın psikolojik sorunu olduğu bilinmektedir. Cerrahoğlu’nun (2018) ilginç yorumundan da anlaşılmaktadır ki, yalnızlar için robotlar üretilmeye başlanmış, bir robota S. Arabistan hükümeti vatandaşlık bile vermiş, en son, İngiltere’de Başbakan T. May tarafından “*modern yaşamın gerçeği*” diye adlandırılan bu büyük dramla mücadele etmek üzere “*Yalnızlık Bakanlığı*” kurulmuştur. Öte yandan Turan’ın (2018) belirttiğine göre, 9 milyon yalnız yurttaşın yaşadığı İngiltere merkezli bir araştırma, yalnızlığın günde 15 adet sigara içmesi kadar insana zarar verdiğini bulgulamıştır.

	<ul style="list-style-type: none">- Aşırı estetik ve makyaj düşkünlüğü- Sık sık ani öfke-kızgınlık patlamaları, öfke denetimsizliği	
Aile-içi (Eş, Çocuk) ve Çevresel (Akraba, Komşu, Arkadaş) İlişkileri	<ul style="list-style-type: none">- Eşlerin evdeki şiddetli geçimsizliği ve sorunlarını şiddet uygulayarak çözmeyi alışkanlık haline getirmesi- Eşlerin sürekli küsüp barışması; küsme sürecinde anne-baba evine kaçma, otele yerleşme- Eşlerin toplumda aşırı bilgisiz ve görgsüz davranışı- Eşlerin, pek istemeyerek anne-babalar ile birlikte yaşamaları- Eşlerin anne-babalarının (nene, dede gibi yaşlıların) evdeki çocukları aşırı şımartması- Aile büyüklerinin eş ve çocuklara eğitim, sağlık ve yetiştirme tarzı konusunda içeriden / dışarıdan müdahalesi- Kadının aynı evde yaşlı büyüklere ve/ya engelli kardeşlere hizmetçi gibi bakmaya zorlanması- Evliliği tehdit eden dedikodular- Akraba ve/ya komşular arasında dışlanma- Zorla evlendirilme- Miras kaygısıyla yapılan akraba evliliği- Çocuk yaşta evliliğe zorlanma- Berdel	<ul style="list-style-type: none">- Eşten ayrılınca ayrı evde tek başına; aynı evde anne-baba, kardeş ya da arkadaşlar ile yaşamak- Çocukların travma geçirmesi- Eski ve yeni çocuklara üvey anne-baba-Uyumsuz bir anne-baba yüzünden ergenlik ve çalışma yaşında olmayan (0-15 yaş) çocuğun velayet ve nafaka tartışmasına konu olması- Uyumlu çiftler sayesinde çocuğun, anne-babanın gerçekte boşanmadığı ve bir gün yeniden birleşeceği şeklinde iyimserlik duygusuna kapılması- Eğer boşanma çocuk yüzünden değilse, anne-babanın çocuğa olan sevgisinin ve maddi desteğinin devam etmesi- Boşananların yeni eşlerle evlenmeleri ile üvey anne/üvey baba rollerinin doğması- Boşanmadan ilk etkilenenler eşler olurken, en çok olumsuz etkilenenlerin çocuklar olması: Çocuğun taraf tutmaya zorlanması,²⁴ çocuk haklarının ihmalı, çocuk istismarı, çocuklardan ayrı düşme, çocukların okulda olası başarısızlığı

²⁴ Çiftler boşanınca, karı-koca, *bir derenin iki karşı tarafı* misali birbirinden ayrı düşerlerken, onların anne-babası oldukları çocukları da *“iki arada bir derede”* deyimine konu olabilir ve kimi de derenin içine düşerek bilinmeyen yerlere savrulabilir.

	<p>- Ailede anne-babaların çocuklara, çocukların anne-babaya zulmü²³</p>	<p>- Akraba, komşu ve arkadaşların boşanan çiftlere genellikle çok iyi gözle bakmaması - Eşlerin (ya tekrar birbirleri ile ya da başkalarıyla) yeniden evlenmesi için arabulucuların devreye girmesi</p>
Toplumsal / Kültürel	<p>- Kurulu toplumsal yapı ile gelişen hukuksal yapının çatışması²⁵ - Geleneklerden ve dinden uzaklaşma - Aşırı gelenekçi ya da aşırı modern olma - Aşırı özgür ortam - Kadını ikinci sınıf gören feodal yapı - Eşler arasındaki ırk, din, mezhep, etnik, vb. farklılık ve çatışma - Gürültülü, uyumsuz, saldırgan çiftlerin boşanmasına yönelik “mahalle baskısı” - Eşler arası eğitim düzeyindeki uçurum ya da aynı derecede yüksek eğitilmiş olma - Eşlerin birbirlerine zorla <i>kültürel benzeştirme</i> (asimilasyon) uygulaması</p>	<p>- Eski görgü kurallarından ve geleneklerden uzaklaşma ya da onları yeniden benimseme - Modern bir kültürel çevre edinme - İştten soğuma - Dinden uzaklaşma ya da dine sığınma - Başboş yaşama - Boşanan çiftlerin eski toplumsal yaşamına (boşanmamış gibi) devam etmeye çalışması ya da <i>asosyalleşmesi</i> ya da aşırı sosyal etkinliklere katılması</p>

²³Aile birliği salt karı kocanın birbirinden ayrılmasıyla değil, sözkonusu anne-baba ile çocuklar arasındaki (birinden diğere yönelik) zulümden kaçmak için eşlerin ya da çocukların evi terk etmesiyle de bozulabilir.

²⁵ Evliliğin temelinde ne sadece ekonominin (Marksçı anlayış) ve ne de cinselliğin (Freudcu anlayış) olduğunu ve bu iki anlayışın birbirine üstünlük kuramayacağını vurgulayan İngiliz filozofu Russell (1983-ç: 145), “*Evlilik ve Ahlak*” adlı kitabında, boşanmanın en garip yanlarından birinin, sıkça ortaya çıkan “yasa” ile “töre” arasındaki farklılık ve çelişki olduğunu söylerken; Aydınlanmanın (18. yüzyıl) Fransız filozofu Montesquieu (1998-ç: 373) ise, “*Kanunların Ruhu*” kitabında “boşanma” ile “boş düşürme”nin farkına dikkat çekerken, boşanmanın iki tarafın rızasıyla boş düşürmenin ise eşlerden birinin özellikle de erkeğin çıkarlarına göre gerçekleştiğini belirtir.

	<ul style="list-style-type: none">- Sosyal dışlanma (birlikte çarşıya, eğlence yerlerine gitmeme; arkadaşlarıyla görüşmeyi yasaklama, vb.)- Köyden şehre göçün ve şehirleşme hızının artması- Fal, muska, burçlara (borçlara değil) göre boşanmanın olduğuna inanılması- Kadının yüksek eğitilmiş oluşu ve buna bağlı olarak kendini daha özgür hissetmesi²⁶	
Hukuksal	<ul style="list-style-type: none">- Kanıtlanmış aldatma ve zina- Karşılıklı sert suçlamalar- Nikahsız yaşama arzusu- Boşanmayı kolaylaştırıcı yasalar ve uygulamalar-Saflığından yararlanılarak kandırılarak, korkutularak ya da yanılarak (örneğin, ikiziyle) evlenme- Eşlerden birinin kaybolması- Eşlerden birinin uzun süre (tutuklu ya da mahkum olarak) cezaevinde yatması	<ul style="list-style-type: none">- Boşanma davası açmak; eşlerin kaybetmesi ya da kazanmasına karşılık çocukların kesinlikle kaybetmesi- Yüklü avukat ve mahkeme masrafları- Miras, nafaka ve çocuk velayeti konusundaki anlaşmazlıklar- Anlaşmalı boşanmanın sorunsuz gerçekleşmesi- Çekişmeli boşanmanın eşlerin yeni hayatında gerilim yaratacak şekilde gerçekleşmesi- Mahkeme sürecinin bıkkınlık derecesinde uzaması- Mahkeme sürecinin eşlerin yeniden düşünmesine fırsat vermeyecek kadar hemen (tek celsede) bitmesi- Eşlerden birinin diğerini yaralaması, öldürmesi ya da öldürtmesi- Cinayet girişiminden ya da cinayet işlemekten (katil

²⁶ Boşanmanın, yüksek eğitilmiş çiftler arasında daha yaygın olduğuna ilişkin kanaat ve gözlemler var. Ancak bu, yüksek eğitilmiş olmayı bir *güç savaşı* yönünde kullanan ve zaten kötü ilişki içinde olan eşler için geçerlidir. Aksine, kuramsal olarak yüksek eğitim, ailenin yaşam kalitesini destekleyen değil, destekleyen bir etmendir.

		<p>olmaktan) dolayı ağır adli cezalara çarptırılma</p> <ul style="list-style-type: none">- Çocuğun velayetinin anne, baba ya da ikisine verilmesi (ortak velayet)- Karı-kocalığın bitmesi, ama anne-babalığın devam etmesi- Boşanmaya bağlı gelir yapısındaki değişmeye bağlı başlayan icra takipleri- Aile mahkemesi bünyesinde arabuluculuk- Sosyal hizmetlerin yetersizliği
Tıbbi	<ul style="list-style-type: none">- Eşlerden birinin ağır, kalıcı, süregelen, bulaşıcı hastalıklara sahip olması- Eşlerden birinin uzun süre hastanede tedavi görmesi- Beyinsel ve bedensel yetersizlik- Engelli haller (özürlülük)	<ul style="list-style-type: none">- Tedaviyi reddetme, tedavinin zorlaşması, tedavi arayışı, tedavi olmayı başarma- Mutsuz bir evlilikten sonra eski sağlığına kavuşma- Mutlu bir evlilikten sonra eski sağlığını yitirme
Cinsel	<ul style="list-style-type: none">- Eşlerin tatminsizliği ya da aşırı cinsel isteği- Kısırlık- İktidarsızlık (erkek) ve soğukluk (kadın)- Cinsel ilişkiyi reddetme- Romantik cinsel yaşamdan koparak plastik (yapay) cinsel araçları tercih etme- Doğurganlık yaşının geçmesi- Eşlerden birinin çocuk yapmayı reddetmesi- Zifaf gecesinde yaşanan kötü sürprizler; kadının bakire çıkmaması- Aile içi cinsel suç ve (tecavüz, ensest, başkalarına yatak sınırlarını anlatma, eşini/kızını fuhuş yapmaya zorlama, eşini iradesi dışında pornografiye yöneltme, eş değiştirme (swinger) partilerine özendirme	<ul style="list-style-type: none">- Serbest cinsel hayata yönelme- Normal cinsel ilişki yerine mastürbasyon alışkanlığı kazanma- Namus cinnetleri ve cinayetleri ('törerizm')- Fuhuş yapma, bu sektöre girme- Cinsel suçlara karışma ve sapkın davranışlar sergileme- Evlilik dışı hamile kalma (kadın); hamile bırakma (erkek)

	<ul style="list-style-type: none">- Cinsel sapkınlıklar (eşcinsellik, transseksüellik, pedofoli, zoofili vs.)- Evlilik dışı hamilelikler; evlenip doğurduktan sonra boşanma	
Teknolojik / Medyatik	<ul style="list-style-type: none">- Sanayi devriminin şekil ve ivme değiştirmesiyle²⁷ kadının evden kısmen kopuşu, iş hayatını öncelemesi- İnternet ve sosyal medyaya (eşi ve aileyi ihmal derecesinde) aşırı düşkünlük- Eşlerin birbirini akıllı telefonla izlemesi, kamerayla kayıt altına alması- İleri teknoloji kullanan medya sektörünün (gazete, tv, internet, vs.) haber ve reklamlarla; özellikle televizyonun yayımladığı dizi filmler ve magazin programlarıyla²⁸ evlilik felsefesinin içini boşaltıp onu (özendirdiği) boşanma kültürüyle doldurması	<ul style="list-style-type: none">- İnternet ve sosyal medyaya aşırı düşkünlük; eşi internet ve pornografi ile ikame etme- Medyanın, boşanmış ünlü kadınları 'cinsel nesne' olarak göstermesi
Politik	<ul style="list-style-type: none">- Eşlerin sert ideolojik/politik çatışması, partizanlık- Partilerin aile kurumuna ve kadın haklarına karşı duyarsızlığı	<ul style="list-style-type: none">- Hükümetin, özellikle zayıf gruplarda yer alan; koca şiddetinden kaynaklı boşanmış kadınlara iş ve sosyal güvenlik kapsamında pozitif ayrımcılık uygulaması

²⁷ İngiltere’de başlayan sanayi devrimi, çeşitli aşamalar kaydederek günümüzde “sanayi 4.0” şeklini almıştır. Dünyada ve Türkiye’de boşanmaların artması, sanayileşmenin, bilgi ekonomisiyle özdeşleşen 4. ve şimdilik bu en son aşamasına denk gelmektedir.

²⁸ Günümüzde medyanın aile yapısını, boşanma karar ve tutumlarını farklı yönlerden etkilediğini belirten Doğan (2015:1), 2014’te Türkiye’de 33 ilde 1600’den fazla kişiyle yapılan görüşme sonuçlarını şöyle sıralamaktadır: Katılımcıların % 58,7’i eşlerin boşanma kararı almalarında medyanın etkili olduğuna, % 58,8’i televizyondaki evlendirme programlarının aileleri olumsuz yönde etkilediğine, % 59,4’ü televizyonda yayınlanan bazı dizilerin eşlerin birbirlerini aldatmasında etkili olduğuna, % 69,7’si internetin (Facebook, Twitter vb.) eşlerin birbirlerini aldatmasında etkili olduğuna, % 66,6’sı televizyonun eşler arasında iletişim kopukluğuna neden olduğuna, % 69,3’ü televizyondaki bazı programların aile mahremiyetini olumsuz etkilediğine inanmaktadır.

	<ul style="list-style-type: none">- Hükümetin zayıf, eksik ya da yanlış aile politikaları- Eşlerden birinin politik mülteci sıfatıyla başka ülkeye gitmesi- Başka bir ülkede yurttaşlık hakkını kazanmak için yapılan (anlaşmalı) evliliğin, bu hakkın elde edilmesiyle bitmesi	<ul style="list-style-type: none">- Boşanmayla birlikte mülteci olan eşin yurttaşlıktan çıkmak istemesi ya da çıkarılmaya çalışılması- Evlenmeden önce (ya da boşandıktan sonra) kadın ve erkeğin (yeniden) yakınlaşması (flört etmesi) ve aynı evde nikahsız yaşamaları karşısında politik partilerin tutumlarının farklılık arz etmesi²⁹
Küresel	<ul style="list-style-type: none">- Bireysel ve nikahsız yaşam zemininde ailedeki dönüşümün dünyada yeni ve yükselen bir eğilim haline gelmesi- Dış göç olaylarıyla birlikte, kaynak ülkede evli iken, eşlerin göç ettikleri ülkede ayrılma sorunlarını yaşaması	<ul style="list-style-type: none">- Uluslararası örgütlerin ve devletlerin, nikahsız yaşama ve çocuk yapmama ekseninde gelişen aile kurumundaki sert dönüşümün uzantısı olarak yaşlı nüfus ve sahipsiz çocukların artması karşısında yeni politikalar ve refah devleti modellerini gözden geçirmeye başlamaları- Göç edilen ülkelerde sahte evlilik ve boşanma olayları
İktisadi / Mali	<ul style="list-style-type: none">- Damadın, zengin gelinin evine gelmesi/getirilmesi (iç güveysi evlilik)- Düğün masraflarını ve/ya takıları paylaşmama; masraflardan kaçınma, takıları kaçırma- Evsizlik, sürekli kiralık evlerde yaşam- Eşlerden birinin ya da her ikisinin işsiz olması ya da işsiz kalması³⁰	<ul style="list-style-type: none">- Evliyken çalışma ihtiyacı duymayan kadının boşandıktan sonra iş arayışı ve çalışmaya başlaması- Çalışamayacak durumda olan kadının dilencilik yapması- Mal ve para paylaşımı; paylaşım kavgası- Eşlerin zenginliğinin azalması, yoksulluğunun artması- Kayıpların telafisi için kumar ve şans oyunlarına girişme

²⁹ Yapılan bir alan araştırmasına göre, Türkiye’de milliyetçi-muhafazakâr (sağ) partilerin de tıpkı sosyal demokrat-sosyalist (sol) partiler gibi, gençlerin evlilik öncesinde flört etmelerine çoğunlukla ılımlı-hoşgörülü tutum aldıkları, fakat aynı evde nikâhsız yaşamalarını ise -sol partilerin aksine-benimsemedikleri ve toplum için tehdit olarak algıladıkları anlaşılmaktadır (Çaha, vd., 2014: 100 ve 103).

³⁰ Eşlerden erkeğin işsiz kalmasıyla kadının işsiz kalması sonucu oluşacak boşanma riskinin aynı değildir. Sandalcılar (2012: 226) şu iki farklı görüşe dikkat çekmektedir: Birinci görüş, iş gücü

<ul style="list-style-type: none">- Olanak olduğu halde bir işe girip çalışmamak, kendi yerine eşini zorla çalıştırmak- Yoksulluk, aşırı maddi geçimsizlik- Aşırı lüks tüketim düşkünlüğü- Aile içinde cimrilik; <i>malperest</i> ve <i>paraperest</i> davranışlar- Kumar ve şans oyunlarına düşkünlük- Aşırı borçlanmak, borçlarını ödememek, alacaklıların aileyi tehdit etmesine yol açmak, eşini zorla borçlandırmak- Cimrilik yaparak evin ihtiyaçlarını gidermemek- Eşten habersiz tasarruf yapmak, onun cebindeki parayı almak ve kredi kartını izinsiz ve aşırı kullanmak- Ev içinde ya da başka yerlerde hırsızlık yapmak- Kocanın karısından habersiz başka bir ev açması ve orada da yaşaması- Eşlerden birinin, diğerinin istememesine rağmen, ev kirası ve sabit masraflarından kurtulmak için kaynana-kayınbaba evine yerleşmeyi alışkanlık haline getirmesi	<ul style="list-style-type: none">- Dilenme, dilencililiğe düşme- Evliliğin ve ailenin mesleğinde/işinde ilerlemeyi (kariyer yapmayı) engellediği, buna bağlı olarak mesleğinde yükselmek için boşanmanın doğru bir karar olduğu kanısına varma- Meslek değiştirme; mesleklerdeki kadın-erkek ayrımının³³ evli-boşanmış için de geçerli olmaya başlaması- Karı-kocadan biri çalışmazken boşanma gerçekleşikten sonra eş yardımının kesilmesi- Boşanan çiftlerin, boşanmanın da etkisiyle şehir ve ülke değiştirerek ve iç/dış göç yapmaları- Yer ve meslek değiştirme sırasında <i>geçici</i> (frikisyonel) işsizliğin ortaya çıkması- Boşanan çiftlerden birinin ya da ikisinin iktisadi krizlerden olumsuz etkilenmesi- Boşanmanın ardından eşlerin çalışma ve emeklilik planlarının değişmesi- Yeni/den evlilik yapmanın maddi zorlukları ile karşılaşılması
--	--

piyasasında etkili şekilde yer alan kadın, yer almayan kadına oranla daha fazla boşanma riskine sahiptir. İkinci görüş ise, işgücü piyasasında etkili olamayan erkekler, etkili olan erkeklere oranla daha fazla boşanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. (Ayrıca bkz. Kalmijn, Graaf ve Poortman, 2004: 77.)

³³ Pek çok toplumda meslekler “*yatay katmanlaşma*”nın konusu olarak “kadın işi” ve “erkek işi” şeklinde ayrılır. Genelde “kadın işi” düşük statülü ve ücretli, geçici, güvencesiz olan niteliksiz işlerden, buna karşı “erkek işi” yetki ve sorumluluk gerektiren, yüksek ücretli, sürekli, güvenceli olan nitelikli işlerden oluşur ki, Türkiye’de tarım sektöründe ücretsiz aile çalışanı ve tekstil atölyelerinde asgari ücretle çalışanlar genellikle kadınlardır. “*Dikey katmanlaşma*” ise, aynı eğitime sahip kadın ve erkeğin aynı meslekte farklı iş kademelerinde yer alması demek olup; kadınlar üst yönetim kademelerine erkekler kadar ulaşamamakta ve terfi ayrımcılığıyla karşılaşmaktadırlar (“*cam tavan*” sendromu) (Parlaktuna, 2010: 1222).

	<ul style="list-style-type: none">- Kadının bir iş sahibi olmasına bağlı iktisadi bağımsızlık elde etmesi; iktisadi açıdan özgürleşmesi³¹- Ülkede yaşanan iktisadi krizler³² ve hayat pahalılığı	<ul style="list-style-type: none">- Boşanan eşlerin çocuklarının 12 yaşından sonra çalışmak zorunda olmaları (“çocuk işçiliği”)
Feminist / Feminist İktisat	<ul style="list-style-type: none">- Kadın-erkek eşitliğini ve adaletini çığneme, yok sayma ve bunun ailede koca tarafından sürekli olarak “silah” olarak kullanılması- Toplumdaki kadına karşı ayrımcılığın ve şiddetin ailede koca eliyle meşrulaştırılması- Emek piyasası açısından “yetersiz katılım varsayımı”nın³⁴ konusu olan kadınların bazı sektörlerde erkeklere göre daha düşük bir ücret rejimine tabi tutulmalarının da, başlamış olan boşanma sürecini hızlandırması- Kadının iktisadi (emlak, menkul ve parasal kazançlar) haklarının çığnemesi, kadın emeğinin evde ve işyerinde üretim etmeni olarak	<ul style="list-style-type: none">- Boşanmalardaki artışa bakılarak evliliğin bireysel ve iktisadi özgürlüğün bir engeli olarak görülmeye ve gösterilmeye başlanması- Kötü bir evlenme deneyiminden sonra hiç evlenmeme; başkalarının da evlilik yapmamasını önerme- Boşanmayla birlikte esnek çalışmaya geçiş ve buna göre esnek (genellikle) düşük ücret ve statü ile yetinmeye başlama- Boşanmanın genellikle kadınların aleyhine sonuçlanmasının, feminist hareketlerin de etkisiyle, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletine ilişkin fikir ve politikaların farkındalığına ve etkinleştirilmesine katkı sağlaması

³¹ Kadının tıpkı erkek gibi bir işte çalışıp para kazanmasının doğrudan ve tek başına bir boşanma nedeni saymak, kadına ve haklar paydasında kadın-erkek eşitliği felsefesine bir hakaret olmak dışında, kadını erkeğe karşı daha güçlü yaparak boşanmayı hızlandırdığını düşünmek de yanlış ve boş bir efsanedir. Zira kadının da hem eğitimli ve paralı olması aile birliği ve dirliğine asla zarar değil fayda verir.

³² İktisadi krizler çok çeşitlidir. Örneğin; aylık % 10-50 arası gerçekleşen enflasyon (hiperenflasyon); *enflasyon içinde durgunluk* (stagflasyon); bir yılda en az iki çeyrek dönemde üst üste piyasaların üretimi düşürüp işsizliği artırması (negatif büyüme, resesyon); durgunluğun bir yılı aşması demek olan mali çöküş (depresyon).

³⁴ *Yetersiz katılım çıkmazı/döngüsü*” varsayımına göre, şehirlerde yaşayan düşük eğitimli kadınların; çocuk bakımı, temizlik, yemek pişirme gibi sigortasız-kayıt dışı işlerde çalışma olasılığı yüksektir; fakat aldıkları ücret düşüktür. Şehirli az eğitimli kadınların sigortalı işlerdeki emek arzı düşüktür. Bu kadınların aldıkları düşük ücretlerle kendi kız çocuklarına, yüksek eğitim getirisi sağlayacak harcama yapmaları zordur; onlar da anneleri gibi sigortasız düşük ücretlerle yetineceklerdir. (Ayrıntı için bkz. DPT-WB, 2009: 22.)

	kullanılırken “şeyleştirilmesi” ve tüm birikimlerin kocanın tek hesabında toplanması - Eşlerden birinin ötekini maddi açıdan köleleştirilmesi - Aşırı feodal yapıda boğulma ya da sömürü ve çıkar ilişkilerine dayalı kapitalist yaşamı sürdürme	- Yaşanan iktisadi krizlerin sahte evlilik ve boşanmalara zemin hazırlaması
--	--	---

Dünyada ve Türkiye’de Boşanma Olayları

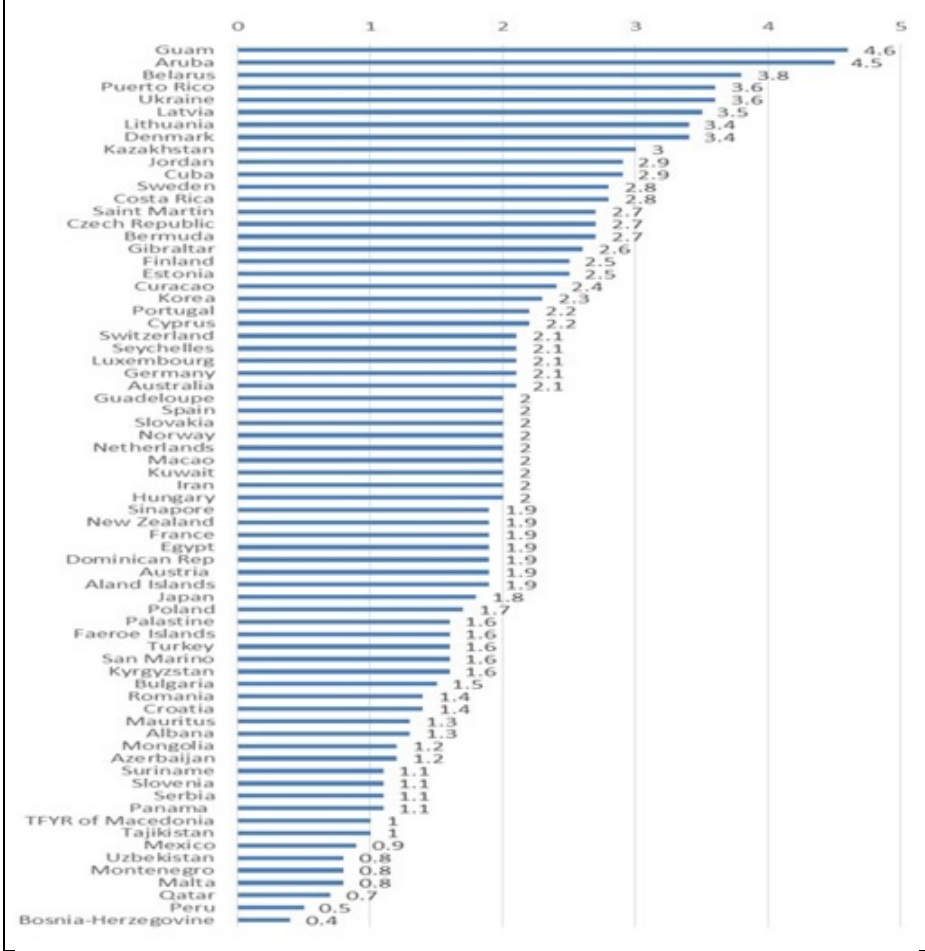
Şifre Gama (γ): *Evlilik bağlarının, -iktisadi ve iktisat-dışı şiddet kaynaklı-gevşemesine bağlı olarak çağdaş dünyada boşanma olayları bir gerçekliğe (realiteye) dönüşmüştür. İstatistikler korkutucudur. Dünyada adeta bir “boşanmalar ligi” oluşmuştur. Türkiye’deki boşanmalar da dünyadaki boşanma olaylarından bağımsız tutulamaz; bir karşılaştırmayı gerektirir.*

Dünya boşanmalar liginde, BM Dünya Demografik Raporu (DS, 2016) 2013 yılı verilerine göre, 71 ülke arasında lider (binde 4.6 ile) Guam’dır. (2011 ve 2012’de lider Rusya idi.) Onu Karayip Adası ve Belarus izlemektedir. İslam ülkeleri arasında 1. sırada yer alan (binde 3 oranı ile) Kazakistan, dünya genelinde 9. sırada gözükmemektedir. Son üç sırada (binde 1’in altında) Katar, Peru ve Bosna Hersek’in yer aldığı boşanma liginde Türkiye ise (binde 1.6 oranıyla) İslam coğrafyasında 8. dünyada ise 49. sırada bulunmaktadır.³⁵ Boşanma oranlarında 2014’te “OECD-29” ortalaması binde 2.5 iken; ABD’ninki neredeyse bunun iki katı kadar yüksektir; fakat “AB-28” ortalaması binde 2 düzeyinde seyretmiştir.

Evlilik sayısı ile boşanma sayısının ters orantılı geliştiği ve evlilikler azalırken boşanmalar ve evlilik dışı doğumların arttığı Avrupa’da; en fazla boşanmalar Portekiz, Belçika, ve Çekya’da; en az İrlanda, İtalya ve Yunanistan’da yaşanmaktadır³⁶ (Eurostat 2017; OECD, 2016). (Ayrıca bkz. Ek-1 ve 2.)

³⁵ Sıralamaya giren ülkelerin derlenen istatistikleri genellikle en iyi tahminlere dayansa da aynı ortak yılı kapsamıyor olabilir. Ayrıca, otokratik/teokratik bazı devletlerin de BM’ye eksik/hatalı veri sunması olasıdır.

³⁶ İstatistiklere çekinceli yaklaşan Hughes (2017), “Boşanma oranları hakkında konuşmanın en zor kısmı, raporlardaki bilgilerin çoğunun yanlış olmasıdır,” dedikten sonra, P.N. Cohen’e atfla, boşanma

Grafik 1. Dünya Boşanma Oranları, 2013 (1000 kişi başına, 71 ülke)

Kaynak: UN, 2016'dan düzenleyen DS, 2016.

Şifre Kappa: Türkiye'de 2012-2016 dönemindeki boşanmalar sayısallaştırılabilir. Resmî istatistiklere göre, evlenme-boşanma sayısı ve hızlarında inişli-çıkışlı gelişmeler kaydedilmiştir. Son beş yılda en yüksek (düşük) evlilik oranı

oranını tahmin etmek için yaşam tablolarının incelenmesi gerektiğini şu saptamayla vurgular: "Ebedi mutluluktan sonra evliliğin iki yolu vardır: boşanma ya da ölüm."

2012'de (2016'da); en yüksek (düşük) boşanma oranı 2014'te (2016'da) gerçekleşmiştir (Tablo 2).

TÜİK'in (2017b) istatistiki bölge birimleri sınıflamasına (İBBS) göre boşanmalar şu özellikler çerçevesinde gerçekleşmiştir:

i-Türkiye'de "boşanma sayısı" 2012'den 2015'e kadar her yıl artmış, fakat 2016'da azalmıştır (bin adet olarak; 2012'de 123.3, 2013'de 125.3, 2014'te 130.9, 2015'te 131.8, 2016'da 126.2).

ii-İBBS'ye göre 12 ana bölgeye (Düzyey 1) ve 24 alt bölgeye (Düzyey 2) ayrılan Türkiye'de, nüfusla orantılı olarak en fazla boşanma, son beş yılda (ortalama 27'şer binle) İstanbul'da (TR1-TR10), en az da Erzurum-Hakkari hattında (1'er binle) Kuzeydoğu Anadolu (TRA) ve (2'şer binle) Ortadoğu Anadolu (TRB) bölgelerinde yaşanmıştır. Doğu'dan (Batı'dan) Batı'ya (Doğu'ya) gidildikçe boşanmalar artmıştır (azalmıştır).

iii-Türkiye'de "kaba boşanma hızı", 2012-2014 arasında sürekli artış, 2015-2016 arasında ise düşüş göstermiştir (2012'de binde 1.64, 2013'te 1.65, 2014'te 1.70, 2015'te 1.69, 2016'da 1.59).

iv-Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu alt bölgeler, 2012-2016 yıllarında genellikle binde 2'in üzerinde olan Ege (TR3), ve binde 2'ye yakın İstanbul (TR1) ve Batı Marmara (TR2), Ankara dahil Batı Anadolu (TR5) ve Akdeniz (TR6) iken, en düşük olduğu bölgeler ise binde 1 ve altında seyreden Doğu Karadeniz (TR9), Kuzeydoğu Anadolu (TRA), Ortadoğu Anadolu (TRB) ve Güneydoğu Anadolu'dur (TRC). Tarım (sanayi) ağırlıklı bölgelerden sanayi (tarım) ağırlıklı bölgelere gidildikçe boşanma hızının arttığı (azaldığı) gözlemlenmektedir.

v-Evlilik süresine göre boşanmalar da önem taşımaktadır. 2015'te yapılan yaklaşık 132 bin evliliğin, en çok (% 35.7) , eşlerin evli kaldığı ve *en riskli dönem* sayılan 1-5 yılları arasında gerçekleşmiş; onu (diğer kritik evre olan) 6-10 yıllık evliler izlemiştir. En az boşanmalar ise % 3.6 oran ile 1 yıldan az sürede evli kalanlarda görülmüştür. 2016'da da yaklaşık-benzer oranlarla sıralama değişmemiştir.

Tablo 2. Türkiye’de (2001-2016 yıllarında) Evlenme ve Boşanma Verileri

Yıl	Evlenme sayısı	Kaba evlenme hızı	Boşanma sayısı	Kaba boşanma hızı
		(‰)		(‰)
2001 ^(r)	544 322	8,35	91 994	1,41
2002 ^(r)	510 155	7,73	95 323	1,44
2003 ^(r)	565 468	8,47	92 637	1,39
2004 ^(r)	615 357	9,10	91 022	1,35
2005 ^(r)	641 241	9,37	95 895	1,40
2006 ^(r)	636 121	9,18	93 489	1,35
2007 ^(r)	638 311	9,10	94 219	1,34
2008 ^(r)	641 973	9,04	99 663	1,40
2009 ^(r)	591 742	8,21	114 162	1,58
2010 ^(r)	582 715	7,97	118 568	1,62
2011 ^(r)	592 775	7,99	120 117	1,62
2012 ^(r)	603 751	8,03	123 325	1,64
2013 ^(r)	600 138	7,88	125 305	1,65
2014 ^(r)	599 704	7,77	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59

Kaynak: TÜİK, 2017a.

Not: (r) Kaba boşanma hızları, ADNKS sonuçlarından yıl ortası nüfus tahminlerine göre hesaplanmıştır.³⁷

II. TÜRKİYE’DE BOŞANMAYI ETKİLEYEN ETMENLER

“Evlenmeden önce gözünüzü dört açın; evlendikten sonra ise yarım kapatın.”

Portekiz Atasözü

Yetişkin insanlar çeşitli amaçlarla evlendiği gibi çeşitli nedenlerle de boşanırlar. Evlilik, mutlu bir aile için “kuruluş” sözleşmesi iken, boşanma ise mutsuz eşler için adeta bir “kurtuluş” mekanizmasıdır. Türkiye’de son beş yıllık dönem, bu mekanizmanın uygar-barışçıl ekseninde işlediği kadar, ilkel-kaba şiddet ekseninde işlediği kötü örneklerle de doludur.

³⁷ TÜİK’in, evlilik ve boşanmalardaki bir önceki yıla göre ortaya çıkan azalmaları “eksi oran” olarak göstermesi gerekirdi.

Şifre Lambda (λ): *Boşanmaya yol açan etmenler “iktisadi” ve “iktisadi olmayanlar” şeklinde iki grupta toplanabilir. Bu etmenler arasında doğrudan/dolaylı olarak geçişgenlik bulunmaktadır.*

Boşanmaya etki eden etmenler kadınlar için genellikle; şiddet, kötü alışkanlıklar, aldatma, duygusal ve cinsel ilişki kaynaklı iken, erkekler için yakın çevrenin dedikodularından etkilenme, kötü alışkanlıklar, şiddet, duygusal ilişki ve maddi sorun kaynaklıdır. Evlilikte yaşanan sorunlar ve boşanma gerekçeleri arasındaki ilişki çok boyutlu ölçeklemenin (ÇBÖ) de konusudur.

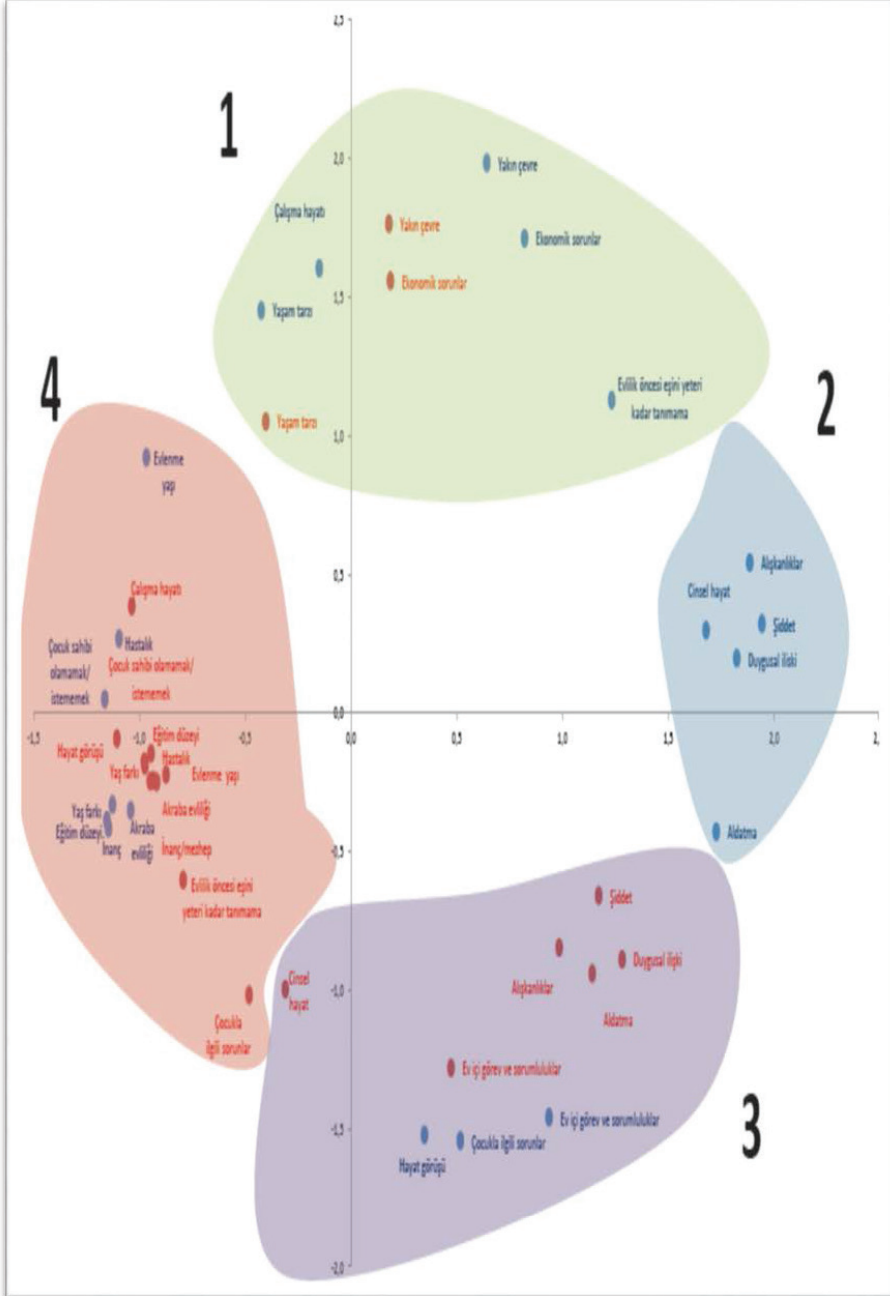
Tuğrut'un (2015: 73-4) ÇBÖ çözümlemesine göre; eşlerin evliliklerinde sorun yaşadıkları alanlar ve boşanma gerekçeleri yirmibir maddede ve dört grupta toplanmıştır. Grafik 2'de gösterilen sorun alanları (mavi) ve boşanma gerekçelerinin (kırmızı) farklılaştığı ve örtüştüğü durumlardan şu çıkarımlar elde edilebilmiştir:

1. *Grup:* Evlilikleri boyunca yakın çevre, iktisadi sıkıntılar ve yaşam tarzı bakımından sorun yaşayan bireyler, bu sorunlarını boşanma gerekçeleri haline de getirebilmektedirler. Bu grupta, yakın çevre kaynaklı boşanan bireyler ayrıca eşzamanlı yaşadıkları iktisadi sıkıntıları da boşanma gerekçesi olarak gösterebilmektedirler.

2. *Grup:* Yeni sorun alanlarından biriyle karşılaşan bireylerin başka hangi alanda sorun yaşayabileceği konusunda bir ön fikir edinilirken; alışkanlıklar, cinsel hayat, şiddet, duygusal ilişki, vb. sorunlarından biriyle karşılaşan bireyin, bu sorunlardan bir diğeriyle de karşılaşma olasılığının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3. *Grup:* Evlilikleri sırasında ev içi görev ve sorumluluklarla ilgili sorun yaşayan, şiddet ve aldatma ile karşılaşan eşlerin yine bu gerekçeyle boşandıkları; ancak çocuklarla ilgili yaşadıkları sorunları ve dünya görüşüyle ilgili farklılaşmaları ise boşanmada gerekçe olarak görmedikleri ortaya çıkmaktadır.

4. *Grup:* Burada sorun alanları ve boşanma gerekçeleri yığın olarak toplanmıştır. Evlilikleri boyunca çocuk sahipliği, yaş ve eğitim düzeyi farkı, akraba evliliği, inanç/mezhep çatışması konusunda sorun yaşayan eşlerin bu gerekçelerden biriyle de boşanmaları yüksek olasılık olarak gözükmektedir.

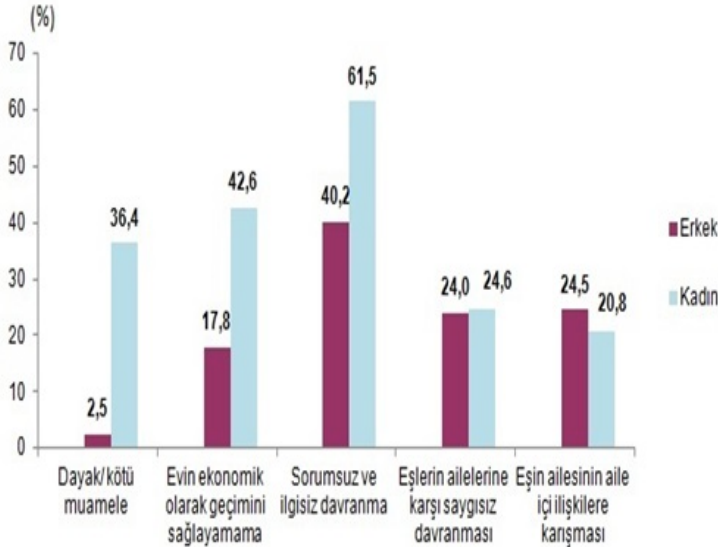
Grafik 2. Evlilik Sorunları ve Boşanma Gerekçeleri Arasındaki ilişki: Çok Boyutlu Ölçekleme

Kaynak: Tuğrut, 2015: 75

Şifre Mü (µ): Boşanma sayısı ve hızı her yıl değişse de, boşanma gerekçeleri genellikle aynıdır; fakat gerekçelerin sırası ve tüm gerekçeler içindeki payı -sosyoekonomik konjunktüre bağlı- doğal olarak değişmeye eğilimlidir. TÜİK'in 2016 bazında yaptığı ve önceki yıllar için de ışık tutacak nitelikte olan boşanma araştırmasına göre şu iki bulgu öne çıkmıştır:

i-Eşler en fazla ev ile ilgili sorumluluklar konusunda sorun yaşadı: Bunun tüm sorunlar içindeki oranı % 5.9'dur. Onu sırasıyla, % 5.4 ile ailece birlikte zaman geçirememeye ve % 5.3 ile sigara alışkanlığı izledi. Eşler arasında en az sorun yaşanan konular ise, % 1 ile eğlence alışkanlıkları ve alkol alışkanlığı ve % 1.1 ile arkadaşlar, görüşülen kişiler oldu.

ii-En önemli boşanma nedeni sorumsuz ve ilgisiz davranma oldu: En az bir kez boşanmış bireylerin boşanma nedenleri incelendiğinde; Türkiye genelinde en fazla boşanma nedenleri, ilk üç sırada; % 50.9 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma, % 30.2 ile evin iktisadi olarak geçimini sağlayamama ve % 24.3 ile eşlerin ailelerine karşı saygısız davranmasıdır. Boşanma nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde; en önemli boşanma nedeni her iki cinsiyette de sorumsuz ve ilgisiz davranma oldu. Bu oran, kadınlar için % 61.5, erkekler için ise % 40.2 oldu (Grafik 3).

Grafik 3. Cinsiyete Göre En Önemli Boşanma Nedenleri (2016)
Not: İlk-sol sütunlar erkek; ikinci-sağ sütunlar kadını göstermektedir.
Kaynak: TÜİK, 2017c.

III. TÜRKİYE'DE BOŞANMANIN SONUÇLARI

Her boşanma parmak izi gibidir; hepsi birbirinden farklıdır.-İ.K.

Boşanma, karı ve kocanın evlilikten daha fazla doyum, fayda ve hatta ödül bekleyip de hayal kırıklığına uğramalarının en dramatik sonucudur. Bireyciliğin ve benmerkezciliğin zirvede olduğu kapitalist/leşen her toplumda ve dolayısıyla Türkiye'de boşanmaların artıyor olması ve tarafların boşanmaya özgü kötü/olumsuz sonuçları yaşamaları son derece normaldir.

Şifre Omega (ω): *Türkiye'de boşanma olgusunu sonuçlarına göre çözümlerken bazı ilksel saptamalar yapılmalıdır:*

i-Her boşanma aile birliğini yıkarken toplumun demografik yapısını da değiştirmektedir.

ii-Boşanmalarda artan, brüt değerlerdir. Evlenenlerin artış oranı boşananlardan daha fazla olduğu için “*net boşanma oranı*” düşük çıkmaktadır.

iii-Her boşanma, toplamsal bir “*sonuç*” olduğu kadar aynı zamanda bir “*neden*”dir. Kötü giden evliliğin bir sonucu olan boşanmanın, toplumdaki huzursuzluğun nedenlerinden birine dönüşmesi yadsınamaz. Boşanmalarla toplumun psikolojisi bozulur.

iv-Boşanmanın sonuçları, sayısal artış bağlamında dikkat çekicidir; ancak söz konusu sonuçların *nitel boyutu* (bkz. Tablo 1) nicel olanına göre daha ağır basmaktadır.

v-Boşanma olaylarının somut artış eğilimine bakıldığında, kapitalizmin sınıfsal çelişkisi salt bilgi ekonomisi uzantılı “*ağır sanayi*”leşmiş (“*sanayi 4.0*”) toplumlarda değil, Türkiye gibi sanayileşen toplumlarda da “*evliler-boşanmışlar*” çatışmasına zemin yaratabilir.

vi-Sanayileşme, şehirleşme, modern yaşam biçimleri ve bunlarla etkileşimde olan üretim araçlarındaki değişimler bu kadar hızlı olmasaydı, boşanmalar da bu kadar artmayabilirdi. Boşanmalar bu kadar artmasaydı, mutsuz çocuklar yetişmeyecek ve dünyanın bir bölümü nefret-öfke-savaşın karanlığına gömülmeyecekti.

vii-Evlilikler ekonomiyle “doğurgan döngü” içindeyken, boşanmalar ise “kısır döngü” yaratır: Her evlilik (tüketim talebi, inşaat yatırımları, üretim gelirleri vb. bazında) ekonomiyi zenginleştirir; zenginleşen ekonomide evlenmeler artar ve gelir-harcama akımı ivme kazanır. Bu durumun tersi gelişmelerine boşanmalar yol açar. Çünkü boşanmalar ekonominin doğasındaki büyüme gizilgücünü azaltır, gelir-harcama miktarlarını yani paylaşılacak pastayı küçültür.

viii-Her evliliğin karı-kocaya mutluluk garantisini vermediği gibi her boşanma da ayrılan çiftler için dünyanın sonu anlamına gelmez. Boşanma, eşlere aile hayatını “yeniden yapılandırma” ya da “yenileme” (restorasyon) için bir fırsat (aynı/farklı kişilerle yeniden evlenmesi) sunabilir.

Şifre Fi (φ): *Türkiye’de son beş yılda boşanmalardaki gelişmelerde çiftlerin aile-içi ve aile-dışı yaşadıkları sorunların doğrudan etkisine karşılık, çiftlerin yaşadığı ülkenin sosyo-ekonomisinde ve politik yönetiminde yapısal ve dönemsel gelişmelerin dolaylı etkisi de olabilir.*

2012-2016 dönemi boyunca Türkiye’nin nüfusuna koşut olarak evlenmeler ve boşanmalar sayısal olarak sürekli artmıştır. Artış oranları ise genellikle pozitifdir. Türkiye’de toplumsal boşanma artışı henüz evlenme artışını aşmamış; bu konuda halen “emniyet kemerleri” tümüyle gevşetilmemiştir. Son beş yılda da ülke -koalisyonsuz- tek parti yönetimi altındadır. Hükümet nüfus, kişi başına gelir ve terörle mücadele gibi aile politikalarına³⁸ da özel bir önem vermiştir.

İnsanların psikolojik yapısı dışında ülkenin yaşadığı sosyoekonomik ve politik gelişmeler de bireylerin ve ailelerin kendilerini şimdi ne kadar mutlu

³⁸ Hükümet, toplumu rahatsız eden boşanmalardaki artışı son zamanlarda TBMM’nin gündemine taşımıştır. Kamuoyunun dikkatlerine sunulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporunda aile, evlenme ve boşanma konuları ayrıntılı incelenerek devleti ve toplumu ilgilendiren ve yasalara dönüştürülmesi beklenen çok yönlü öneriler sunulmuştur. Bu önerilerden aileye yönelik politikalarda paradigma değişimini temsilen eden “Aile Dostu Politikalar” oldukça önemlidir. Bu politikaların amacı öncelikle kamu tarafından üretilen tüm ürün ve hizmetlerin aile birliğini ve bütünlüğünü sağlayamaya katkı verecek şekilde planlanması ve “Aile Dostu” markası oluşturularak ürün ve hizmetlerin marka değerinin artırılması, özel sektörün de bu konuda özendirilmesidir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı öncülüğünde 2013 yılında 8 ilgili Bakanlığın (Çevre ve Şehircilik, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Gençlik ve Spor, Kültür ve Turizm, Milli Eğitim, Sağlık, Kalkınma ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) desteğiyle “Aile Olmak Projesi” imzalanmıştır (TBMM, 2016: 386).

hissettikleri ve geleceğe ne kadar umutla baktıklarını da etkilemektedir. Mutluluk ve umut göstergeleri *yaşam memnuniyeti endeksi*³⁹ (YME) oluşturmaktadır. YME'nin kapsamında bireyin/hanehalkının sahip olduğu aile, çocuk, inanç, gelir, eğitim, sağlık, iş, konut, vb. manevi ve maddi değerler yer almaktadır. Türkiye'de 2012-2016 yılları boyunca mutlu olduğunu söyleyenlerin oranı % 56-61 arasında iken, umutlu olanların oranı ise % 73-77 arasında değişiklik göstermiştir. YME değerleri boşanmadaki gelişmeler ve nicel sonuçlarla birlikte düşünülmelidir (Tablo 3).

Tablo 3. *Türkiye'de Son Beş Yılda (2012-2016) Boşanmalar ve Yaşam Memnuniyeti*

	Boşanmada Gelişmeler ve Sonuçlar	Yaşam Memnuniyeti Endeksi Verileri
2012	*Evlenmelerde % 1.9; boşanmalarda % 2.7 artış *Boşanmaların en yüksek olduğu bölge binde (‰) 2.30 ile Ege Bölgesi *Boşanmaların % 39.6'sı evliliğin ilk beş yılında	*Türkiye'de mutlu olduğunu belirten bireylerin oranı % 61 *Bireylerin % 76.6'sı kendi geleceklerinden umutlu
2013	*Evlenmeler % 0.6 azalma; boşanmalar % 1.6 artış *En yüksek kaba boşanma hızı ‰ 2.25 ile Ege Bölgesi *Boşanmaların % 40.3'ü evliliğin ilk beş yılında	*Mutlu olduğunu bildiren bireylerin oranı % 59 *Bireylerin % 77'si kendi geleceklerinden umutlu

³⁹ Tabakalı iki aşamalı sistematik küme örnekleme yönteminin kullanıldığı YME araştırması, ülke sınırlarındaki hanelerde yaşayan 18+ yaşta T.C. yurttaşları ile yabancı uyrukluları kapsarken; kurumsal nüfusu (üniversite öğrenci yurdu, ceza ve tutukevi, islahevi, yetiştirme yurdu, askeri birlik, kışla, vb.) kapsamamaktadır.

2014	<p>*Evlenmelerde önemli bir değişim yok; boşanmalarda % 4.5 artış</p> <p>*Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il Antalya</p> <p>*Boşanmaların % 39.6'sı evliliğin ilk beş yılında</p>	<p>*Mutlu olduğunu bildiren bireylerin oranı % 56.3</p> <p>*Bireylerin % 73.8'i kendi geleceklerinden umutlu</p>
2015	<p>*Evlenme ve boşanmalarda bir önceki yıla göre önemli bir değişim yok</p> <p>*Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, %₀ 2.77 ile İzmir</p> <p>*Boşanmaların % 39.3'ü evliliğin ilk beş yılında</p>	<p>*Mutlu olduğunu bildiren bireylerin oranı % 56.6</p> <p>*Bireylerin % 74.4'ü kendi geleceklerinden umutlu</p>
2016	<p>*Evlenme ve boşanmalarda bir önceki yıla göre azalma</p> <p>*Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu il, %₀ 2.63 ile İzmir</p> <p>*Boşanmaların % 39.1'i evliliğin ilk beş yılında</p>	<p>*Mutlu olduğunu bildiren bireylerin oranı % 61.3</p> <p>*Bireylerin % 76.8'i kendi geleceklerinden umutlu</p>

Kaynak: TÜİK, 2013a, 2014a, 2015a, 2016a, 2017e; 2013b, 2014b, 2015b, 2016b, 2017f.

Şifre Pi (π): *Boşanmaları ‘gerçek’ ve ‘sahte’ diye ikiye ayırt etmek gerekir. Alt yapısında iktisadi kaygılar olan sahte boşanmalar toplumda pek yaygın olmayan ‘marjinal’ türden boşanmalardır. Çiftlerin vergi bağıışıklığı, yetim aylığı vb. olanaklardan yararlanmak için yapılan sahte evliliklerin bir benzeri sahte boşanmalarda⁴⁰ da rastlanmaktadır.*

Türkiye’de anlaşmalı, danişıklı (muvazaalı) nitelikteki boşanmaların hukukta sahtecilik (dolandırıcılık) suçları kapsamında cezası vardır. Boşandığı eşile birlikte ve fiilen yaşamının doğru saptanması halinde, mevcut yasalara göre⁴¹ SGK haklı olsa da; yoksulluk, işsizlik ve gelir bölüşümündeki uçurumdan dolayı sahte boşanmış kadınlara para cezası verilmediği, verilse de iptal edildiği görülmektedir.

IV. DİYALEKTİK TARTIŞMA: BOŞANMA OLGUSUNA ÜÇ YAKLAŞIM

“Kitaplardan önce kendimizi okumaya çalışalım.” - Mevlana

Üç türlü evli vardır: Hiç boşanmamak üzere evlenenler, koşullara göre boşanacak olan evliler, mutlaka boşanmak için evlenenler. Bir de hiç boşanmayanlar vardır ki, onlar zaten evli değil, bekar olanlardır. Bekarlar için eşten boşanmanın kolay oluşu, kaba bir ironidir. Samimi evliler açısından ise boşanma, eşinin ölümü

⁴⁰ Baba ya da annesini kaybeden on binlerce bekar kadının, devletten 900 ile 2 bin TL arasında yetim aylığı aldığı Türkiye’de, 2016 yılının başında SGK, yaptığı ani denetimlerde 22 bin çiftin bu maaş için resmi olarak boşandığını ancak birlikte yaşamaya devam ettiğini, ayrıca anlaşmalı boşanmaların yanı sıra maaş alabilmek için özellikle genç kadınların 70-80 yaşındaki akrabaları ile evlilik yaptığını ortaya çıkarmıştır (İnmez, 2016). Öte yandan, SGK’nin dava edildiği iş mahkemeleri ve Yargıtay’dan, mağduriyet vurgusu ve vicdani kararlarla sahte evli ve sahte boşanmışların lehine sonuçlar alındığı da görülmüştür.

⁴¹ 5510 Sayılı Kanun’da yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan ya da dul kalan kızlarının, her birine ölen sigortalının aylığının % 25’inin bağlanacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıklarının kesileceği ve bu kişilere ödenmiş olan tutarların, 5510 sayılı Kanun’un yersiz ödemelerin geri alınması hükümlerine” göre tekrar alınacağı belirtilmiştir (Özbolet, 2013).

ile eşdeğerdir. Pek ilgi görmese de, evliliğin boşanma üzerine kurulduğuna dair medyatik kuramlar da vardır.

Aile birliğinin bozulması demek olan boşanma, çıkar ve sömürü çarklarıyla dönen kapitalist dünyanın ve o dünyanın bir parçası olan Türkiye'nin de bir gerçeğidir. Türkiye'nin bir *boşanma haritası* vardır. Nüfusu fazla, sanayi endeksi yüksek, şiddetin yaygın olduğu illerde boşanma olaylarına sıkça rastlanır. Boşanma, tüm zamanların sorunudur: Evliler dün de boşanıyorlardı, bugün de boşanıyorlar, yarın da boşanacaklar. Son 5-10 yılda boşanma olayları arttıysa, bunun özel (bireysel) ve genel (toplumsal) nedenleri vardır. Boşanmanın sonuçları da yine özel ve genel olarak ortaya çıkmaktadır.

Bazı ülkelerde görüldüğü gibi, eğer boşanma oranları azalıyorsa, bunun nedenlerinden biri aile-içi ve dışı kötü etmenlerdeki sertleşmenin yanısıra, evlenme yerine resmi bağ olmaksızın ortak yaşamın tercih edilmesidir. Metafizik inançları ağır basan insanlar boşanmayı kadere ve astrolojiye bağlarlar. Oysa gerçekte boşanma alinyazısı değil, yazılı ya da yazılı olmayan toplumsal sözleşmenin çiğnenmesinin ve ayrıca burçlara göre değil, olsa olsa maddi/manevi tahsil edilemeyen çeşitli borçlara göre gerçekleşen bir olaydır.

Bir çift eskiden çocuklarıyla birlikte “dar aile”, “şehir ailesi”, “yeni yerel (neo-lokal) aile” ya da “çekirdek aile” iken boşanınca, yani çekirdek kırılınca, geride kalan ve birinin evinde yaşayan çocuklarla bu kez “tamamlanmamış aile”, “yarım aile”, “artık aile”, “eksik aile” şeklinde modern aile yapısını olumsuzlayan yeni bir tanımlama ile karşılaşmaya başlamıştır.

Boşanma, karı-kocanın artık kendilerinden beklenen görev, sorumluluk ve işlevlerini yerine getiremediğini gösteren –kuramsal bağlamda diyalektik⁴²- aile temelli dramatik- bir sosyo-ekonomik olay niteliğindedir. Türkiye odak alınarak bu olaya; GZFT çözümlemesi, feminist iktisat disiplini ve oyun kuramı olmak üzere üç farklı açıdan yaklaşılabılır.

⁴² Aristo ve Sokrat'tan beri Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen “*diyalektik*”, genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yolu olup sav (tez), karşı sav (anti tez) ve birleşim (sentez) aşamaları izlenerek, çelişkili yollardan taraflar ikna edilir.

GZFT Yaklaşımı

Şifre Ro (p): *Evlilik ve boşanma, düşman kardeşlik; zıt kutuplardır. Duruma göre her birinin, iktisadi ve iktisat-dışı alanlar bakımından güçlü (G) ve zayıf (Z) yönleriyle birlikte yarattığı çeşitli fırsat (F) ve tehlikeler (T); yani bir GZFT boyutu vardır.*

Türkiye'nin kültürel, sosyo-ekonomik yapısı ve beklentilerine bakılırsa, aşka ve evliliğe sanat ve estetik yakıştırılır, üzerine türküler yakılır; fakat boşanmaya asla iyi gözle bakılmaz. Bu çerçevede boşanma evliliğin asimetrik şekli ise, bu iki olgunun karşılaştırmalı bir GZFT çözümlemesi yapılabilir. Pek çok kurum, faaliyet ve olaylar gibi evliliğe ve boşanmaya da uyarlanabilen GZFT modelinin üzerinde durup yürüdüğü iki ayak var: Birincisi, evlilik ve boşanmanın güçlü, zayıf, fırsatçı ve tehlikeli yanlarını tanılamak ("*teşhis ayağı*") (Şema 7 ve Tablo 4); ikincisi de, güçlü olanların zayıf düşmemesi, zayıf yanların güçlendirilmesi, fırsatların gerçekleştirilmesi ve tehlikelerin de elenmesi için alınması gereken önlemleri uygulamaktır ("*tedavi ayağı*").

Tablo 4 – Şema 7. Evlilik ve Boşanma İçin GZFT Matrisi

• Hedefe ulaşmada özgüven sağlayan unsurlar...

• Hedefe ulaşmayı engelleyen/geciktiren unsurlar...

• Hedefe ulaşmada anlam ve değer taşıyan unsurlar...

• Hedefe ulaşmada ciddi endişe yaratan unsurlar...

	G (++)	Z (-)	F (+)	T (--)
Evlilik	++ Evlilik, birçok yoksunluğu bünyesinde barındıran bekarlığın <i>fırsat maliyetidir</i> ⁴³ ve kişiler bireysel faydalarını ortaklaştırarak ençoklaştırırlar; ençoklaştırdıkları faydalarını da ortaklaştırırlar. ⁴⁴	- Bazıları için evlilik, kariyer yapmanın “ <i>fırsat maliyeti</i> ”, yani vazgeçilendir. Görev ve sorumluluk bilinci gelişmemiş eşlerin kendileri gibi dünyaya getirdikleri çocukları da sorunlu yetiştirirler; ki bunun sosyoekonomik maliyetlerinin gelecek kuşaklara da	+ Evlilik, bir fayda-maliyet hesaplaşmasıdır. Eşler, evlilikte ortak faydayı artırıp ortak maliyeti azalttığı oranda evliliği sürdürürler.	-- Kadının; kocası ve iktisadi çevresi tarafından öncelikle <i>üretim aktörü</i> olarak değil, <i>üretim faktörü</i> olarak görülmesi ve ataerkil (patriyarkal) toplumun bir özelliği gereği, kadının, bir üs olarak görülen çocuk yapmaya zorlanması ve böylece kadının özgürleşmesine ket

⁴³ *Fırsat maliyeti*, ulaşılmak istenen iki amaç varsa, birine ulaşmak için diğerinden vazgeçmek demektir.

⁴⁴ Bu durum, bireylerin-ailelerin ve işletmelerin iktisadi karar ve davranışlarını inceleyen “*mikro iktisat*” kuramında geçen “*fayda ençoklaştırması*” ya da “*maliyet enazlaması*” ilkesine göre

		aktarıma olasılığı vardır (<i>negatif sürdürülebilirlik</i>).		vurulması bazı yörelerde yaygındır.
Boşanma	++ Genel olarak övülecek bir tarafı olmamasına karşın, boşanan çift, eğer maddi kazanç, harcama ve tasarruf konusunda bireyselliğine çok düşkün ve özgüvenli ise, bu aşamada tüm iktisadi duygularını tatmin edebilir.	- Çiftlerin deneyimlerine bakılırsa, evliken elde ettikleri ve biriktirdikleri maddi kazançları ve manevi kazanımları, boşandıklarında birden ya da bir bir kaybettikleri görülmektedir. Bu durumda, boşanma olayı evlenmenin dramatik bir deneyi olarak yaşanmış olmaktadır.	+ Eğitilmiş olduğu halde kocası izin vermediği için çalışamayan kadın, boşandıktan sonra eğitimine uygun bir işte çalışmaya başlayabilir.	-- Feministlerin ve feminist iktisatçıların davası olan, kadın-erkek ayrımcılığına bir de evli kadın-boşanmış kadın ayrımcılığı eklenir ve bu ikili toplumsal cinsiyet eşitsizliği emek ve hizmet piyasalarında daha fazla görülür. Emek piyasası evli kadın yerine daha az boşanmış kadın emeği talep ederken, diğer piyasalar da kadın ve boşanmış olanları daha düşük ücret ve statüye layık bulacaktır.

açıklanmaktadır. Evlilikte elde edilen gelirler, sahip olunan taşınır-taşınmaz kıymetler ve artan refah sayesinde toplam fayda (TF) ençoklaştırılır. TF'nin en çok (maksimum) olduğu noktada, (evlilikte) tüketim/harcama miktarında en son bir değişimin TF'de yarattığı değişime denk olan "*marjinal fayda*" (MF) sıfır olur. TF gittikçe azalmaya başlayınca, eşler tatminsiz kalmaya ve buna bağlı olarak MF negatif değerler almaya başlar ("*azalan marjinal fayda ilkesi*"). İşte MF azalarak sıfırın altına düşünce boşanma riskleri doğar ve evliliği tehdit edecek şekilde harekete geçer. Buna göre, evli iken ulaşılan en-çok fayda, boşanınca sağlanacak en-çok faydanın altına düşecekse; bir başka deyişle, boşanınca elde edilecek fayda evliken sahip olunan faydayı aşacaksa, eşler evliliği sürdürmekten vazgeçip boşanma kararını gerçekleştirebilirler ve boşanma onlar için bağları çözülen evliliğin "çözüm kümesi" şeklini alır. Bilinmelidir ki, eşler, ellerinde fayda-ölçer bir alete sahip değiller ve öyle bir aletle hareket etmemektedirler.

Sifre Sigma (σ): *GZFT modeline göre; eğer evlilik, mutlu bir aile için temel yapı ise, her etkin (aktif) boşanma riski de o evliliği sarsan ya da fay hatları üretme gizilgücüne sahip çeşitli şiddetteki birer depremdir. Ailenin -deprem etkisi yaratan- bir boşanma ile çökmemesi için o riskleri edilgen (pasif) hale getirecek önlemler alınmalıdır. Şöyle ki:*

i-Öncelikle değerler düzeni korunmalı: Eşler, aileyi ayakta tutan sevgi, saygı, hoşgörü, destek, güven, çalışma, yeterli gelir, dengeli harcama-tasarruf, vb. maddi-manevi değerlerin en yüksek derecede bilincine ulaşarak bu değerlerin yaşamsal önemini kendilerine ve çocuklarına sürekli hatırlatmalıdırlar.

ii-Güçlendirme yapılmalı: Evde eş ve çocuklar arasında sözlü ve fiziksel gerilim ve şiddet yaratıcı unsurlara karşı diyalog ve şeffaflık tercih edilmeli; böylece aile binasının zayıf kolonları güçlendirilmiş olunacaktır.

iii-Eve manevi alarm ve kamera takılmalı: Aileyi dışarıdan huzursuz eden unsurlara karşı eşler uyanık olmalı, kötü niyetlilerin bir hırsızmış girip ailedeki mutluluğu çalmasına izin vermemeli; evin zedelenmiş güven anahtarlarını bile değiştirmelidirler.

iv-Evliliğe makyaj yapılmamalı: Bir evliliğin olduğu gibi görünmesi ve görüldüğü gibi olması durumunun aksi yaşandığı andan itibaren boşanma sinyalleri verilir. Eşler gibi evlilikler de yaşlanır; bir evliliği gençleştirmenin yolu eşlerin aşırı makyaj ve estetik yapmasından değil, sağlıklı yaşam için gerekli ilke ve kurallara uymasından geçer. Bedensel ve ruhsal hastalıklara yakalanmamak için gösterilecek her çaba, evliliğin sürdürülebilir olmasına⁴⁵ hizmet edecektir.

v-Baştan iyi evlilikler yapılmalı ve/veya iyi evlilikler örnek alınmalıdır: Böyle bir davranış, boşanmanın 'panzehiri' olabilir: İdeal olan iyi evlilik yapmaktır; bu mümkün olamamışsa, süreç içerisinde, evliliği iyi gözükten usta eşlerden çeşitli

⁴⁵ Eşlerin genetik yapısı dışında sağlıklı yaşam çabasına bağlı olarak, anne-babaların soyunun devamının güvencesi olan çocukların da sağlıklı doğup büyümesi, ayrıca hastalıklara bağlı boşanma riskinin ortadan kalkması ve dolayısıyla toplumun geleceğinin de belirlenmesi söz konusudur ki, buradan bir "sürdürülebilir evlilik" kavramı elde edilebilir. Yani evlilik salt karıkocayı değil, toplumsallaşmayı, doğayla barışık yaşamayı ve hatta uygarlaşmayı ilgilendirdiği için sürdürülebilir olmak durumundadır.

yardımlar alınabilir, hatta uzman psikolog desteğine başvurulabilir. Amaç, evliliği kurtarmak, boşanma tuzağına düşmemektir.

vi-Piyasalaştırılan ve genellikle boşanmayla sonuçlanan evliliklerden kaçınmalı: Kapitalist düzen evlilik arz ve talebine de piyasa mantığıyla yaklaşarak taraflara yeni bir kazanç kapısı (sektör) yaratmıştır. Bu, görücü usulünün medya (tv, gazete, internet) aracılığıyla piyasalaştırılmış şeklidir⁴⁶. Ayrıca, ekonomi için iyi olanın her zaman aile birliği için iyi olmayabileceği varsayılırsa, boşanma da ekonomi için iyi bir gelişme sayılmayabilir.⁴⁷

Feminist İktisat Yaklaşımı

Şifre Teta (θ): *Boşanma olgusu, kadını ilgilendiren tarafla feminizmin ve feminist iktisadın da sınırlarına girer. Ekonomide ve yaşamın diğer alanların sunduğu olanaklar ve fırsatlar bazında kadın-erkek eşitliğini savunan “feminizm” öğretisi, 1960’lardan günümüze, -kimine göre-, kadınların kocalarından boşanmalarını hızlandırmış⁴⁸ ve aynı zamanda boşanmadan doğan hakları elde etmesini sağlamıştır.*

⁴⁶ Gelin ve damat adaylarının evlenme arzuları, -Türkiye’de son zamanlarda izlenme rekorları kıran ve o derecede de aile ahlakını zedeliyor diye RTÜK tarafından astronomik cezalara çarptırılan-televizyon programlarında gösteri ve eğlence metasına dönüştürülmüştür. Bazen evlilikle sonuçlanan bu ‘piyasa’ gönül işleri, bir süre sonra ‘piyes’ konusu olunca ikinci perdesinde boşanan çiftlerin oynadıkları görülmektedir. Kadın ve erkeklerin evlilikle ilgili özel duygularını ve beklentilerini reklama kamusalılaştırmaları doğru mu, tartışılır.

⁴⁷ “Neden daha çok boşanma ekonomi için iyi bir işarettir?” diye soran Weissmann (2014), “Öyleyse, birbirlerine vedalaşmak yerine, eşler tatmin edici olmayan ilişkilerinde bunu yaparlar” diye yanıtladıktan sonra şu çarpıcı alıntılarını yapar: Bloomberg tarafından aktarılan Arizona Üniversitesi’nden J. Schaller’in 2013’te yayımladığı rapora göre, işsizlik oranındaki 1 puanlık artış, boşanma oranındaki % 1.7’lik düşüşle ilişkilendirilmektedir. Maryland ve K. Carolina Üniversitelerindeki araştırmacılar, durgunlukların üniversite eğitimi almayan kadınların evliliklerini sona erdirmeye olasılığının yüksek olduğunu; Moody’s Analytics’in baş ekonomisti M. Zandi ise, bugün ekonominin normalleşmesiyle birlikte aile dinamiklerinin de normalleştiğini; doğum ve boşanma oranlarının arttığını belirtmektedir.

⁴⁸ S. Coontz, bir röportajında, feminizmin iyi evlilikleri kötüleştirmediğini, ancak kadınlara mutsuz ya da haksız evliliklerden kurtulma fırsatı tanıdığını, bu anlamda 1970’ler ve 80’lerdeki pek çok boşanmanın katalizörü olduğunu; ayrıca feminist reformların kadının daha iyi işlere girmesini, eşit ücret ve terfi almasını sağladığını anlatmaktadır (Brooke, 2011).

Feminizmin, kadının iktisadi yaşamdaki rolüne vurgu yapan; cinsiyet ayrımcılığının önlenerek kadının toplumsal yaşamında daha fazla ön plana çıkmasına yönelik iktisadi düzenlemeleri içeren "feminist iktisat" disiplini⁴⁹, kadın istihdamı, ücret ve gelir bölüşümü ve iktisadi büyümede paydaşlığı konusundaki iddia ve politikalara sahiptir (Şema 8).

Boşanmanın hafif bir konu olmadığını hatırlatan Thomson (2014), boşanmanın aileleri duygusal olarak nasıl etkilediği kadar ekonomide sahip olduğu etkiye de odaklanmanın önemli olduğunu vurgular: Boşanma, ekonomi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir ve bazen kaçınılmaz olmasına rağmen insanların bunu önlemeye başlamış yolları vardır. Yaşlılık çağında evlenmek ve evlilikten önce parasal istikrarı sağlamak çiftlerin boşanmamalarını garanti altına almaya çalıştıkları katı yollardır. Boşanma oranı düşmeye devam eder ve aileler daha çok çift gelirli hale gelirse, ekonomi gelişecektir. Lin (?) de, boşanmanın cinsiyete dayalı bir deneyim olduğunu ve yüzden erkekleri ve kadınları aynı şekilde etkilemediğini belirtir; erkeğin ve kadının boşanmasının iktisadi sonuçlarına feminizm açısından bakar.

Boşanmanın iktisadi sınırları	<ul style="list-style-type: none">•Boşanma, pahalı bir olaydır; eşlerin maddi ve mali birikimi bölüşülünce kayıplar artar.•Boşanma, dul kalan ve yeniden evlenenler bakımından açık/gizli iş gücü ve verimlilik israfıyla doludur.
Boşanmanın kadınsal sınırları	<ul style="list-style-type: none">•Boşanma olayları, eril egemen toplumda kadınlar aleyhine gelişir ve kadınlar en çok ezilen taraftır.•Boşanmış kadınlar genellikle "öteki" muamelesi görür ve eski koca-yeni sevgili (koca) arasında sıkışıp kalır.
Boşanmanın feminist iktisat sınırları	<ul style="list-style-type: none">•Boşanmış kadınlar, ailesinin yanısıra eski işini de kaybedebilir ve yeni iş bulmakta çeşitli engellerle karşılaşabilir.•Eril egemenliğin baskısı, dul kadınların her türlü ücrete razı olmasına ve/ya nafakaya bağımlı yaşamasına yol açabilir.

Şema 8. Boşanmanın Feminist İktisat Sınırları

⁴⁹ Feminist hareketlere kadar, ekonominin erkeklerle özdeşleştirildiği zamanlarda kadının çocuklara bakımı sistematik olarak ücretlendirilmiyordu ya da bakım ücretleri ulusal gelire dahil edilmiyordu. Oysa kadının bakım hizmetlerinin en az araba üretimi ya da bitkiler kadar önemli olduğunun farkına feminizm sayesinde varılacaktı (The Economist, 2015).

Şifre Upsilon (v): *Feminist iktisat, kadının iktisadi kimliğinin görünürlüğüne ve farkındalığına vurgu yaparken; kadının refahının erkeğe karşı ya da ona rağmen değil erkeğiyle birlikte artırılmasını, düzeltilmesini ve korunmasını savunur. Erkeklerin kararları ve görüngüleri egemen ve ana akım (Neo-klasik) iktisat politikaları da kadınları orantısız bir şekilde etkilediği için feminist iktisatçılar buna meydan okumaktadırlar ve Kabeer'e (2016) göre, bu yüzden feminist iktisatçılara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.*

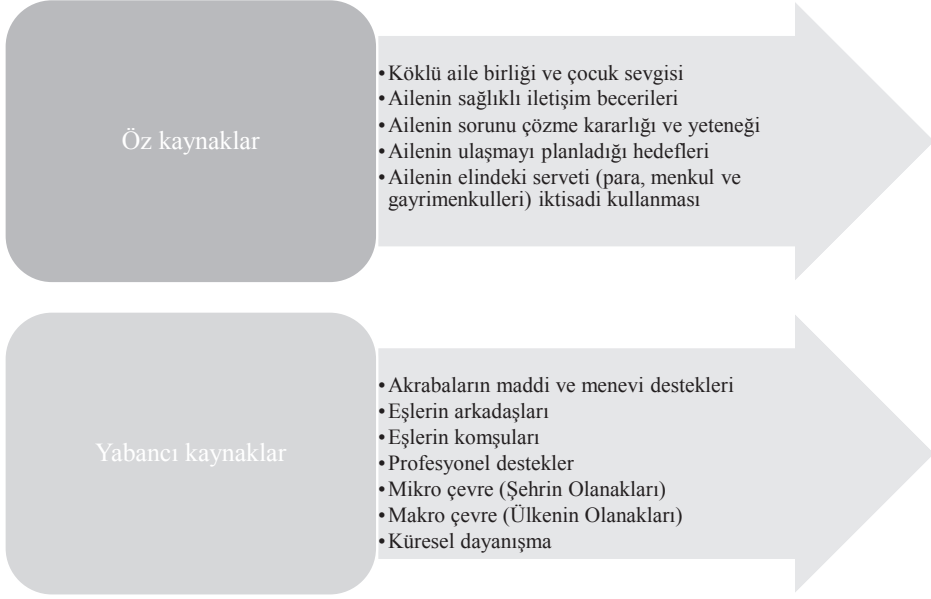
Eril egemen toplumlarda kurulu düzenin erkeklerin aleyhine dönüşmesini beklemek zor olmuştur. Feminist hareketin kök saldıği Batılı toplumlarda erkekler de kadınların aynı haklar havuzundan beslenmesine inandılar. Feminizm, boşanmayı, sağlıklı evlilikle sağlıksız olanının birbirinden ayrılması için eleyici bir araç olarak gördü ve sağlıklı evliliklerin ayakta kalmasına destek verdi.

Boşanmalardaki artışın faturasını, özgürlük ve aile reisi tekeline elinde bulduran erkeklere karşı kadının özgürleşmesini ve iktisadi bağımsızlığını savunan feminizme ve feminist iktisada çıkartmak erkekçi bir tepkiden öte hiçbir bilimsellik ifade etmeyecektir. “Boşanma devrimi”, feminizm tarafından övülen değil, boşanmalardaki artışın iktisadi büyümeyi (ulusal gelirdeki değişime) neden olumsuz etkilediği (Hauray, 2012) yönünden çözümlenmeyi gerektiren bir sorundur. Öte yandan, çiftler boşanınca, harcamaların ikiye katlanacağı ve başkasına gelir olarak kaydedileceğini, dolayısıyla büyümenin negatif (ekonominin daralması) değil pozitif değer alacağını (ekonominin genişlemesi) iddia eden iktisatçılar (Paltt, 2011) da var. Boşanmanın, varlığına son verdiği evliliklere halen -bir üstünlük olarak- “zenginliği arttırıcı” ve “yoksulluk karşıtı strateji” (McElroy, 2014) olarak bakanlar mutlak çoğunluktadır.

Boşanma, üç aşamalı bir sorundur: Boşanma öncesi yoğun gerginlik ve çatışmalar; boşanma sırası; boşanma sonrası doldurulması zor olan boşluklar. Bu sorun, feminist iktisat açısından ailenin “öz kaynakları” ile “yabancı kaynakları”⁵⁰

⁵⁰ Aile için de geçerli olan öz ve yabancı kaynaklar aslında şirketlerin de mali kaynaklarını oluşturur. Örneğin, şirketin paydaşlarının sermayesi, yedek akçeleri ve karşılıkları “özkaynakları”; şirketin bankalardan aldığı krediler ve borç bulmak için çıkardığı tahviller ise “yabancı kaynakları” oluşturur.

harekete geçirerek çözebilir. Tersinden okumak gerekirse, bir aile, kendisinin geliştirdiği öz kaynakları ve dışarıdan aldığı yabancı kaynakları tüketirse, işte o zaman yıkılır yani boşanma gerçekleşmiş olur.

Şema 9. Boşanmaya Karşı Bir Feminist İktisat Çözümü

Kaynak: Canel, 2011: 27. (Yazar tarafından geliştirilip şematize edilmiştir.)

Oyun Kuramı Yaklaşımı

Şifre Ksi (ξ): Birey ve şirketlerin iktisadi davranışlarını inceleyen mikro iktisatta geçen ve (kendisi de boşanmış olan) J. Nash'in geliştirdiği "Oyun Kuramı"(Game Theory), boşanan çiftlere de uyarlanabilir. Oyun Kuramı, bir karar biriminin (eşlerden birinin) kazançlarının, diğerlerinin tepkilerine bağlı olduğu karşılıklı olası en iyi stratejik karar seçeneklerini inceler.

Tek eşli (monogami) evlenenler gibi boşananlar da en az iki oyuncudur. İki ya da çok oyuncunun, seçenek kararlar vererek kendi çıkarını artırma kaygısı çok eşli (poligami) evliliklerde de geçerlidir. Amstutz'a (2015) göre, bir çatışma oyun süreci olan boşanma olayında şu sıra izlenmelidir: Bir; çatışmanın tarafları neyin önemli olduğunu belirlemelidir. İki; taraflar (ailenin) ortak çıkarlarının ve genel

refahının nasıl düşünülüp planlanacağı açıklığa kavuşturmalıdır. Üç; taraflar çatışmayı değerler bazında yeniden kavramlaştırmaya çalışmalıdır. Son olarak, taraflar iletişim ve müzakerede seçenek yaklaşımlar keşfedebilirler.

Şifre Zeta (Ζ): *Boşanma için de geçerli olan “statik oyunlar”, veri bir zaman dilimi içerisinde tüm kararların bir kere ve eşanlı verildiği; “dinamik oyunlar” ise, bir zaman diliminde çok sayıda kararın verildiği oyunlardır.*

Boşanma, çiftler açısından, daha çok, iki tarafın kaybettiği “sıfırdan küçük toplamı oyuna” benzemektedir. Bu negatif oyuna karşıt, her iki çift boşanma müzakerelerini ortak memnuniyetle bitirerek kazanç elde ederlerse “sıfırdan büyük toplam oyun” ortaya çıkar. Eğer boşanmanın sonucunda çiftlerden biri kaybedip diğeri kazanırsa, buna -kazanç ile kaybının toplamının sıfır olması anlamında- “sıfır toplamı oyun”⁵¹ denir. Oyun kuramında geçen ve hem kendi hem de arkadaşının çıkarını düşünmeyi gerektiren “*Tutuklunun İkilemi*” (Prisoner’s Dilemma) ya da “*Nash Dengesi*” denilen varsayım ise, boşanan çiftler açısından da açıklanabilir: Boşanma kararı alan eşlerden (bir hırsızlık olayında gözaltına alınan iki tutukludan) biri, boşanırken eşini tek taraflı suçlamak (diğeri tutukluyu ele vermek) yerine, kendini de suçlarsa (ortak suçunu itiraf ederse) boşanma olayı eşlere daha az zarar verecektir (iki tutukludan birinin toplam cezası iki katına çıkması yerine yarı yarıya bölüşülecektir).

⁵¹ Cliber’e (2016) göre ise, boşanma, sıfır toplamı oyun olmak zorunda değildir: Bilinen bir bilgelik, hiç kimsenin boşanmaması “kazanması” demektir. Bu genellikle doğruysa da, herkesin kaybetmek zorunda olduğu anlamına gelmez. Herhangi bir boşanmada en büyük kayıplar savaşmaktır. Savaşarak yapılan zarar mali ya da duygusal olabilir, ancak kaçınılmaz olarak “*Kral Süleyman’ın dersi*” geçerlidir: Savaşma hareketi, mücadele ettiğimiz şeyleri azaltır; bu neredeyse daima önem verdiğimiz şeylerdir. Başkaları kazandığında kaybettiğimize inanmamaya başlayınca ve herkesin ihtiyaçlarını karşılama yollarını bulmaya odaklanırsak, *sıfır toplam* düşünme tuzağından kaçınabilir ve bizim için önemli olan şeylerin değerini koruruz; yani boşanmada bile kimse kaybetmez.

V. TÜRKİYE'DE BOŞANMAYA KARŞI TEMATİK ÖNERMELER

"Çaresiz değilsiniz, çare sizsiniz" -Hepimiziz!

Çağdaş dünyadaki aile dönüşümüne koşut olarak Türkiye'de de bir boşanma sorunsalı vardır. Her evlenme gibi boşanma da sosyoekonomik bir olaydır ve toplumun bu olayla yüzleşmesi ve hesaplaşması geçiştirilemez. Dünyanın hiçbir yerinde boşanmaları kökten çözecek hazır ve mucizevi reçeteler yoktur. Ancak Türkiye özelinde evlilik ve aile bağlarını kuvvetlendirip sürdürülebilir kılabacak, ayrıca boşanmaların sayısını ve etkisini azaltacak nitelikte bazı çözüm stratejileri geliştirilebilir. Bu stratejiler şu altı önermede özetlenmiştir:

Alfa Önerme - Topluca yol haritası: Boşanma, ailedeki en olumsuz dönüşümün adıdır. Bu dönüşümü durdurmanın yolu, boşanmanın gerekçelerini ortadan kaldırma iradesini gösteren eşler, çevre ve devletin sıkı iş birliğinden oluşan topluca bir mücadeleden ibarettir. Boşanmaya karşıt irade ve politikalar olumlu sonuç verdikçe aileler korunur. Ailenin otoriteye (anaerkil, babaerkil), hanehalkı büyüklüğüne ve eş sayısına⁵² göre şekillenmesi bu aşamada bir ayrıntıdır ve yürürlükteki hukukun konusudur. Aile zincirinin iki halkası olan karı ve koca - üçüncü halkası da çocuk-, birbirini ikame etmez, tamamlarlar. Boşanma, bu zincirin kırılması olayıdır; zincirin kırılması her zaman özgürleşmeyi getirmeyebilir, başka türlü -yalnızlık, ötekilik, yabancılaşma gibi- köleleşmeye de itebilir. Bu durumda boşanma, eğer *zincirlerinden boşalmak*⁵³ deyimine uygun bir hareket sayılırsa, öncelikle eşlerden, onun karşıtı olan evlilik zincirini sağlamlaştırılmaları beklenir.

Beta Önerme - Makyavelci olmak: Devleti, iç ve dış siyaset bağlamında, duygusallığa kapılmadan ve etik sınırları zorlamak pahasına yönetme ve dış dünyaya karşı güçlü kılma stratejisi ya da sanatı; özünde "amaca ulaştıran her

⁵² Günümüzde tek eşli evlilik (monogami) geçerlidir. Bir erkeğin birden fazla kadınla (poligami) ve bir kadının birden fazla erkekle (poliandri) evlenmesi çağdaş laik hukuk düzenlerinde geçersizdir.

⁵³ Delice, çıldırmaşasına hareket etmek; bilinçsiz davranmak.

yol/araç meşrudur” demek olan “Makyavelizm”⁵⁴, evlilik ve aile hayatına da uyarlanabilir. Buna göre, devletin yerine evlilik/aile, dış dünya yerine de toplumsal çevre konulabilir ve böylece evliliği yürütmek ve aileyi ayakta tutmak için eşlerden birinin ya da her ikisinin ahlaki bir süreliğine askıya alması (örneğin yalan söyleme, hile yapma, yanıltma, gerçeği saklama, bencillik, aşırı övme, vb.) beklenebilir. Evliliği tehdit eden ve boşanma riskini artıran etmenler ortadan kaldırılıncaya kadar ahlakın katı kuralları yumuşatılabilir ve bu davranış evliliği/aileyi kurtarmaya hizmet ederse, Makyavelci felsefe, fırtınaya yakalanmış gemidekiler için bir “kurtarma botu” işlevini görebilir. Elbette bu çözüm önerisine göre, eşlerden ömürlerinin sonuna kadar Makyavelci davranmaları beklenmemeli; böylesi zaten yanlış olacaktır.

Delta Önerme - Diplomatik davranış: Uluslararası ilişkiler ve devletler hukukuna göre yönetme anlamına gelen diplomasi, yabancı ülkeler gibi, birbirine yabancılaşan karı kocalar için de geçerlidir. Karı-koca ev içindeki iletişim kadar dışarıdaki iletişimde de ustaca davranmak zorundadır. Bazı evliliklerin iç sorunlar kadar içselleştirilmiş dış kaynaklı sorunlardan dolayı yıkıldığı bilindiğine göre; karı-kocanın dış temaslara, dedikodulara, dışsal yıkıcı etmenlere karşı her zamankinden daha fazla duyarlı olması gerekir. Ailenin her üyesi birer diplomattır (dış temsilcidir); karı-koca ise bir bakıma büyükelçidir. Diplomasinin altın kuralı olan sonuç alınmaya kadar mücadele ve müzakere etme sürecinde “özde kararlı ancak üslupta yumuşak olmak”, sağlam bir aile (devlet) ve aileyi (devleti) sağlamlaştırmak için fazlasıyla gerekli ve geçerlidir.

Gama Önerme - “Cinsiyete duyarlı bütçeleme” (CDB): Bunun makro boyutunda; kadının sosyoekonomik konumunun iyileştirilip yükseltilmesi amacıyla kadın yoksulluğunun azaltılması ve kadınların üretimden hakça pay alması, kadın istihdamı ve girişimciliğinin artırılması için merkezi ve yerel bütçelerde ek kaynak

⁵⁴ Ünlü İtalyan düşünür N. Machiavelli'nin (1469-1527) “Prens” adlı kitabında siyaseti ahlaktan ayırıp her türlü ahlak kuralını hiçe sayan; siyasette amaca varmak için bütün araçların kullanılmasını meşru sayan burjuva görüşüne “Makyavelizm” denilmektedir.

yaratılması sözkonusudur. CDB,⁵⁵ iktisadi/mali açıdan kadın için bir *pozitif ayrımcılık* politikasıdır. Bu politika salt kadın eksenli yeni bir bütçeye değil, mevcut ve tek bütçede kadınlara geniş mali olanaklar (daha fazla iş, daha fazla gelir) sağlamayı garanti eder. Uluslararası sözleşmeler CDB'nin benimsenmesini teşvik etse de, TBMM henüz somut bir uygulamaya geçmiş değildir. *CDB'nin mikro boyutu* ise aile bütçesini ortak yapmaya ve kadının üretimde girişimci olmasını özendirerek mikro kredi projelerine dayanır. Eril egemen ve salt erkeğin çalıştığı ailelerde, elde edilen gelirin (maaş, ücret, kira, faiz, kâr) bir kısmı, kadının bir banka hesabına aktarılabilir. Böylece kadın kocasına karşı bir iktisadi güven ve memnuniyet hissedecektir. Kadının çalıştığı pek çok ailede bile erkek onun geliri üzerinde söz sahibidir. Örneğin, eril egemen ailelerde koca, karısının maaşını çeker, ona harçlık verir. Burada, parasal işlerde kocanın karısına güvenmemesi, kadının kendine karşı özgüvenin zayıf olması ya da hesabın tek elden yönetilmesi gibi hususlar rol oynayabilir.

Sigma Önerme - *Hakem destekli "evlilik/boşanma arabuluculuğu" (ombudsmanlık)*: boşanmaya karar vermiş çiftlerin izlenmesi, onların fikrinin değiştirilmesi için bir tampon ve ara dönem olmalıdır. Eşlerden kaynaklı fiziksel ve/ya psikolojik şiddet üzerine kurulmuş bir evlilik; eşlere, çocuklara, akraba ve komşulara zarar veriyorsa, boşanma kaçınılmazdır. Medeni yasalar aile birliğini ve sürekliliğini sağlayacak emir, yaptırım ve önerilerle doludur. Bu bağlamda, eşlerin boşanma sürecine girerken, onların doğrudan/dolaylı destek alabilecekleri bir takım kişi, kurum ve kuruluşlar etkin bir şekilde devrede olmalıdır. Aile ve Sosyal Politikalar, Adalet, Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları, Diyanet İşleri Başkanlığı ile belediyeler nezdinde kurulan Evlilik Danışma Merkezleri, Psikolojik Destek

⁵⁵ CDB, feminist iktisadın (Fİ) parasal ayaklarından birisidir. Fİ yaklaşımın mali boyutunu ise bütçe politikaları oluşturmaktadır. Çünkü devletin mali alanda en önemli politika aracı devlet bütçeleridir. Böylece devlet bütçelerinde ve kamu kaynaklarının kadın-erkek arasında eşit dağılımının ön planda tutulması gerekliliği, uzun/yoğun feminist mücadelenin sonucunda, 1980'li yılların ortalarında ilk defa Avustralya'da CDB kavramını ortaya çıkarmıştır. CDB, devletin birçok hedefleri ile ilgili gelir ve harcama kalemlerini çeşitlendirmesi ve yenilemesini gerektirmektedir (Tüğen ve Özen, 2008: 2; Külekçi ve Canbay, 2012: 39).

Birimleri, Aile Mahkemeleri, ibadethaneler (cami, kilise, cem evleri) vs. çiftlerin boşanmaması için gerekli yasal destek ve önerileri yüzyüze ve birkaç defa sunabilmelidirler.⁵⁶ Eşlerin ve/ya yakınlarının tayin ettiği hakem ve aile mahkemesinin atadığı arabulucunun görevi,⁵⁷ avukat/sosyal hizmetçi kimliğiyle eşleri yargılamaksızın bağımsız ve tarafsızlıkla birkaç müzakere boyunca, eşleri uzlaştıracak şekilde boşanmanın önüne geçmek ve evliliğin barışçı yollarla tekrar rayına konulmasına katkı sağlamaktır.

Zeta Önerme - Ev ödevlerini ihmal etmemek: Boşanmanın sonuçları tüm taraflar açısından genellikle olumsuzdur. Boşanma defterini açılmadan kapatmanın sırrı, eşlerin evlilikleri boyunca birbirlerine gerekli anlayış ve özveriyi göstermesi; aile içi sorunların çözümünde doğru yöntemleri kullanmayı tercih etmesidir. Anlayış ve özveriyle yürüyecek bir aile yaşamında eşlerin huy uyumunun dışında paraya amaçsal değil, araçsal değer verme alışkanlığı da bulunmalıdır. Eşler, yasaların ve geleneklerin de kapsamında olan “aile” ve “ev” ödevlerini *ihmal* ve *ihlal* etmemeli; ederse *telafi* yoluna gitmelidir. Eğer bir boşanma davası *düşüyor* ise bu, aile mahkemesinin eşleri ikna etmesinden çok, eşlerin bizzat ve gerçekten boşanmak istememeleri sayesinde olacaktır.

⁵⁶ Bunun dışında, ileti ve iletişim dili de değiştirilmelidir. Örneğin, devlet büyükleri ve liderleri, şahitlik yaptıkları evlenme törenlerinde evlenme cüzdanını verdikleri gelinlerden “*en az üç çocuk yapın*” demekten çok, damatlara da “*sakın boşanmayın*” şeklinde bir öğüt vermelidirler.

⁵⁷ Arabuluculuğun başarısızlığına karşı seçenek sayılan hakemlik, eşlerin sorunlarına çözüm bulmak için tarafsız üçüncü bir kişiye başvurmalarına dayalı olduğundan arabuluculuk yöntemine benzetilebilir. Ancak hakem, süreçte, arabulucudan daha etkin bir rol üstlenir ve çiftten aldığı bilgilere dayanarak onlara önerilerde bulunur. Bağlayıcı olan hakemlikte; taraflar, hakemlerin önerilerini kabul etmek durumundadırlar. Oysa bağlayıcı olmayan hakemlikte taraflar önerileri kabul ya da reddetmekte serbesttirler. Arabuluculuk yöntemi hakemliğe kıyasla daha üstündür; çünkü arabulucunun rehberliği ile eşler kendi sorunlarına kendileri çözüm bulur ve dolayısıyla en son anlaşma denetimlerine göre biçimlenir (Şen, 2013: 104).

SONSÖZ: Bam Telinden Zir Teline⁵⁸...

Boşanma, eşler ve toplum için bir geçmiş sorunu olmaktan çok,
bir gelecek sorunudur. -İ.K.

Bam Teli...

Dekartçı felsefeyle 'evleniyorum öyleyse varım' demek ne kadar tartışmalı ise 'boşanıyorum öyleyse yokum' demek de o kadar yanlıştır. Evlenme -bütünüyle- her çifti var kılmadığı gibi, boşanma da her çifti yok etmez, fakat her iki eylem de tarafları *atın çiftesi* kadar yaralayabilir. Yine her iki eylem çiftler açısından "*fayda-maliyet*" denkleminin çözümüdür. Boşanma, gerçek "çözülüdür", evliliğin çöküşüdür.

Boşanmanın odak öznelere karı-kocadır; odak nesnelere de boşanma nedenleridir. Bu nedenlerin sayısı ve türü, evliliğin sağlıklı ve hastalıklı derecesini belirler. Evliliğin kuruluşunda dikkat edilmesi gereken doğru eş seçilmemişse, nişanlılık döneminde eş adayları şeffaf davranmamışsa, evlendikten sonra da aile-içi şiddet oluşmuşsa boşanma riski her zaman var olacaktır.⁵⁹ Doğulu toplumlarda ve Türkiye'de evlilikler -görece- halen iyi ve sağlam bir "*çıpa*" iken, boşanmaya ise "*çiban*" gözüyle bakılır. Her iki bakış açısı/eylem de kültürel olduğu kadar iktisadi bir olaydır.

⁵⁸ *Bam teli*, kalın ses veren saz teli; bir insanı aşırı derecede kızdıracak-bağırtacak bir söz söyleme; en yüksek perdeden ses çıkarma demek iken; *zir teli* ise en ince tel; munis, mütevazı ses çıkarma-söz söyleme anlamına gelir.

⁵⁹ Sorunun çözümünde, geleneksel ve modern ailenin üstün yönlerini bir araya getirebilecek akılcı ve insani bir birleşime (senteze) vurgu yapan Kavuncu'nun (2016: 34) şu genel uyarıları (önerileri) yaşamsal önem taşımaktadır: i- *Evlilik yaşı aşağı çekilmeli*. ii- *Evlilik de, boşanma da kolay gerçekleşebilen süreçler olmalı*. iii- *Evliliklerde "denklik" ilkesine dikkat edilmeli*. iv- *Flört süreci yerine, erken evlilikler tercih edildiğinde, boşanmaların ilk yıllarda gerçekleştiği de dikkate alınarak, bu ilk yıllar bir deneme süreci gibi algılanıp, çocuksuz geçirilmeli*. v- *Sorunun önemli bir kaynağı ve çatışma halinde olan aşırı müdahaleci ve denetleyici cemaatçi yapıyla aşırı bireyselleşmiş modern-kentli yapı arasında ortalama bir yol bulunup denge sağlanmalıdır*.

Küresel bir sorun olan boşanma olayları, son beş yıllık (2012-2016) gelişmelerin de gösterdiği gibi, Türkiye’de de artık bir *toplumsal* ve hatta *ulusal* bir soruna dönüşmüştür: Evlilik gibi boşanma da, kadın ve erkeğin *medeni* halinin değişmesine işaret ettiği için de bir *medeniyet* sorununa dönüşmüştür. Evliyken ‘müttefik’ olan çiftler boşandıklarında ‘düşman’ haline gelebilirler. Kadın cinayetlerinin bir kısmının boşanma sonrasında gözükmeye rastlantısal değildir. Aile yapısındaki değişim-dönüşüm sürecine bakılırsa, Avrupa’da olduğu gibi, Avrupalılaşmaya çalışan Türkiye’de de *gelecekte* boşanmaların sayısında bir azalma görülebilir; çünkü evlenmek yerine nikâhsız ve ucu açık birlikte yaşamayı tercih eden kadın ve erkekler çoğalmaktadır.

Zir Teli

Kadın ve erkeği evcilleştiren evlilik sona erdiğinde, evcilleşme bitmez fakat evrim geçirir. İkili sevgi, saygı, sabır, paylaşım vb. duygu ve eylemleri içerdiğinden evlilik bir değerler alanıdır, bir değerler zinciridir. Bazıları bu zinciri bir kölelik nesnesi olarak yanlış yorumlarlar. Boşanmanın kendisi ise bu değerlerin içinin boşaltılmasından başka bir şey değildir. Faydaları çoğaltıp zararı enazlama eylemi olan evlenmeye karşılık, boşanma, çiftler arasındaki karşılıklı faydanın azalıp zararın çoğalmasıyla gerçekleşir. Batı dünyasında ve onun bir parçası olan Türkiye’de nüfus yaşılanıyorsa, bunun bir kaynağı da evlilik yaşının büyümesi ve evlilerin ‘çocuksuz’ ya da ‘az çocuklu’ olarak yaptıkları boşanmalardaki artıştır.

Dünyanın en güzel meyvelerinden birinin adıyla hitap ettiğimiz -evli kadınları temsilen- hanımefendi *Kirazlar* “kriz”, -evli erkekleri temsilen- beyefendi *Burhanlar* da “buhran” yaratmaz ya da kendileri dışında yaratılan kriz/buhran karşısında ailelerini birer kale gibi koruyabilirler ise; dünya bir başka güzel yaşanabilecektir. Bazen kriz/buhran, evliler tarafından değil, onların çevresi tarafından çıkarılabilir; ki bu durum, çok iyi bir şoförün kaliteli arabasıyla sağlam bir yolda seyrederken, trafikte kural-dışı hareket eden bir sürücünün hataları yüzünden trafik kazası geçirmesine benzer.

Hz. Musa, “*On Emri*” halkına yeniden okusaydı, Tanrı’dan aldığı emirle “*Boşanmayın!*” şeklinde bir madde ekler miydi, bilinmez. Fakat şu kesin olarak bilinmektedir ki, ilahi dinler boşanmaya ‘mesafeli’ yaklaşmışlardır: Yahudiliğin kısmen esneklediği boşanma kararı, Hıristiyanlık ve İslamiyet’te, -medeni

hukukta da geçerli olduğu gibi- çeşitli koşullara (zina, cinnet, kaybolma, vs.) bağlanmıştır. Boşanmaya, *yeri-göğü inleyen bir olay*⁶⁰ olarak bile bakılmıştır.

Türkiye'nin de kısmen ulaştığı çağdaş uygarlık, artan boşanmalar yüzünden gittikçe su alan bir *gemiye* dönüşmektedir ve eğer bu gemi halen batmıyorsa - boşanmaya oranla daha çok yapılan- evliliklerin azalmıyor olmasıdır. O gemide, toplum olarak hepimiz varız. Unutulmamalı ki, *evlenmek risklidir, fakat boşanmak daha da risklidir*. Her evlilikle toplum yeniden inşa edilirken, her boşanma ile ise - ailelerden oluşan- toplum bir kez daha dağılır. Önemli olan, boşanma sürecini tüm paydaşları (çiftler, çocuklar, akrabalar, mahkeme üyeleri, varsa hakemler/arabulucular) ile birlikte doğru yöntemlerle ve sağlıklı iletişim kurarak (yapıcı bir dille konuşarak), olası zararı enazalayacak şekilde yönetmektir.

⁶⁰ Nitekim Hz. Muhammed, boşanma (talak) hadisesini o kadar çok önemsemiştir ki, bir hadiste şöyle buyurur: “Allah’ın izin verdiklerinden en beğenmediği, boşanmaktır. Sebepsiz yere boşanma olunca gökler titrer.” İslam hukukunun son çare olarak boşanmaya işaret etmesi, medeni hukukun uygulandığı Türkiye gibi Müslüman toplumlarda, evliliklerin sağlamaştırılması konusunda önemli bir referanstır.

KAYNAKÇA (ç: Çeviri)

[Aktaş, 2011] Özgül Ataş, *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Yaşanan Güçlükler*, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

[Amstutz, 2015] Donna Amstutz, “High Conflict Couples and the Zero Sum Game of Divorce”, *The World of Collaborative Practice*, July 11.

[Battal, 2008] Ahmet Battal (Proje Yürütücüsü ve Raportör), *Boşanma Sebepleri: Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları (Nihai Rapor)*, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve ADAG Vakfı, İstanbul.

[Brooke, 2011] Jill Brooke, “Did Feminism Cause Divorce?”, *The Blog*, May 25,
http://www.huffingtonpost.com/jill-brooke/did-feminism-cause-many-d_b_836327.html (21/11/2017)

[Canel, 2011] Azize N. Canel, *Aile Yaşam Becerileri*, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

[Cerrahoğlu, 2018] Nilgün Cerrahoğlu, “Yalnızlık Bakanlığı”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak.

[Cliber, 2016] Nathan Cliber, “Your Divorce Doesn’t Have To Be A Zero Sum Game”, *Seattle Divorce Services (SDS)*, June 22.

[Cumhuriyet, 2014] “Yargıtay, sahte boşanmada SGK’yi mahkum etti”, 1 Ağustos.

[Çaha, Aydın ve Çaha, 2014] Havva Çaha, E. Sare Aydın ve Ömer Çaha, *Değişen Türkiye’de Kadın*, İstanbul: KADEM Yayınları.

[DC, 2016] Divorce Science, “World Divorce Statistics– Comparisons Among Countries”, <https://divorcescience.org/for-students/world-divorce-statistics-comparisons-among-countries/> (14/11/2017)

[Doğan, 2015?] Şahin Doğan, “Medyanın Boşanmaya Etkisi”, <http://ods2016.org/wp-content/uploads/2016/12/Medyann-Boşanmaya-Etki-isi-T%C3%BCrkiye-geneli.pdf> (2/8/2017)

[DPT-DB, 2009] TC Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası, *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi*, Rapor No 48508-TR, Ankara.

[Engel, 2014] Pamela Engel, MAP: Divorce Rates Around The World, May 25, <http://www.businessinsider.com/map-divorce-rates-around-the-world-2014-5> (9/8/2017)

[Eurostat, 2017] The Statistical Office of the European Union “Marriage and divorce statistics”, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics#Fewer_marriages.2C_more_divorces (9/10/2017)

[Giddens, 2012-ç] Anthony Giddens, *Sosyoloji*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

[Gönindi-Ersöz, 2011] Aysel Günindi-Ersöz. “Türkiye’de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sosyoloji Konferansları*, 43 (249-263).

[Härkönen, 2013] Juho Härkönen, “Divorce: Trends, Patterns, Causes, Consequences”, *Stockholm University Linnaeus Center on Social Policy and Family Dynamics in Europe SPaDE*, Working Paper 2013:3.

[Haury, 2012] Amanda C. Haury “How Divorce Can Adversely Affect The Economy”, *Investopedia*, Nov. 7, <http://www.investopedia.com/financial-edge/1112/> (19/8/2017)

[Hughes, 2017] Robert Hughes, “Predicting the Future of Divorce”, *Divorce Education*, Feb. 24.

[İnmez, 2016] Mehmet İnmez, “22 bin çift, yetim maaşı için anlaşmalı boşanmış”, *Habertürk*, 18 Ocak, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1182434-22-bin-cift-yetim-maasi-icin-anlasmali-bosanmis>

[İzdeş, 2013] Özge İzdeş, “Feminism Redefining Economics or Feminism as a Good Accompany”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 12 (215-226).

[Kabeer, 2016] Naila Kabeer, “Why we need feminist economists”, *Economy*, 8 March.

[Kalmijn, Graaf, Poortman 2004] Matthijs Kalmijn, Paul M. de Graaf ve Anne-Rigt Poortman, “Interactions Between Cultural and Economic Determinants

of Divorce in The Netherlands” *Journal of Marriage and Family*, Vol. 66, Feb. ss.75–89.

[Kavuncu, 2016] Mualla G. Kavuncu, *Türkiye’de Boşanma Çalıştayı*, İ. Aydın Üniversitesi TARMER, 26-27 Nisan.

[Külekcı, Canbay, 2012] Cansu Külekcı ve Tülin Canbay, “Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme”, *e- Journal of Vocational Colleges*, Mayıs, ss.32-48.

[Lin, ?] Hung Suet Lin, From ‘Children Custody’ to ‘Joint Parental Responsibility Model’: A Better Choice? *Comment on Joint Parental Responsibility Model from Feminist Perspective*

[McElroy, 2014] Wendy McElroy, “The Economics of Marriage and Divorce”, *FEE- Foundation for Economic Education*, July 8.

[Michel, 1993-ç] Andree Michel, *Feminizm*, Çev. Ş. Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları.

[Mielach, 2012] David Mielach, “Why divorce is bad for the economy,” *BusinessNewsDaily / Mother Nature Network* March 20.

[Montesquieu, 1748, 1998-ç] Charles-Louis La Brède Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine-1*, Çev. F. Baldaş, 2.b, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

[OECD, 2016] the Organisation for Economic Co-operation and Development - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, *Family Database*, 25 Aug.

<http://www.oecd.org/els/family/database.htm>

[Öngel, vd., 1997] Erkan Öngel, vd., *Yüksek Enflasyonun Aile İçi İlişkiler Üzerinde Etkisi*, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları No 101, Ankara.

[Özbolat, 2013] Osman Özbolat, “SGK Açısından Muvazaalı Boşanmaların Tespiti Sorunu”, *MuhasebeTR*, 21 Mart,

<http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/osmanozbolat/002/> (8/10/2017)

[Özkaplan, 2009] Nurcan Özkaplan, “Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş”, *Çalışma ve Toplum*, S.2 ss.15-23.

[Parlaktuna, 2010] İnci Parlaktuna, “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”, *Ege Akademik Bakış*, c. 10, S.4, Ekim, ss. 1217–1230.

[Platt, 2011] Eric Platt, “What Divorce Rates Tell Us About The Economy”, *Business Insider*, Sep. 25, <http://www.businessinsider.com/divorces-up-in-2010-2011-9> (201/9/2017).

[Purkayastha, 1999] Dipankar Purkayastha, “Patriarchal Monopoly and Economic Development”, *Feminist Economics*, 5(2), Routledge-Taylor&Francis Group, (61-78).

[Russell, 1929, 1983-ç] Bertrand Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. V. Eranus, İstanbul: Say Yayınları.

[Sandalcılar, 2012] Ali Rıza Sandalcılar, “İşsizlik Boşanmayı Etkiliyor mu? Bölgesel Panel Nedensellik”, *Ege Akademik Bakış*, c. 12, S. 2, Nisan, ss. 225-238.

[Şen, 2013] Bülent Şen, *Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu*, Hacettepe Üniversitesi SBE Sosyal Hizmet AD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

[Taylor, 2006-ç] Charles Taylor, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, İstanbul: Metis Yayınları.

[TBMM, 2016] Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan *Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Yasama dönemi /yılı: 26/1, Sıra 399, 14 Mayıs.

[The Economist, 2015] The Economist Editor, “The thinking behind feminist economics”, Oct 20th.

[Thomson, 2014] Leah Thomson, “Divorce and the Economy”, *Pewaukee Economics*, March 28.

[Turğut, 2015] Mustafa Turğut (Proje Koord. Ve Ed.), *Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması (TBNA) 2014*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını, İstanbul.

[Tüğen, Özen, 2008] Kâmil Tüğen ve Ahmet Özen, “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, *Maliye Dergisi*, S. 154, Ocak-Haziran, ss.2-11.

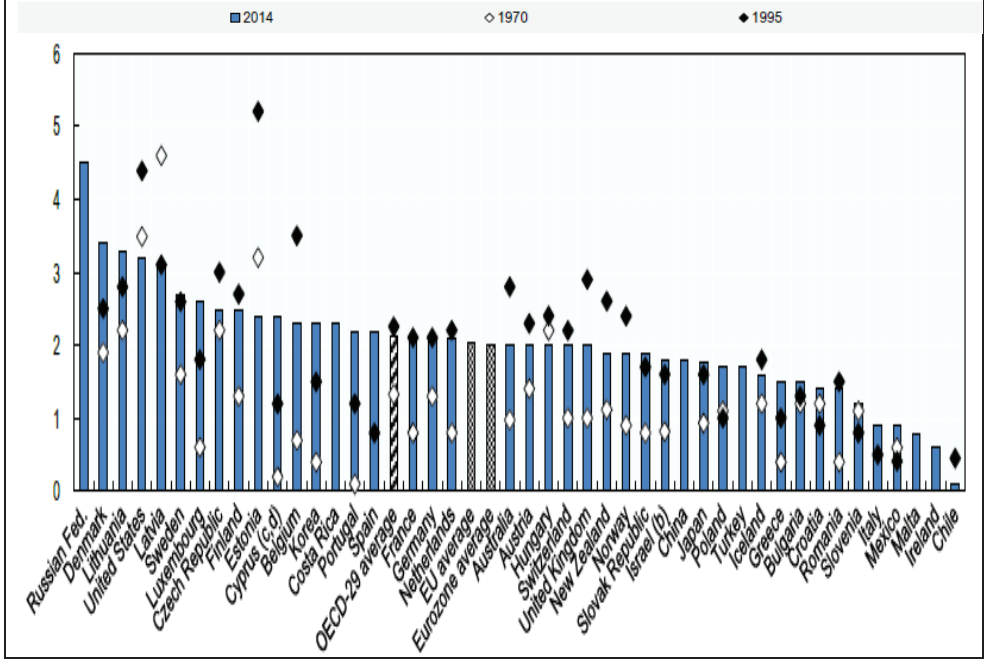
[TÜİK, 2013a] *Evlilik ve Boşanma İstatistikleri 2012*, S. 13469, 28 Mart.

[TÜİK, 2013b] *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2012*, S.13445, 26 Şubat.

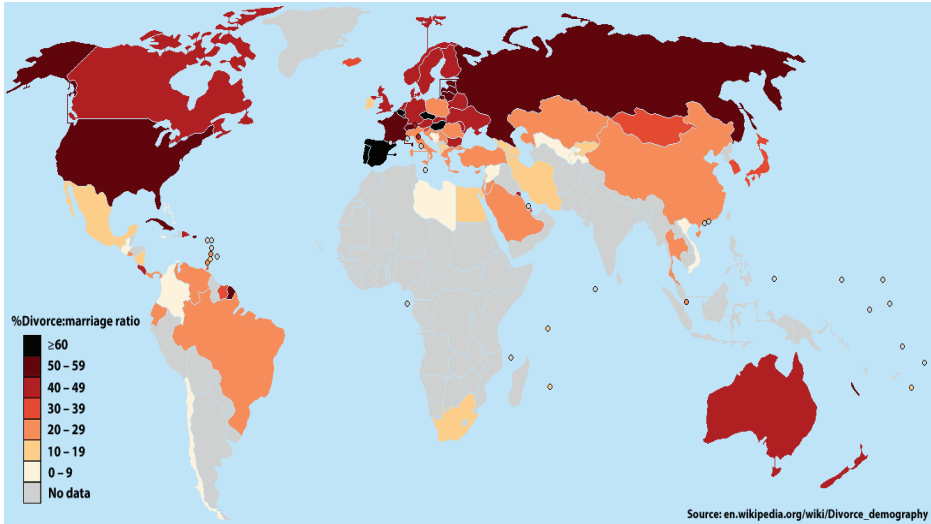
[TÜİK, 2014a] *Evlilik ve Boşanma İstatistikleri 2013*, S. 16051, 26 Mart.

- [TÜİK, 2014b] *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2013*, S. 16052, 11 Mart
- [TÜİK, 2015a] *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2014*, S. 18628, 02 Nisan.
- [TÜİK, 2015b] *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2014*, S. 18629, 13 Şubat.
- [TÜİK, 2016a] *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2015*, S. 21515, 02 Mart
- [TÜİK, 2016b] *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2015*, S. 21518, 23 Şubat.
- [TÜİK, 2017a] "Hayati İstatistikler", <http://www.tuik.gov.tr/> (11/12/2017)
- [TÜİK, 2017b] *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2016*,
<http://www.tuik.gov.tr/> (7/10/2017)
- [TÜİK, 2017c] *Aile Yapısı Araştırması 2016*, S. 21869, 18 Ocak.
- [TÜİK, 2017d] *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2016*, S. 24642, 02 Mart
- [TÜİK, 2017e] *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2016*, S. 24641, 22 Şubat.
- [TÜİK, 2017f] *Aile Yapısı Araştırması 2016*, S. 21869, 18 Ocak.
- [Turan, 2018] Pınar Turan, "Paris", *Sözcü*, 21 Ocak.
- [Üçler ve Kızılkaya, 2014] Gülbahar Üçler ve Oktay Kızılkaya, "Kadın İstihdamının Boşanma ve Doğurganlık Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bölgesel Panel Veri Analizi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2/2, Haziran (28-43).
- [Ünal, 2013] Vehbi Ünal, "Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.6, S.26, Bahar (588-602).
- [Yıldırım, 2004] Neşide Yıldırım, "Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri", *Bilgi*, S. 28, Kış (59-81).
- [Wissmann, 2014] Jordan Wissmann, "Why More Divorces Are a Good Sign for the Economy", *The Atlantic Daily*, Feb. 18.

EKLER

Ek-1. Seçilmiş Ülkelerde Boşanma Oranları (her 1000 kişide): 1970, 1995, 2014
Kaynak: OECD, 2016.

Ek-2. Dünya Boşanmalar Haritası
Kaynak: Engel, 2014.

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

II. HALİT AYDIN BİLİM ve ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
ÖDÜL TÖRENİNDEN FOTOĞRAFLAR

7 Kasım 2018

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

Doç. Dr. Mustafa AYDIN

İAÜ Mütevelli Heyet Başkanı

Prof. Dr. Yadiğâr İZMİRLİ

İAÜ Rektörü

Prof. Dr. Mustafa Saim YEPREM

İAÜ TARMER Kurucu Müdürü

Prof. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU

Devlet Eski Bakanı

Hüseyin ALBAYRAK

Gazeteci-Yazar

Orhan TOPAL

Maçka İlçe Millî Eğitim Müdürü

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

**II. HALİT AYDIN
BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ**
YAZILI ESER YARIŞMASI

SON BEŞ YILDA TÜRKİYE'DE
BOŞANMAYA ETKİ EDEN FAKTÖRLER VE SONUÇLARI

TÜRKİYE'DE BOŞANMA

ÖDÜLLER

1. Esere **25.000 TL**
2. Esere **15.000 TL**
3. Esere **10.000 TL**

Katılım Şartları ve Detaylı Bilgi için: <http://tarmer.aydin.edu.tr>

ESERLERİN SON TESLİM TARİHİ: **31 ARALIK 2017**

TARMER

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

www.aydin.edu.tr | 444 1 428

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

Doç. Dr. Mustafa AYDIN - İAÜ Mütevelli Heyet Başkanı

Prof. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU - Devlet Eski Bakanı

Prof. Dr. Hayriye ATİK - Yarışma Birincisi

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

Prof. Dr. Kâzım YETİŞ - Yarışmanın Değerlendirme Kurulu Başkanı

Öğr. Gör. Ayten ÇALIŞ - İAÜ TARMER Müdürü

Burhan YILDIZ - Sn. Halit Aydın'ın Öğrencisi, Din Görevlisi

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

II. HALİT AYDIN BİLİM VE ARAŞTIRMA ÖDÜLLERİ
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

